

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**KOSGEB KOBİGEL – KOBİ GELİŞİM DESTEK
PROGRAMI: BURSA İLİ ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME**

(YÜKSEK LİSANS)

Barış ALURAL

BURSA - 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÖNETİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**KOSGEB KOBİGEL – KOBİ GELİŞİM DESTEK
PROGRAMI: BURSA İLİ ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME**

(YÜKSEK LİSANS)

Barış ALURAL

Danışman

Prof. Dr. Bekir PARLAK

BURSA - 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 12/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: KOSGEB KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı Bursa İli Özelinde Bir Değerlendirme

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 127 sayfalık kısma ilişkin, 28/11/2019 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
12/12/2019

Adı Soyadı: Barış ALURAL

Öğrenci No: 701415031

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Programı: Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Prof. Dr. Bekir PARLAK
12/12/2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı'nda 701415031 numaralı Barış ALURAL'nın hazırladığı "KOSGEB KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa İli Özelinde Bir Değerlendirme" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 26.12./2018 günü 09:30 - 10:30...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... başarılı..... (başarılı / başarısız) olduğuna ..... oybirliği..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav

Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Bekir PARLAK

Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Kurtuluş KAYMAZ

Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Salih BATAL

Yalova Üniversitesi

26.12./2018

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “KOSGEB KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa İli Özelinde Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

26/12/2019

Adı Soyadı: Barış ALURAL
Öğrenci No: 701415031
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Tezli Yüksek Lisans Programı
Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Barış ALURAL
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	: Yönetim Bilimleri
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XVI + 115
Mezuniyet Tarihi	: .... / .... / 20.....
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Bekir PARLAK

KOSGEB KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa İli Özelinde Bir Değerlendirme

Tüm dünya ile benzer şekilde, ülkemizde de işletmelerin en büyük kısmını meydana getiren Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler), oluşturdukları istidam, değişen ekonomik şartlara hızlı adapte olabilme yetenekleri, rekabetçi yapıları ve bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri azaltmadaki pozitif etkileri ile ekonominin en önemli aktörlerindedir. Bu nedenle tüm Dünyada ülkeler KOBİ'lere yönelik özel politikalar belirlemekte, çeşitli destek ve teşvik programları uygulayarak faaliyetlerinde ve gelişimlerinde KOBİ'lere destek sağlamaktadır. Ülkemizde bu görevi yüklenen farklı kuruluşlar olmakla birlikte Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) hedef kitlesinin tamamen KOBİ'lerden oluşması ve tüm çalışmalarını KOBİ'ler özelinde yürütmesiyle bu konuda ilk akla gelen kurum olma hüviyetindedir.

KOSGEB'in KOBİ'lere yönelik uygulamakta olduğu farklı destek programlarından biri de çağrı esaslı proje desteği olan KOBİ Gelişim Destek Programı (KOBİGEL) programıdır. İlk çağrılarının 2016 yılında açıldığı program kapsamında, projelerin 2018 yılından itibaren tamamlanmaya başlandığı görülmektedir. KOSGEB tarafından verilen KOBİGEL desteğinin ilk sonuçlarının alınmaya başlanması ile birlikte, ilgili desteğin işletmelerde meydana getirdiği etkilerin ve değişimlerin araştırılması, destek modelinin güncellenmesi ve gelecekte oluşturulacak yeni destek modellerinin geliştirilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışma ile KOSGEB tarafından sağlanan KOBİGEL Destek Programı'nın Bursa ili özelinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Bursa'da bulunan KOBİ'lerin destekten yararlanma durumları, destekten faydalanan işletmelere desteğin etkileri araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında Bursa'daki KOBİ'lerin KOBİGEL desteğinden ne kadar faydalandığına dair bilgiler KOSGEB'den temin edilmiştir. İlde projesini tamamlamış işletmelere anket uygulanarak, faydalanıcıların görüşlerine ulaşılmış ve desteğin işletmelere etkileri hakkında sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda destekten yararlanan işletmelerin büyük kısmının destek sonrasında, destek öncesi döneme göre istihdam ve ciro bakımından büyüme gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca işletmelerin destek hakkında olumlu görüşlere sahip oldukları ve desteğin rekabetçiliklerine olumlu yönde etki ettiğini bildirdikleri görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: KOSGEB, KOBİ, Proje, Bursa, KOSGEB Destekleri, KOSGEB Bursa

ABSTRACT

Name and Surname : Barış ALURAL
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Political Science and Public Administration
Branch : Administrative Sciences
Degree Awarded : Master
Page Number : XVI + 115
Degree Date : .... / .... / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. Bekir PARLAK

KOSGEB's KOBİGEL- SME Development Support Program: Evaluation specific to Bursa Province

Small and medium sized enterprises (SMEs) at first with their capacity of creating employment, fast adaptation skills o changing economic conditions, competitive structures, and positive effects to diminishing interregional imbalances are one of the most important actors of economy in our country as in the world. So that countries make up and implement specific policies to SMEs and encourage them with different support programs. Although there are different organizations and institutions undertake this task in our country, KOSGEB (Small and Medium Enterprises Development and Support Administration) is the first organization comes into mind about SME supports, because KOSGEB's target group is only SMEs and its entire works specific to SMEs.

A project support based on project calls named KOBİGEL (SME Development Support Program) is one of the support programs of KOSGEB for SMEs. The first project calls announced in 2016 and since 2018 projects have began to complete. Along with getting first results it has become more important to search the effects of KOSGEB's KOBİGEL support on SMEs in order to update the support model and develop new support models.

The work aims at evaluating KOBİGEL support program of KOSGEB in Bursa province. Within this scope, it is investigated support exploitation levels of SMEs in Bursa and effects of support on the user ones.

The data on KOBİGEL support exploitation levels of SMEs in Bursa was demanded from KOSGEB in this context. By conducting questionnaire on the SMEs who already concluded their project, the views of exploiters accessed and results get about effects of support. At the end of the work, it seen that most of the support exploiter enterprises show an increase both in terms of employment and turnover amounts in post-support period according to pre-support period. Also enterprises regard the support quite useful and state that the support affected positively their competitiveness.

Key Words: KOSGEB, SME, Project, Bursa, KOSGEB Supports, KOSGEB Bursa

ÖNSÖZ

Bu çalışma süresince fikirleri ile yol gösterici olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Bekir Parlak başta olmak üzere yüksek lisans eğitimim süresince derslerine katıldığım tüm hocalarıma ve bana kıymetli vakitlerini ayıran değerli jüri üyelerine teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam sırasında desteklerini esirgemeyen KOSGEB Bursa ve Uludağ Müdürlüğü yönetici ve personellerine, sağladığı yardımlarla çalışmamı tamamlamamda önemli yeri olan çalışma arkadaşım Sedat Akay'a ve çalışma sürecinde yapılan veri tasnif ve anket çalışmalarında yardımcı olan çalışma arkadaşlarım Seçil Kule ve Semir Aksaydılar'a teşekkür ederim.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında maddi manevi desteklerini esirgemeyen çok kıymetli eşime hep yanımda olduğu için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR	xi
ŞEKİLLER	xv
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KOBİ'LER VE KOBİ'LERİN ÖZELLİKLERİ

1.1 KOBİ TANIMI.....	8
1.2 KOBİ'LERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	10
1.3 KOBİ'LERİN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	13
1.4 KOBİ'LERİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI	16
1.4.1 KOBİ'lerin Güçlü Yönleri ve Avantajları.....	16
1.4.2 KOBİ'lerin Zayıf Yönleri ve Dezavantajları.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

KOSGEB (KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI)

2.1.KOSGEB'İN KURUMSAL YAPISI	25
2.1.1.Tarihçe.....	25
2.1.2.Kuruluşun Görevleri.....	26
2.1.3.Teşkilat Yapısı.....	26

2.2. KOSGEB DESTEKLERİ.....	27
2.2.1. Girişimcilik Destekleri	28
2.2.1.1. Uygulamalı girişimcilik eğitimi.....	28
2.2.1.2. İş planı ödülü	28
2.2.1.3. Girişimciliği geliştirme destek programı	28
2.2.1.4. İŞGEM/TEKMER programı.....	30
2.2.2. AR-GE, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri.....	31
2.2.2.1. AR-GE ve inovasyon destek programı	31
2.2.2.2. Endüstriyel uygulama destek programı	32
2.2.2.3. KOBİ TEKNOYATIRIM - KOBİ teknolojik ürün yatırım destek programı	32
2.2.2.4. Stratejik ürün destek programı.....	34
2.2.3. İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri.....	34
2.2.3.1. İşletme geliştirme destek programı.....	34
2.2.3.2. İş birliği destek programı	35
2.2.3.3. TEKNOPAZAR - teknolojik ürün tanıtım ve pazarlama destek programı	36
2.2.3.4. KOBİGEL - KOBİ gelişim destek programı	36
2.2.4. KOBİ Finansman Destekleri	38
2.2.4.1. Kredi faiz destek programı	38
2.2.4.2. Gelişen işletmeler pazarı KOBİ destek programı	38
2.2.5. KOSGEB Laboratuvar Hizmetleri	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA İLİNİN EKONOMİK YAPISI

3.1. BURSA İLİ	40
3.2. BURSA İLİNDEKİ İŞLETMELER.....	41
3.3. BURSA İLİNDE İSTİHDAM	45
3.4. BURSA İLİ DIŞ TİCARETİNİN KARAKTERİSTİKLERİ.....	54
3.4.1. Bursa İli İhracatının Önemli Sektörleri	58
3.4.1.1. Bursa ilinde otomotiv sektörü.....	58
3.4.1.2. Bursa ilinde tekstil ve hazır giyim ve konfeksiyon sektörleri	60
3.5. BURSA İLİNDEKİ ÖZEL EKONOMİK BÖLGELER	61
3.5.1. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Siteleri (KSS).....	61
3.5.2. Bursa Serbest Bölgesi (BUSEB).....	63
3.5.3. Teknoloji Geliştirme Bölgesi (ULUTEK Teknopark).....	63

3.6. BURSA'DA YABANCI YATIRIMCILAR	64
3.7. BURSA İLİ SİNAİ MÜLKİYET GÖSTERGELERİ.....	65
3.8. BURSA İLİNİN REKABETÇİLİK GÖRÜNÜMÜ	67
3.9. BURSA İLİNDE DESTEKLER VE TEŞVİKLER.....	68
3.9.1. Yatırım Teşvik Programı	68
3.9.2. KOSGEB Destekleri	69
3.9.3. TÜBİTAK Destekleri	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOSGEB KOBİGEL - KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI BURSA İLİ İNCELEMESİ

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	70
4.2. KOSGEB KOBİ GELİŞİM PROGRAMI'NA (KOBİGEL) İLİŞKİN GENEL BİLGİLER TÜRKİYE VE BURSA KARŞILAŞTIRILMASI.....	71
4.3. BURSA İLİNDE KOSGEB KOBİGEL - KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI VERİLERİ	76
4.4. KOSGEB KOBİGEL - KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI FAYDALANICILARA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI SONUÇLARI	83
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	1000
KAYNAKÇA	10808
EK- KOSGEB KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI'NIN BURSA'DAKİ KOBİ'LERE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASINA İLİŞKİN ANKET.....	1122

TABLÖLAR

Tablo1	Ölçeklerine göre KOBİ'ler	8
Tablo2	AB'de KOBİ Sınıflandırması	9
Tablo3	Çalışan Sayılarına Göre Girişimlerin Dağılımı	11
Tablo4	Seçilmiş Göstergeler İle KOBİ'ler – Büyük İşletmeler Karşılaştırması	13
Tablo5	AB ve Seçilmiş Diğer Bazı Ülkelere Ait KOBİ Bilgileri	14
Tablo6	AB ve Seçilmiş Diğer Bazı Ülkelere İlişkin KOBİ Dağılımı	14
Tablo7	Girişimciliği Geliştirme Destek Programı Performans Desteği	29
Tablo8	İleri Girişimci Makine Teçhizat ve Yazılım Desteği	30
Tablo9	İleri Girişimci Mentörlük, Danışmanlık ve İşletme Koçluğu Desteği	30
Tablo10	AR-GE ve İnovasyon Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları	31
Tablo11	Endüstriyel Uygulama Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları	32
Tablo12	KOBİ TEKNOYATIRIM Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları	33
Tablo13	İşletme Geliştirme Destek Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları	34
Tablo14	İşletici Kuruluş Modeli Destek Detayları	35
Tablo15	Proje Ortaklığı Modeli Destek Detayları	36
Tablo16	KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Çağruları	37
Tablo17	Kredi Faiz Destek Programı KOBİ Kategorileri ve Kredi Üst Limitleri	38
Tablo18	Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları	39
Tablo19	KOSGEB Laboratuvarları	39
Tablo20	TÜİK İş Kayıtlarındaki Girişim Sayıları (2015-2016)	42
Tablo21	TÜİK İş Kayıtlarındaki Girişimlerin Genele Oranları (2015-2016)	43
Tablo22	BTSO Açılan-Kapanan İşletme İstatistikleri	44
Tablo23	BTSO Üyelerinin Sektörel Dağılımı	45
Tablo24	Bursa ve Türkiye Geneli Sigortalı Çalışan ve İstihdam Sağlayan İşyeri Sayıları (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)	46
Tablo25	Bursa ve Türkiye Geneli Cinsiyetlere Göre Sigortalı Çalışan Sayıları (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)	46
Tablo26	Ortalama Günlük Kazanç (TL) (2018)	47
Tablo27	Sigortalı Çalışan Sayılarına Göre İlk 10 İl (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)	47
Tablo28	İstihdam Sağlayan İşyeri Sayılarına Göre İlk 10 İl (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)	48
Tablo29	4/a Kapsamında İşyeri ve Sigortalı Sayılarının İşyeri Büyüklüğüne Göre Bursa İli ve Türkiye Geneli Dağılımı (2018)	48
Tablo30	İstihdam Oranları TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) (2017)	49
Tablo31	İşgücü durumu, 2016 - 2017	50
Tablo32	2016 Yılı Bursa ve Türkiye Genelinde İstihdam sağlayan İşyeri Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı	51

Tablo33	2016 Yılı Bursa ve Türkiye Genelinde Göre Gerçekleşen İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı	52
Tablo34	Bursa ve Türkiye Genelinde İmalat Sektöründe yer alan İşyeri ve Sigortalı Sayılarının Faaliyet Gruplarına Göre Dağılımı (2016)	53
Tablo35	İhracat- İthalat Değerleri (2017-2018)	54
Tablo36	Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi (2017-2018)	55
Tablo37	TİM ve TÜİK İhracat verileri Karşılaştırması (2018)	55
Tablo38	İhracatçı Firma Sayısı 2017-2018	56
Tablo39	İthalatçı Firma Sayısı 2017-2018	56
Tablo40	Bursa İli Ülke İhracatı Verileri (1000\$) 2017-2018	57
Tablo41	Bursa İhracat sektörlerine göre dağılımı (1000\$) (2017-2018)	57
Tablo42	Bursa'daki Otomotiv Sanayi Firmalarının 2018 Yılı Üretim Kapasiteleri	59
Tablo43	Bursa'daki Otomotiv Firmalarının 2013 - 2017 Yılları Üretim Adetleri	59
Tablo44	Türkiye Araç Üretimi ve İhracatı Verileri (adet) (2016-2017)	60
Tablo45	Bursa ve Türkiye Otomotiv İhracatı Verileri (1000 USD)	60
Tablo46	Bursa İhracat sektörlerine göre dağılımı (1000\$) (2017-2018)	60
Tablo47	Bursa İlinde Bulunan Organize Sanayi Bölgeleri	62
Tablo48	Bursa İlinde Bulunan Küçük Sanayi Siteleri	63
Tablo49	Ar-Ge ve Tasarım Merkezlerinin Dağılımı (Şubat 2019)	64
Tablo50	Bursa İlinde Baskın Ülkeye Göre Yabancı Firma Sayıları (2017)	65
Tablo51	Bursa İli Sınai Mülkiyet Tescilleri 2014-2018	66
Tablo52	2014 Bileşik Rekabet Endeksi İlk On İl	67
Tablo53	Bursa İli Rekabetçilik Endeksleri 2008 ve 2014 yılı Sıralamaları	68
Tablo54	KOBİGEL Proje Çağruları Başvuru Yapan ve Destek Kararı Verilen İşletme Sayıları	72
Tablo55	KOBİGEL Proje Çağruları Destek Kararı Verilen Bütçe Toplamları	73
Tablo56	KOBİGEL Proje Çağruları Destek Kararı Verilen Personel Sayı ve Bütçeleri	74
Tablo57	KOBİGEL Proje Çağruları Destek Kararı Verilen Makine Teçhizat Bütçeleri	75
Tablo58	KOBİGEL Proje Çağruları Başarılı ve Başarısız Tamamlanan Proje Sayıları	76
Tablo59	2016 yılı ölçeklerine göre işletmelerin proje sonuçları	77
Tablo60	Hukuki statülerine göre işletmelerin proje sonuçları	77
Tablo61	Projesini tamamlayan işletmelerin sektörel dağılımı	78
Tablo62	Projeye başladıklarında işletme yaşları	78
Tablo63	2015 - 2017 yılları arasında istihdam artışı yapan işletmeler	79
Tablo64	Proje sürelerine göre işletme sayıları	79
Tablo65	Proje Bütçeleri ve 2016 yılı ölçeklerine göre işletmeler	80
Tablo66	Proje Bütçelerine göre tamamlama durumları	80
Tablo67	Projelerinde beyan edilen personel sayılarına göre işletmeler	81

Tablo68	Projelerinde beyan edilen beyaz yakalı personellerin toplam istihdama oranı (Beyaz yaka / toplam istihdam)	81
Tablo69	Proje bütçelerinin 2016 bilançolarına oranı	82
Tablo70	2015 - 2017 yılları bilanço karşılaştırması	83
Tablo71	2015 - 2017 yılları çalışan sayısı karşılaştırması	83
Tablo72	Anket çalışmasına katılan işletmelerin statüsü	84
Tablo73	Anket çalışmasına katılan işletmelerin faaliyet gösterdiği sektörler	84
Tablo74	Anket çalışmasına katılan işletmelerin toplam personel sayısı aralıkları	85
Tablo75	Anket çalışmasına katılan işletmelerde istihdam edilen beyaz yakalı personel sayıları	85
Tablo76	Bursa ili dışında da iştirakleri olan işletmeler	86
Tablo77	Anket çalışmasına katılan işletmelerin satış yaptığı coğrafi bölgeler	86
Tablo78	İhracat yapan ve yapmayan işletmeler	87
Tablo79	İhracat Yapan İşletmelerin yurtdışı satış yaptığı bölgeler	87
Tablo80	İşletmelerin Başvurduğu KOBİGEL çağrıları	88
Tablo81	Projelerin ana hedefleri	88
Tablo82	Projelerin süre aralıkları	89
Tablo83	Ek süre talep eden işletmeler	89
Tablo84	Projelerin içerdiği faaliyetler	89
Tablo85	Projelerin KOSGEB tarafından desteklen faaliyetleri	90
Tablo86	Projelerin eş-finansman kaynakları	90
Tablo87	Proje hazırlanmasında danışman kullanımı	90
Tablo88	Proje hazırlanmasında ve yönetiminde işletme içinde görev alan birimler	91
Tablo89	İşletmelerin KOSGEB'in diğer desteklerinden yararlanma durumları	92
Tablo90	İşletmelerin KOSGEB dışındaki kurumların finansal desteklerinden faydalanma durumları	92
Tablo91	Projelerin ile işletmelere sağladığı faydaların değerlendirilmesi	93
Tablo92	İşletmeler destek alamasa projeye konu yatırımları gerçekleştirebilir miydi?	93
Tablo93	Destek alınmasaydı projelere konu yatırımları gerçekleştirmek için gerekli mali kaynağın temin yolları	94
Tablo94	Proje kapsamında alınan hibe desteği, işletmelere, rakiplerine karşı ne gibi bir faydalar sağladı	94
Tablo95	Teknoloji Seviyesi, Personel Sayıları, Proje Öncesi Devlet Desteği Alıp Almadıkları ve İhracat Yapıp Yapmama Değişkenlerine Göre KOBİGEL Programının İşletmelerin Rekabetçiliğine Etkisi	95
Tablo96	Proje kapsamında yapılan yatırımların firmalar açısından önem derecesi	96
Tablo97	Projeler ile alakalı aşağıdaki ifadelerden kendilerine uygun olanların seçimi	97

Tablo98	İşletmeler proje destek sürecinde en çok zorlandığı aşama	97
Tablo99	İşletmelerin Danışmanlık hizmeti alması ile proje destek sürecinde en çok zorlandığı aşama arasındaki ilişki	98
Tablo100	İşletmelerin projelerinin tamamlanma durumları	98
Tablo101	Başarısız tamamlanan projelerin başarısızlık nedeni	99
Tablo102	İşletmelerin KOBİGEL Programı ile ilgili görüş ve önerileri	99

ŞEKİLLER

Şekil 1	KOBİ'lerin ekonomik verileri	11
Şekil 2	KOBİ'lerin Dış Ticaretteki Payı	12
Şekil 3	Çalışan sayısına göre girişimlerin dış ticaretteki payı	12
Şekil 4	Ana Sektörlerine ve Ölçeklerine Göre AB KOBİ'leri	15

KISALTMALAR

Kısaltması	Bibliyografik Bilgiler
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
BEBKA	Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı
BESOB	Bursa Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği
BTSO	Bursa Ticaret ve Sanayi Odası
BUSEB	Bursa Serbest Bölgesi
EDAM	Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi
ERA-NET	Avrupa Araştırma Alanı Ağı
EUREKA	Avrupa Araştırma Koordinasyon Ajansı
GA	Gönüllü Anlaşma
IPA	Katılım Öncesi Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezi
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KOBİGEL	KOBİ Gelişim Destek Programı
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSEP	KOBİ Stratejisi Eylem Planı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
KÜSGEM	Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi
KÜSGET	Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı Genel Müdürlüğü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
OSD	Otomotiv Sanayicileri Derneği
SBA	Amerika Küçük İşletme İdaresi
SEGEM	Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi Genel Müdürlüğü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezi
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSO	Ticaret Sanayi Odası
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKONFED	Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
TTM	Türkiye Ticaret Merkezleri
ULUTEK	Ulutek Teknoloji Geliştirme Bölgesi
VAP	Verimlilik Artırıcı Proje
WCO	Dünya Gümrük Örgütü

GİRİŞ

Hem dünyada hem de ülkemizde işletmelerin çok büyük bir kısmını oluşturan KOBİ'ler, oluşturdukları istidam, değişen ekonomik şartlara hızlı adapte olabilme yetenekleri, rekabetçi yapıları ve bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri azaltmada yaptıkları pozitif katkılar ile ekonomik düzen içerisinde oldukça önemli roller oynamaktadırlar. Bu etkinliklerin ve önemlerinin her geçen gün daha iyi anlaşılması ile ülkeler KOBİ'lere yönelik özel politikalar belirlemekte, farklı destek ve teşvik programları uygulayarak faaliyetlerinde KOBİ'leri desteklemekte, ülke ekonomisinin kalkınması ve problemlerinin çözümü için KOBİ'leri anahtar olarak görmektedirler. Bu nedenle ülkelerin ekonomideki yetkili makamları tarafından KOBİ'lerin odakta olduğu hedefler doğrultusunda ekonomik destek modelleri geliştirilmekte ve bu desteklerle KOBİ'lere ihtiyaçları olan katkı sağlanmaktadır. Sağlanan bu katkıların ekonomi içinde ve işletmeler özelinde etkilerini ortaya çıkarmak, hedefler doğrultusunda uygulanan politika ve desteklerin performanslarını tespit etmek ve izlemek, gelecekte geliştirilecek ve uygulanacak destek modelleri noktasında bizlere rehberlik edecektir.

Ülkemizde KOBİ'lere yönelik olarak Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Bakanlığın ilgili kuruluşları olan TÜBİTAK ve KOSGEB, Ticaret Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Tarım Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu ve Kalkınma Ajanslarının KOBİ'lere yönelik destek programları bulunmaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) hedef kitlesi KOBİ'ler olan bir kuruluş olarak girişimcilik, finansman, ar-ge, inovasyon, yerlileştirme ve işletme geliştirme üst başlıkları altında farklı destek programları yürütmektedir.

KOSGEB'in işletme geliştirme alanındaki destek programlarından biri de 2016 yılında çıkılan ilk çağrı ile başlayan proje esaslı bir program olan KOBİGEL - KOBİ gelişim destek programıdır. Bu çalışmada ülkemizde KOSGEB'in KOBİGEL programının ülke geneline oranla Bursa ilindeki kullanımı, destekleri kullanan işletmelere olan etkileri ve faydalanıcıların destekler hakkındaki fikirleri araştırılmıştır. KOBİGEL projelerinde ilk sonuçların alınması 2018 yılı itibariyle başlamış olup, görece yeni bir program olması nedeniyle üzerinde daha önce yapılmış akademik bir

çalışma bulunmamaktadır. Çalışma bu alandaki boşluğun giderilmesine katkı sunma amacını taşımaktadır.

Bu çalışmada sermaye yetersizliği nedeniyle yeni yatırım yapma ve nitelikli eleman bulma konusunda sıkıntı yaşayan KOBİ'lerin, KOSGEB'in KOBİGEL desteği ile istihdam, bilanço değerleri ve rekabetçilik alanlarında daha yüksek performans gösterdikleri, dolayısıyla KOBİGEL Destek Programının, mevzuatta tanımlanan amacına uygun olarak işlediği varsayımı doğrultusunda, KOBİGEL destek programından yararlanan KOBİ'lerde anket uygulanarak, kullanıcıların destek kullanımını sonrasında istihdam, ciro artışı sağlayıp sağlamadıkları ve işletmelerin yaptıkları proje ile rekabetçiliklerinin arttığını düşünüp düşünmedikleri sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında KOBİ'ler , KOBİ Destekleri, KOSGEB destekleri ve Bursa ili ekonomisi konularına yoğunlaşan bir literatür taraması yapılmış, KOSGEB'den Bursa ilindeki KOBİ'lerin KOBİGEL desteğinden yararlanma, proje devam ya da sonuçlandırma durumlarına ait veriler temin edilip, Mart 2019 tarihi baz alınarak destek kapsamında işletmelerin genel durumunu gösterecek şekilde projesini başarı ile tamamlayan ya da projesi başarısızlıkla sonlanan 98 işletmenin bilgileri üzerinden veri analizi yapılmıştır.

KOBİGEL desteğinden yararlanıp projesi sonuçlanan 98 işletmeden anket uygulanması için yeterli örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve %10 hata payı ile hesaplanmış ve en az 49 işletmede anket yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Araştırmada işletmeler ile telefon ile iletişime geçilip anket hakkında bilgi verilerek katılımları talep edilmiştir. Çalışma neticesinde 54 işletmenin ankete katılımı sağlamış olup, bu katılımcı sayısı ile %95 güven düzeyi ve %8,98 güven aralığı değerine ulaşılmıştır. Ankete verilen cevaplar içinde karşılaştırmalı değerlendirme yapılabilmesi için SPSS programı da kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde KOBİ tanımı, KOBİ'lerin dünya ve Türkiye ekonomileri içindeki yerleri, KOBİ'lerin avantajları ve dezavantajları gibi konular açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü, KOSGEB kurumsal yapısının açıklanıp

yürütülmekte olan destek programlarının özetlenmesine ayrılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümü Bursa ilinin ekonomik anlamda detaylı bir analizinin yapılmasına ayrılmış, Bursa ilinde faaliyet gösteren işletmeler, oluşturulan istihdam ile gerçekleşen dış ticaretin yapısı, ilde faaliyette olan özel ekonomik bölgelerin detayları, ilin yabancı yatırımlar açısından durumu, sınai mülkiyet göstergeleri, rekabetçilik açısından görünümü ve ilin devlet teşvik ve desteklerinden aldığı pay ülke geneli ile karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın son bölümü olan tez başlığında yer alan araştırmanın yapıldığı, KOSGEB KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Bursa İli İncelemesi bölümünde, KOSGEB'den elde edilen veriler ile Bursa ilindeki KOBİ'lerin KOBİGEL desteğinden yararlanma durumları tespit edilmiş, destek alan işletmelere yönelik uygulanan anketin sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda faydalanıcı işletmelerin destekler hakkındaki görüşleri analiz edilmiştir. KOSGEB'in KOBİGEL programı hakkında, programın yeni olmasından ötürü, daha önce yapılmış akademik bir çalışma bulunmamasıyla birlikte literatür araştırması sürecinde, KOSGEB'in vermiş olduğu diğer destekler hakkında yapılmış çalışmalar olduğu görülmüş ve KOSGEB desteklerine yönelik bu çalışmalardan araştırma yöntemin belirlenmesi ve anket sorularının hazırlanması için faydalanılmıştır. Son olarak KOSGEB'den gelen verilerin incelenmesi ve anket cevaplarının analizi doğrultusunda, özellikle kamu idaresine yönelik olarak destek modelinin güncellenmesi ve gelecekte oluşturulacak yeni destek modellerinin geliştirilmesi hususunda sonuç ve öneriler sunulmuştur.

Literatür araştırmasında KOSGEB KOBİ Gelişim Programı(KOBİGEL) hakkında daha önce yapılmış akademik bir çalışma bulunmadığı, bununla birlikte KOSGEB'in vermiş olduğu diğer destekler hakkında yapılmış çalışmaların mevcut olduğu görülmüştür. KOSGEB ile ilgili 7'si doktora olmak üzere toplam 45 tez çalışması yapılmıştır. Bunların 25'i desteklerin değerlendirilmesine yönelik çalışmalardır. Genellikle bu çalışmalarda destek alan işletmeler ile almayan işletmelere dair elde edilen verilerin karşılaştırılması yönteminin veya anket yönteminin tercih edildiği görülmektedir. Bu çalışmada dışsallık etkisi nedeniyle veri karşılaştırması yapılmamıştır. (YÖK Tez Merkezi, 2019)

Daha önce KOSGEB KOBİ Gelişim Programı(KOBİGEL) hakkında yapılmış akademik bir çalışma bulunmadığı için KOSGEB'in vermiş olduğu diğer destekler hakkında yapılmış çalışmalar arasından, anket uygulanan tezlerden 2'si doktora 3'ü yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 5 tanesine değinilmiştir. Yine KOBİGEL Programının proje esaslı bir destek modeli olması nedeniyle benzerlik taşıyan kalkınma ajanslarının desteklerine ilişkin hazırlanan akademik bir çalışmadan ve KOBİ'lere yönelik Ar-Ge desteklerinin değerlendirildiği bir makaleden yararlanılmıştır. Ulaşılan bu çalışmalara ait bilgiler; araştırmaların sahipleri, konuları, kullandıkları araştırma yöntemleri ve ulaştıkları sonuçları da içerecek şekilde aşağıda verilmiştir. Bu çalışmalardan araştırma yönteminin seçilmesi ve anket sorularının hazırlanması konusunda faydalanılmıştır.

Selen Işık MADEN'in 2012 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı "KOSGEB Genel Destek Programının firmalar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Göller bölgesi uygulaması" konulu doktora tezinde, 2008 ile 2011 yılları arası dönemde Göller Bölgesi'nde yer alan iki il olan Isparta ve Burdur'da KOSGEB'in genel destek programı ile sağlanan desteklerin destek yararlanıcıları üzerinde pozitif bir etki yapıp yapmadığını değerlendirilmeye çalışmıştır. Bu kapsamda araştırmasında deney grubu olarak destekten faydalanmış olan 147 KOBİ ve kontrol grubu olarak ta bu KOBİ'lerle aynı bölgede faaliyetlerini sürdürmekte olan ölçek, sektör ve işletme yaşı olarak benzer nitelikler taşıyan ve KOSGEB'in herhangi bir destek programından yararlanmamış olan 147 KOBİ'den oluşan toplam 294 işletmeye yüz yüze görüşüp anket uygulamıştır. Araştırma neticesinde toplanan veriler değerlendirildiğinde genel olarak verilmiş olan desteklerin istihdam, üretim miktarı, ürün çeşitliliği ve satış hacmi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu görülmüş olup; desteklerin etkilerinin büyük ölçüde Türkiye'deki KOBİ'lerle ilgili politika dokümanlarında ulaşılabilecek istenen hedefler noktasında da amaca uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Maden, 2012)

Ali AYCI'nın 2011 yılında Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda hazırlamış olduğu "KOSGEB yurt dışı fuar desteklerinin KOBİ'lerin uluslararasılaşma sürecine etkisinin irdelenmesi" konulu doktora tezi çalışmasında işletmelerin yurt dışı fuar katılımına yönelik olarak KOSGEB tarafından verilen yurt

dışı fuar desteğinin etkisi analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında, 2006 yılında yurt dışı fuar desteği aldığı tespit edilen 91 işletmeye üç yıl sonrasında 2009 yılında anket uygulanmıştır. Uygulanan anket ile 2006 yılında KOSGEB yurt dışı fuar desteği olarak yurt dışı fuarlara katılan işletmelerin 2009 yılında katılım hedefleri ve bu hedeflerin gerçekleştirme durumları sorularak desteğin etkisi ölçülmeye çalışılmıştır. Araştırma neticesinde toplanan veriler değerlendirildiğinde genel olarak 2006 yılında KOSGEB yurt dışı fuar desteğinden yararlanarak fuarlara katılan işletmelerin üç yıllık dönemde yurt dışı fuarlara katılımlarına yönelik memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin %81'i fuar öncesinde belirlediği amaçlara ulaştığını ifade etmiştir. İşletmelerin faydalandığı yurt dışı fuar desteklerinin ihracat rakamlarına etkisinin ise sadece fuara katılım sağlanan yıl içerisinde pozitif yönlü olduğu görülmüştür. KOBİ'lerin yurt dışındaki fuarlara katılımına yönelik desteklerin etkisi, bilgi eksikliklerinin giderilmesi ve desteklenmek üzere doğru KOBİ'lerin seçilmesiyle genişletilerek arttırılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. (Aycı,2011)

Evren ARIKAN'ın 2017 yılında Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlamış olduğu "KOSGEB Desteklerinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması: Batman İli Örneği" konulu yüksek lisans tezinde Batman İlinde 2012-2015 yılları arasında verilen Girişimcilik Destekleri, Genel Destekler, Kredi Faiz Desteği, KOBİ Proje Desteği ve dönem içinde birer adet verilen İş Birliği Güç Birliği Desteği ile ARGE İnovasyon Desteği gibi destek uygulamalarının araştırılması, KOSGEB desteklerinin varsa eksiklerin belirlenmesi ve bu eksikliklerin giderilmesi için ne gibi destek programlarının uygulamaya konması gerektiğini araştırmak amacıyla 105 işletmeye 26 kapalı uçlu soru bulunan anket uygulanmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre girişimcilerin yeni iş kurmalarında KOSGEB desteğinin cesaret verici etkisinin tespiti elde edilen en önemli bulgu olarak görünmektedir. Ayrıca KOBİ'ler için KOSGEB desteklerinin etkilerinin pozitif yönlü olduğu fakat mevcut bazı desteklerde KOBİ'lerin ihtiyaçlarına göre değişiklikler yapılmasının gerektiği tespit edilmiştir. (Arıkan, 2017)

Hasan Tarık ALTUNTAŞ'ın 2016 yılında Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı'nda hazırladığı "Girişimcilik Destek Programlarının Aktif İstihdam Politikası Üzerindeki Etkinliği: KOSGEB Yeni

Girişimcilik Programı Örneği ve TR21 Analizi” konulu yüksek lisans tezinde Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne illerinden oluşan TR21 bölgesinde KOSGEB’in Girişimcilik Destek Programlarının istihdam üzerindeki etkinliğinin incelenerek Girişimcilik Programı kapsamında, girişimcilik eğitimi almış olan girişimci adaylarının yeni bir iş kurmalarında ya da kuramamalarında etkili olan faktörlerin analiz edilerek ve girişimcilik eğitimlerinin etkinlik analizinin yapılması amaçlanmıştır. 243’ü işletmesini açıp destek almış olan kişilerden olmak üzere toplam 913 girişimciye anket uygulanmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde, girişimcilik eğitimine katılanların, verilen eğitimin hem içeriğinden hem de süresinden memnun oldukları ve beklentilerinin karşılandığı görülmüştür. Ayrıca araştırmada TR21 bölgesinde erkeklerin, ileri yaştakilerin ve eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin, girişimcilik eğitimleri sonrasında işyeri açma olasılıklarının bayanlardan, genç yaştakilerden ve eğitim düzeyi düşük kişilerden daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma girişimcilerin KOSGEB desteklerinden genel olarak memnun olduklarını göstermekte ancak desteğe başvuru ve destek sürecine dair bazı koşullarda, “KOSGEB desteklerinin uygunluğu verildikten sonra girişimcilere avans olarak belirli bir miktar nakit verilmesi gibi” bazı değişiklikler yapılmasını istediklerini göstermektedir. (Altuntaş 2016)

Mustafa DENİZ’in 2016 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırladığı “KOSGEB Yeni Girişimci Desteğinin Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Performansına Etkisi: Bolu İli Özelinde Bir Alan Araştırması” konulu yüksek lisans tezinde Bolu ilinde girişimcilik eğitim sonrası kendi işletmesini kurup KOSGEB’den destek alan 75 girişimci ile işletmesini destek almadan açan 75 girişimciye anket uygulanarak KOSGEB tarafından sağlanan yeni girişimci desteğinin, girişimcilere etkisinin nasıl olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışma neticesinde KOSGEB Yeni Girişimci Desteği sayesinde yeni girişimcilerin gerçekleştirdikleri istihdamda, bilanço değerlerinde, pazarlarındaki bilinirlik düzeylerinde, elde ettikleri pazar paylarında ve sahip oldukları makine parkları gibi alanlarda artış yaşadıkları, işletmelerin net satış hasılatına, ürün/hizmet çeşidi artışına, üretim/hizmet kalitesi artışına, ürün/hizmet kalite artışına, Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri artışı ile ihracat miktarı artışına etkisi bulunmadığı sonuçlarına ulaşmıştır. (Deniz, 2016)

Musa TÜRKOĞLU ve Süha ÇELİKKAYA'nın 2011 yılında Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi'nde 2011 yılında yayınlanan "Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik Ar-Ge Destekleri" başlıklı KOBİ'lere yönelik Ar-Ge desteklerinin ölçüldüğü çalışmada, Gebze Organize Sanayi Bölgesinde toplamda bulunan 126 firma üzerinden, 30 KOBİ'ye yönelik anket uygulaması yapılmış, alınan sonuçlar doğrultusunda destek uygulamalarına ilişkin öneriler getirilmiş, destek veren kuruluş sayısı azaltılması ve desteklerin tutarlarının ise yükseltilmesi önerileri sunulmuştur. (Türkoğlu ve Çelikkaya, 2011: 56-71)

Muhammed Abdullah ERDEM'in 2013 yılında Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı "Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının TRB1 Bölgesine Etkisi" konulu yüksek lisans tezinde KOBİ'lere kamu kaynağı kullanılarak destek sağlayan kalkınma ajanslarından Fırat Kalkınma Ajansı'nın 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı kapsamındaki proje desteklerinden faydalanan 33 firmaya anket uygulanarak desteğin KOBİ'lere katkıları ortaya koyulmaya çalışılmış, alınan sonuçlar doğrultusunda ajansların destek uygulamalarına ilişkin öneriler getirilmiştir. (Erdem, 2013)

BİRİNCİ BÖLÜM

KOBİ'LER VE KOBİ'LERİN ÖZELLİKLERİ

1.1 KOBİ TANIMI

Ülkemiz kurumları tarafından KOBİ'ler için yapılan farklı tanım ve uygulamalar, 18 Kasım 2005 tarihli ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan ve 18 Mayıs 2006 tarihinden itibaren uygulanmaya başlayan "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" ile son bulmuş ve ortak bir KOBİ tanımı belirlenmiştir. İlgili yönetmelik ile birlikte KOBİ tanımında çalışan sayısı, net satış hasılatı ve mali bilanço büyüklüğünü esas alan bir sisteme geçilmiştir.

Yıllık bilanço toplamı veya net satış hasılatı 125 milyon TL'yi geçmeyen ve 250'den az çalışan istihdam eden, işletmeler KOBİ olarak tanımlanmaktadır. KOBİ'ler mikro, küçük ve orta ölçekli olarak kategorize edilmektedir. İşletmelerin ölçeklerine göre sınıflandırılmasında esas teşkil eden kriterler, 18 Kasım 2005 tarih ve 25997 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "KOBİ'lerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" ile belirlenmiştir. Bu yönetmelikte 4 Kasım 2012 tarih ve 28457 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ve daha sonra "30/4/2018 tarihli ve 2018/11828 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Eki Yönetmelik" ile söz konusu kriterlerde değişiklikler yapılmıştır. Bu kriterlere doğrultusunda işletmelerin sınıflandırılması Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ölçeklerine göre KOBİ'ler

Ölçek	Çalışan Sayısı	Bilanço (Milyon TL)	Net Satış (Milyon TL)
Mikro	<10	≤ 3	≤ 3
Küçük	<50	≤ 25	≤ 25
Orta	<250	≤ 125	≤ 125

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015,s.27

Mikro işletmeler, yıllık on kişiden daha az sayıda çalışan istihdam eden ve yıllık mali bilançosu veya net satış hasılatından herhangi biri üç milyon TL'yi aşmayan işletmelerdir.

Küçük işletmeler, yıllık elli kişiden daha az sayıda çalışan istihdam eden ve yıllık mali bilançosu veya net satış hasılatından herhangi biri yirmi beş milyon TL'yi aşmayan işletmelerdir.

Orta büyüklükteki işletmeler, yıllık ikiyüzelli kişiden daha az sayıda çalışan istihdam eden ve yıllık mali bilançosu veya net satış hasılatından herhangi biri yüzyirmibeş milyon TL'yi aşmayan işletmelerdir.

Avrupa Birliği'nde ülkelerin arasında KOBİ tanımları birbirinden farklılıklar göstermekteydi, daha sonra yapılan düzenlemelerle AB üye ülkelerinin KOBİ tanımları ortak hale getirilerek, AB'ye üye ülkelerde işletmelere sağlanan desteklerde karşılaşılan problemlerin azaltılması sağlanmıştır (Çelik ve Akgemci, 2010:116). AB'de de KOBİ'ler sınıflandırılırken çalışan sayıları, satış hacimleri ve bilanço büyüklükleri değerlendirmeye alınmaktadır. AB ülkelerinde kullanılan KOBİ sınıflandırılması Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. AB'de KOBİ Sınıflandırması

Ölçek	Çalışan Sayısı	Satış Hacmi (Milyon €)	Ya da	Bilanço Büyüklüğü (Milyon €)
Orta	<250	≤ 50		≤ 43
Küçük	<50	≤ 10		≤ 10
Mikro	<10	≤ 2		≤ 2

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015,s.27

Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonominin önemli aktörleri arasında yer alan, KOBİ'lere ilişkin, birçok kurum ve kuruluş kendi politikaları ve ihtiyaçları doğrultusunda birbirinden farklı tanımlar geliştirmiştir. Ancak bu KOBİ tanımları da işçi sayısı ve yıllık ciro büyüklüğü temelinde oluşturulmuştur. (Yurttadur, 2015: 17-18)

1.2 KOBİ'LERİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Ülkemizde KOBİ'ler, politika ve stratejilerin oluşumunda dikkate alınan bir unsur olarak ekonomide önemlerini hep korumuşlar. Günümüzde tüm dünya, KOBİ'lerin öneminin ve bunların ekonomik büyümeye, sosyal entegrasyona, istihdama ve bölgesel kalkınmaya sağladığı katkıların farkındadır. Bundan dolayı tüm ülkeler; sağlıklı bir KOBİ yapısının, iktisadi gelişme, siyasi istikrar ve toplumsal huzurun vazgeçilmez gereği ve en önemli teminatı olduğu düşüncesini benimsemiştir (Çatal, 2007: 335).

KOBİ'ler yalnız başlarına ekonominin oldukça küçük bir birimdir ve tek olarak değerlendirildiklerinde ülke ekonomisindeki katkıları makro düzeyde kayda değer görülmemektedir. Ancak, toplu olarak değerlendirildiklerinde, sayısal büyüklükleri nedeniyle, ekonomi ve toplum için çok önemli oldukları gözler önündedir. (Özdemir, Ersöz ve Sarıoğlu, 2007: 178).

Türkiye'de KOBİ sayısına ilişkin kesin veri bulunmamaktadır. KOSGEB tarafından hazırlanan KOBİ Stratejisi Eylem Planı (KSEP) 2015-2018'de de belirtildiği üzere çalışan sayısı bilgisini ve net satış hâsılatı veya bilanço değerlerini içeren çalışmalar bulunmadığından, TÜİK iş kayıtlarına göre girişim sayıları kapsamında 250'den daha az çalışanı olan girişim sayısı, toplam KOBİ sayısı olarak değerlendirilmektedir. TÜİK iş kayıtlarına göre 2013 yılında Türkiye'de toplam girişim sayısı 3.529.541 iken, bunların içinde 250'den az çalışanı olanlar 3.524.331 adet olarak belirtilmiştir. Söz konusu çalışma dahilinde, girişimlerin faaliyet gösterdikleri sektörlere, buldukları illere ve istihdam ettikleri çalışan sayılarına göre dağılımları da elde edilebilmektedir. Çalışan sayısı 250'den az olup net satış hâsılatı veya bilanço büyüklükleri bakımından KOBİ sayılma sınırını geçen işletme sayısının, toplam işletmelerin oranının yaklaşık binde iki olduğu öngörülmektedir. TÜİK iş kayıtlarına göre girişim sayıları çalışması sonuçlarına 2019 yılı itibariyle sadece 2015 ve 2016 yılları verilerine erişilmekte olup 2016 yılı itibariyle toplam girişim sayısı 3.652.521 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllara ait verilerde çalışan sayıları bulunmamaktadır. (KOSGEB,2015a:27)

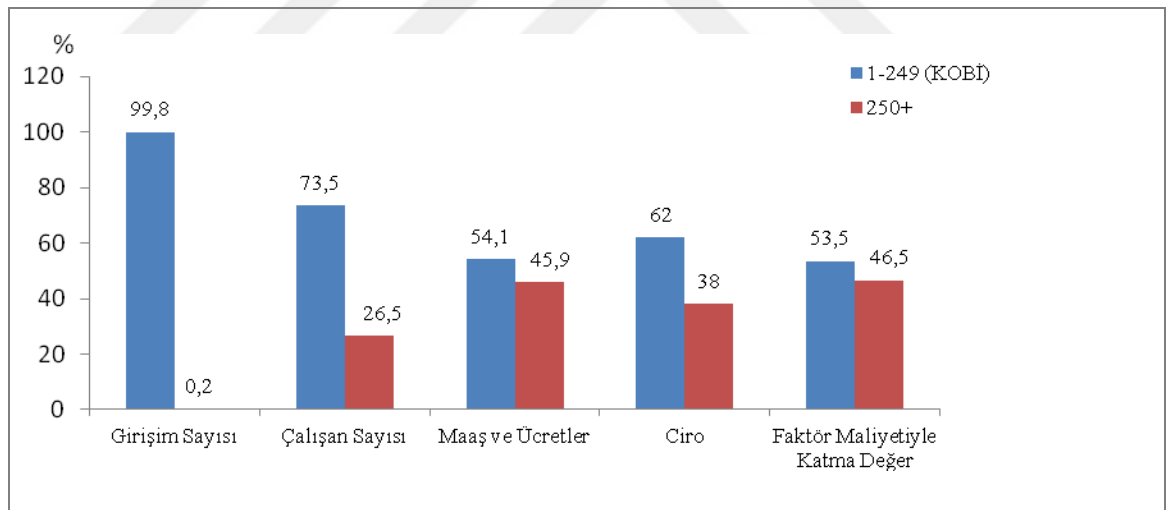
Tablo 3. Çalışan Sayılarına Göre Girişim

TOPLAM	Çalışan Sayısına Göre Girişim Sayısı				
	0-9	10-49	50-249	0-249	>250
	3.303.210	190.554	30.567	3.524.331	5.210
Ölçeklerine Göre İşletmelerin Dağılımı	93,60%	5,40%	0,90%	99,90%	0,10%
AB 28’de Ölçeklere Göre Dağılım	92,40%	6,40%	10%	99,80%	0,20%

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015,s.28

TÜİK verilerine göre 2014 yılında KOBİ’ler toplam girişim âdetinin %99,8’ini, toplam istihdamın %73,5’ini, maaş ve ücretlerin %54,1’ini, ciro miktarının %62’sini, üretilen katma değer %53,5’ini oluşturmaktadırlar (Şekil 1).

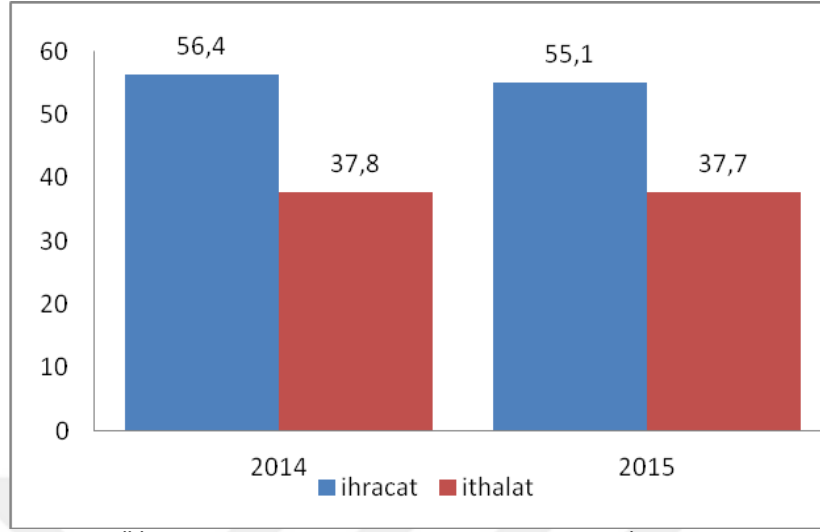
Şekil 1. KOBİ’lerin Ekonomik Verileri

Kaynak: TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540> (06/05/2019)

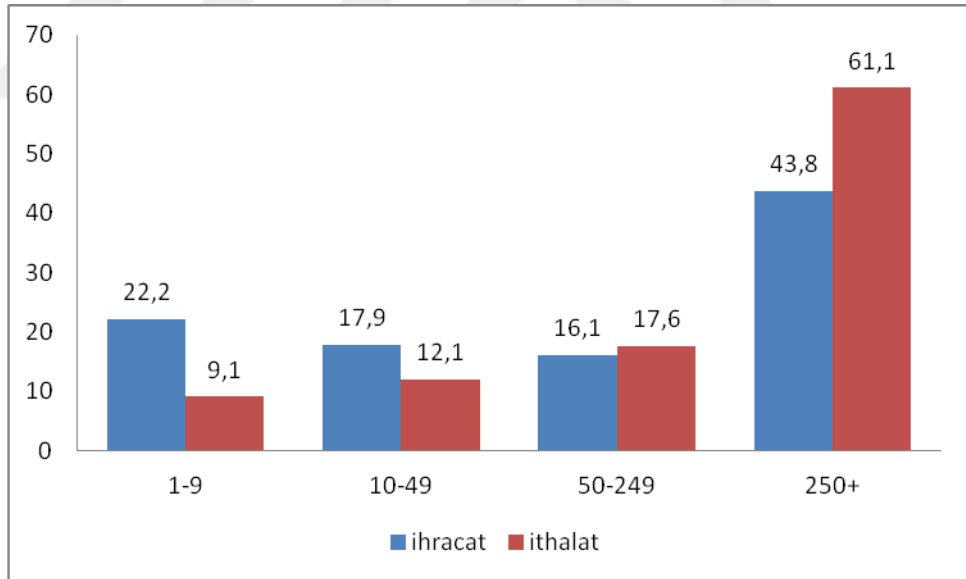
KOBİ’lerin ihracattaki payları ithalata nazaran daha yüksektir. Bu bakımdan KOBİ’ler ülkenin dış ticaret ve ödemeler dengesi açıklarının azaltılmasında önemli ekonomik aktörlerdir (Şekil 2). İşletmelerin istihdam miktarı artışı ile yaptıkları ithalatın arasında şekil 3’te görüleceği üzere bir paralellik bulunmaktadır.

Şekil 2. KOBİ'lerin Dış Ticaretteki Payı

Kaynak: TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2016,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540> (06/05/2019)

Şekil 3. Çalışan Sayısına Göre Girişimler

Kaynak: TÜİK, Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2016,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540> (06/05/2019)

İstihdam, katma değer, ciro ve yatırımlar bakımından KOBİ'lerin ve büyük işletmelerin 2003 ve 2012 yıllarında durumları Tablo 4'te karşılaştırılmıştır. 2012 yılı sonrasında KOBİ tanımında yapılan değişiklik ile KOBİ vasfına sahip işletme sayısı ve yüzdesi arttığından dolayı verilerdeki KOBİ'lerin payı yükselmiştir.

Tablo 4. Seçilmiş Göstergeler İle KOBİ'ler – Büyük İşletmeler Karşılaştırması

Gösterge	2003		2012		Nominal Değişim	
	KOBİ'ler	Büyük İşletmeler	KOBİ'ler	Büyük İşletmeler	KOBİ'ler	Büyük İşletmeler
İstihdam	5.249.903	1.424.065	9.517.367	3.042.100	%81,3	%113,6
Katma Değer (Milyon TL)	87.300	56.019	211.009	178.379	%141,7	%218,4
Ciro (Milyon TL)	503.411	244.879	1.742.351	1.008.198	%246,1	%311,7
Yatırımlar (Milyon TL)	24.605	15.507	73.363	67.070	%210,4	%332,5

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015, s.16

1.3 KOBİ'LERİN DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

AB'de KOBİ'ler, işletmelerin yaklaşık olarak %99'unu oluşturmaktadır. Gelişen rekabetçi bir ekonomi ve istihdamda sürdürülebilir bir artış için KOBİ'lerin önemi tüm üye devletler tarafından anlaşılmıştır. KOBİ'lerin ihtiyaçlarını ve karşılaştıkları sorunları dikkate alan, rekabet edebilirliklerini güçlendirecek şekilde politikalar uygulanmaktadır. (Çelik ve Akgemci, 2010:179).

ABD'de de KOBİ'ler için özel politikalar yürütülmektedir. Bunun için KOBİ'lere hem bilgi hem de finansman alanında destek veren, 7 ofisten oluşan, federal bir yapı olan SBA (Amerika Küçük İşletme İdaresi) faaliyetlerini sürdürmektedir. (Çelik ve Akgemci, 2010:179).

Tablo 5'te AB, ABD ve seçilmiş başka ülkelere ilişkin KOBİ sayıları, istihdam sayıları ve gayri safi katma değerler gösterilmektedir. En fazla KOBİ sayısına Hindistan sahipken, en yüksek istihdam ve gayrisafi katma değer AB bünyesinde gerçekleşmektedir. (KOSGEB 2015a:44)

Tablo 5. AB ve Seçilmiş Diğer Bazı Ülkelere Ait KOBİ Bilgileri

Ülke	Referans Yıl	KOBİ Sayısı (Milyon)	KOBİ'lerde İstihdam (Milyon Kişi)	KOBİ'ler Tarafından Oluşturulan Gayri Safi Katma Değer (Milyon Euro)
AB28	2013	21,571	88,844	3.667
ABD	2011	18,2	48,7	3.300
Japonya	2012	3,9	33,5	-
İsrail	2011	0,37	1,2	45
İtalya	2013	3,7	11,5	459
İspanya	2013	2,4	7,6	281
Hollanda	2013	0,802	3,6	189
Norveç	2013	0,282	1	156,2
Brezilya	2011	4,2	23,3	600
Rusya	2011	1,7	11,4	700
Hindistan	2011	24,5	73	-
G. Kore	2012	3,35	136	-

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015, s. 44

Tablo 6'da ise AB ülkelerinde KOBİ'lerin ölçeksel dağılımı gösterilmektedir. (KOSGEB 2015a:44)

Tablo 6. AB ve Seçilmiş Diğer Bazı Ülkelere İlişkin KOBİ Dağılımı

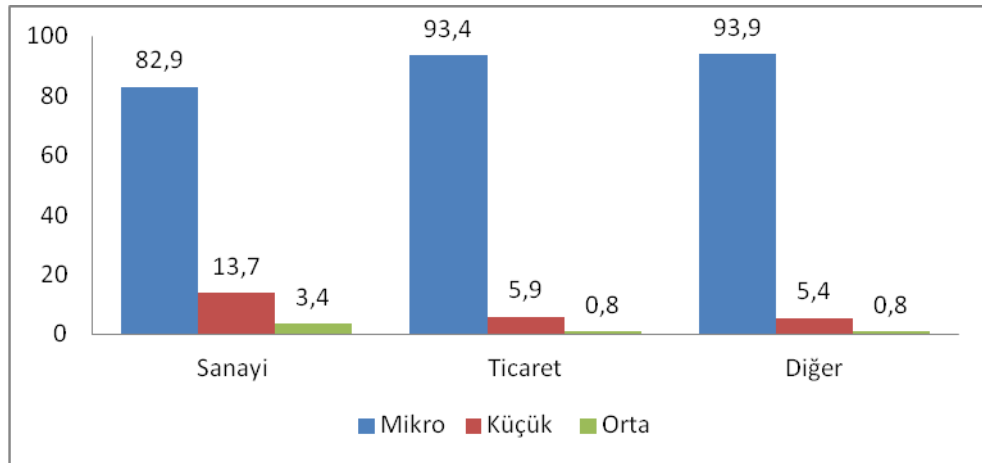
Ülke	Referans Yıl	Mikro (%)	Küçük (%)	Orta (%)
AB28	2013	92,6	6,4	1
ABD	2011	95,4	3,8	0,8
Japonya	2012	79,2	18,3	2,5
İtalya	2013	94,9	4,6	0,5

Tablo 6. AB ve Seçilmiş Diğer Bazı Ülkelere İlişkin KOBİ Dağılımı				
Devamı				
Ülke	Referans Yılı	Mikro (%)	Küçük (%)	Orta (%)
İspanya	2013	94,5	4,8	0,6
Hollanda	2013	93,8	5,2	1
İsrail	2012	86	10,8	3,2
Norveç	2010	81,6	16,1	2,3
Rusya	2012	95,8	3,9	0,3
G. Kore	2012	87,1	10,1	2,8

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015, s. 44

Şekil 4'te, asıl faaliyet alanı ve ölçeklerine göre AB KOBİ'leri değerlendirildiğinde, 2013 yılı itibariyle, işletmelerin ölçeklerine göre mikro, küçük ve orta ölçekli olacak şekilde sanayi sektöründeki KOBİ'ler içerisindeki yaklaşık payları sırasıyla %83, %14 ve %3 dolayındadır. İşletmelerin aynı ölçek sırasına göre ticaret sektöründeki payları ise yaklaşık %93, %6 ve %1 dolayındadır. (KOSGEB 2015a: 45)

Şekil 4. Ana Sektörlerine ve Ölçeklerine Göre AB KOBİ'leri

Kaynak: KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Ankara, 2015, s. 45

Hem dünya hem de Türkiye'de istihdam, üretim ve ihracattaki yüksek payları ile öne çıkan KOBİ'lerin önemine dair aşağıda verilen maddeler sayılmaktadır.

1. KOBİ'ler ekonomik açıdan sıkıntılı zamanlarda oluşan gerek ekonomik ve gerekse sosyal zararları küçültme imkanı sağlamaktadır.
2. KOBİ'ler, spesifik alanlarda uzmanlaşmış olmaları sayesinde kaynakların verimli şekilde kullanımını arttırmaktadırlar.
3. KOBİ'ler yeni çalışma sahaları oluşturarak işsizlik rakamlarının düşürülmesinde, buldukları ülkelere önemli katkı sağlamaktadır.
4. KOBİ'ler; ülkedeki toplam işyeri sayısı, istihdam miktarı ve gerçekleşen yatırımlar içindeki oranları ile ekonominin ana aktörlerindedir.
5. KOBİ'lerin ayrıca yapılan buluşların imalatta uygulamaya konulmasında katkı sağlamaktadırlar. (İraz, 2010: 210-211).

1.4 KOBİ'LERİN AVANTAJLARI VE DEZAVANTAJLARI

KOBİ'ler kendileri ve faaliyet gösterdikleri ülkeler açısından birtakım avantajlar ve dezavantajlara sahiptirler. Bunlar aynı zamanda KOBİ'lerin güçlü ve zayıf oldukları alanları da göstermektedir.

1.4.1 KOBİ'lerin Güçlü Yönleri ve Avantajları

KOBİ'lerin güçlü yönleri ve avantajları aşağıdaki özetlenmiştir.

Küçük sermaye ile yatırım yapabilme

Küçük işletmelerin kurulması, büyük işletmeler ile karşılaştırıldığında oldukça düşük maliyet gerektirmektedir. KOBİ'lerde üretimi artırmak, istihdama ilave yapmak ya da yeni bir buluş yapmak için gerekli olan ek sermaye miktarı da büyük işletmelere oranla daha azdır. Düşük yatırım tutarları, yeni teknolojiye geçişlerde veya iş değişikliklerinde KOBİ'lerin avantajı olarak karşımıza çıkmaktadır. (Küçük, 2013: 287)

Müşteriler ve işletme personelleri ile kurulan yakın ilişki

KOBİ'ler tüketicilere yakın çalıştıklarından, onların tercihlerini, sorunlarını hızla gözlemleyip, değerlendirerek gerekli değişiklikleri yapabilmektedir. Müşterilerle sağlanan bu yakın ilişki, işletmenin sıkıntı yaşadığı durumlarda müşterilerin işletmeye

karşı daha hoşgörölü davranmasını sağlamaktadır. İşletme personeliyle yakın ve sıcak ilişkiler, personelin işletmeyi sahiplenerek, kendi işi dışında ekstra işler de yapmalarını sağlar. (Küçük, 2013: 289)

İşletme içerisinde daha az bürokrasi

Küçük ölçekli olmanın getirdiği avantajla KOBİ'ler daha az yönetim kademesine sahiptirler. Bu durum tepe yönetim ile alt kademe yönetim arasında daha etkin bir iletişim imkanı sağlamaktadır. Böylece alınan kararlar daha hızlı bir şekilde uygulanabilir. Hızlı karar alabilmek ve bu kararları hızlı bir şekilde uygulayabilmek günümüz rekabet koşulları içerisinde çok önemli bir avantajdır (Erdoğan, 2012: 119).

KOBİ'lerde faaliyetlerin işveren-işçi ayrımı olmaksızın birlikte yürütülmesi karşılıklı güven duygusunu geliştirmekte ve ek bir motivasyon unsuru oluşturmaktadır. Ayrıca kararların üretim hattında çalışanlarla birlikte verilerek uygulamaya konulması, doğru karar alma şansını da artırmaktadır (Erdoğan, 2011: 146-147).

Değişen pazar şartlarına daha kolay ve hızlı uyum sağlayabilme

KOBİ'ler, içerisinde buldukları pazarı yakından tanıdıklarından dolayı rakiplerinin ürün fiyatlarını da yakından takip edebilmektedir. Bu sayede KOBİ'ler pazarın fiyatı hangi yüksekliğe kadar kaldırabileceğini ölçebilmektedir. Böylece sahip oldukları bu güçlü enformasyon bağlantısı ile alıcının gücünü çok iyi ölçen, çoklu bir tekel oluşturmakta, tüketici rantını da kendileri belirleyebilmektedirler. Bu kapsamda KOBİ'ler, rekabete daha iyi adapte olmaları ve büyüme eğilimleri nedeniyle serbest piyasa ekonomisinin koruyucusu olurlar (Erdoğan, 2012: 118-119).

Büyük işletmelerin tamamlayıcısı olma

Küresel ekonomide işletmeler birbirlerini tamamlamak için işbirliği yapmak durumundadırlar. Bu işbirliği sonucunda küçük işletmeler, büyük işletmelerin ihtiyaçlarını karşılamakta ve varlıklarını devam ettirebilmek için iş imkanı elde etmektedir. İşletmelerin kendi tesislerinde teknolojik nedenlerle üretmediği veya üretilmesinin ekonomik olmadığı belli parçaları veya hizmetleri daha küçük işletmelerden alması, endüstriyel yan sanayini doğurmuştur. Bu şekilde yan sanayici

olan küçük işletme, ana sanayiciyle yaptığı bir anlaşma çerçevesinde belirli ürünleri ve hizmetleri üretmektedir. Yan sanayi sektörü; büyük işletmelerin atıl tesis ve teçhizat yatırımına gitmeden, üretim birim maliyetlerini yükseltmeden, çalışan kadrosunu artırarak yönetimi güçleştirmeden sağlıklı ve sürekli üretim yapabilmelerine olanak sağlamıştır. Fakat yan sanayi ve ana sanayi arasındaki işbölümü ve işbirliği yeterli olmazsa ekonomik dalgalanmaların yaşandığı dönemlerde KOBİ'ler büyük işletmelere oranla daha çok olumsuz etkilenirler (Erdoğan, 2011: 143-144).

KOBİ'lerin, işletmelerin ihtiyaç duydukları ürünleri üreterek yan sanayici olmalarının en büyük avantajı, belirli bir üretim kapasitesini garantiye almalarıdır. Böylelikle pazarlama sorunlarının bir kısmını çözmüş olurlar. Ayrıca müşterileri olan büyük işletmelerden ar-ge, kalite, yönetim teknikleri, finansman vb. konularda destek alabilirler (Erdoğan, 2012: 118).

İstihdama olumlu katkıları

KOBİ'ler, en küçük yerleşim yerleri de dahil olmak üzere ülkenin bütün yerleşim birimlerinde rahatlıkla kurulabilir. Özellikle küçük yerlerdeki insanlar, KOBİ'lerde iş sahibi olmanın avantajıyla yaşadıkları toplumdaki kopmak zorunda kalmazlar. Bu durum köyden kente göçü azaltmakta, göç ve işsizlik gibi sebeplerle meydana gelen toplumsal huzursuzlukları engellemektedir (Küçük, 2013: 280).

KOBİ'ler, girişimcilik vasıflarına sahip pek çok kişinin kendi işletmesini kurarak ekonomiye katılmalarına imkan sağlar ve bu sayede ülkede istihdamı yükseltir (Erdoğan, 2012: 119). KOBİ'lerde her bir kişiyi istihdam etmek için ihtiyaç duyulan harcamanın, büyük ölçekli işletmelere göre daha az olması nedeniyle, istihdama da katkı verirler.

KOBİ'lerin insan kaynaklarına sağladığı katkılar ise bir başka önemli yönüdür. Personelin teknik ve mesleki olarak eğitildiği ilk yer olmaları ve bu personelin daha sonra büyük firmalara gitmeleri sonucunda kalifiye insan kaynağı ihtiyacı karşılanmaktadır (Erdoğan, 2011: 148).

Ferdi tasarrufları teşvik etmesi

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler kaynak temin ederken yabancı kaynak yerine daha çok öz kaynaklara başvurmaktadır. Yine faaliyetlerini büyütmek için de öz kaynaklarını artırmak zorundadır. Bu nedenle kazançlarını tüketim yerine yatırım harcamalarına yöneltmektedirler. Böylece ülke ekonomisi içerisinde tasarruf düzeyi ve yatırım oranı yükselmekte, üretim ve istihdam seviyesi de artmaktadır (Erdoğan, 2011: 150).

Rekabeti teşvik etmesi

Rekabet piyasasının oluşturulması ve korunması, piyasaya yeni işletmelerin girmesiyle mümkündür. Hem fiyat, hem kalite açısından üreticiler, ancak tüketici yararına olan davranışlar ile piyasaya tutunurlar. Piyasaya giren her firma, diğerlerinin pazardan aldığı payı düşürdüğünden rekabet artmakta, böylece işletmelerin daha verimli ve üretken olmalarını zorunlu kılmaktadır. Rekabet, kalitede artış ve fiyatlarda düşüşe neden olduğundan, bir yandan tüketiciyi memnun ederken diğer yandan işletmelerin iyileştirilmesini sağlar.

KOBİ'ler, büyük işletmelere nispeten, rekabet ortamına daha kolay uyum sağlamaktadır. Ayrıca rekabet neticesi başarı gösteremeyen KOBİ'lerin piyasalardan silinmesinin meydana getireceği ekonomik ve sosyal sonuçlar, büyük firmaların meydana getireceği olumsuzluklarla karşılaştırılamayacak kadar küçüktür. (Taş, 2010: 57).

Bölgeler arası dengesizliği azaltma

Ülkemizin bölgeleri arasında başta nüfus dağılımı olmak üzere, eğitim düzeyi, gelir dağılımı, işletmelerin, işgücünün ve istihdamın dağılımı vb. hususlarda önemli dengesizlikler bulunmaktadır. Bu nedenle, bölgeler arasında ciddi gelişmişlik farkları oluşmakta, bunları gidermeye yönelik birçok önlem alınmasına rağmen, bölgeler arasında oluşan farklar henüz istenilen seviyeye çekilememektedir (Taş, 2010: 68-69).

KOBİ'ler, yeni iş imkanı yaratma, istihdam sağlama, ekonomiye dinamizm kazandırma ve yenilikçiliği teşvik ederek ekonomide değişime neden olma gibi temel

fonksiyonların yanında bölgesel kalkınmayı da hızlandırmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ülke sınırları içindeki tüm yerleşim alanlarına dağılmışlardır. Bu sebeple, bu işletmeler çoğunlukla büyük kentlerde ve çevrelerinde yoğunlaşan büyük işletmelerle karşılaştırıldığında daha çok “taşra” özelliğindedirler. Hem ülkedeki ekonomik faaliyetlerin bölgeler arasında daha dengeli bir şekilde dağılmasına yardımcı olup, hem de emek-yoğun faaliyetleri nedeniyle taşrada çalışma alanlarının arttırılmasını sağlarlar. KOBİ’lerin, taşradan büyük şehir merkezlerine gelen göçün engellenmesine ve bölgelerin kendi içerisinde kalkınmasına son derece olumlu etkileri bulunmaktadır (İraz, 2010: 214-215).

KOBİ’ler, yukarıda ayrıntılı olarak açıklananların haricinde, aşağıda belirtilen diğer durumlarda da avantajlı olabilmektedirler:

- Personel ile yakın ilişkilerin gerekli olduğu,
- Büyük ölçekli yatırım yapmadan önce yeni buluşun pazarda oluşturacağı tepkinin bilinmesinin zorunlu olduğu,
- Mal ve hizmetin üretilmesinde, el emeğinin önemli bir etken olduğu,
- Yönetimde çok yakın bir denetime ihtiyaç duyulduğu,
- Kolay bozulabilen malların üretilmesi veya pazarlandığı,
- Üretilen mal ve hizmetin pazarının sınırlı olduğu,
- Teknik gelişmelere hızla adapte olabilme yeteneğine sahip olunması gerektiği.

(Çelik ve Akgemci, 2010: 125-126)

1.4.2 KOBİ’lerin Zayıf Yönleri ve Dezavantajları

KOBİ’lerin zayıf yönleri ve dezavantajları şu şekilde sayılabilir:

Yönetim ve örgütlenme

KOBİ’lerde, iş idaresi alanında, bilgi ve eğitim eksikliği yaşanmakta ve tüm işletme fonksiyonları bir veya birkaç yönetici tarafından yerine getirilmektedir. Böyle bir durum, işletmenin yönetim fonksiyonunun sağlıklı bir şekilde yerine getirilmesini zorlaştırmaktadır. İşletmedeki tüm fonksiyonların bir kişi tarafından ifa edilmeye çalışılması, işletmelerin değişen pazar ve ekonomiye ayak uydurmasına engel

olmaktadır. Yönetimde uzmanlaşmanın bu şekilde göz ardı edilmesi, modern işletmecilik ilkeleriyle bağdaşmamaktadır (İraz, 2010: 227-228).

İşletmeler, profesyonel yöneticilerden yararlanmamakta ve genellikle müteşebbisler tarafından yönetilmektedir. Personel yönetimi, planlama, muhasebe ve pazarlama konularındaki donanımı ve tecrübesi yeterli olmayan yöneticiler sebebiyle, KOBİ'ler yönetim sıkıntısı yaşamaktadır. İşletmelerin küçük olması, bu alanlar için ayrı ayrı departmanların oluşturulmasına engel olmaktadır. Bazı işletmelerde işletme sahibi, işletmenin tek söz sahibi ve karar vericisi konumundadır. Bu durum, ilk etapta ekonomik görünmekle birlikte, işler arttıkça ve işletme büyüdükçe işletmeye zarar verebilmektedir. Çünkü bir kişinin tüm piyasadaki gelişmeleri takibi ve bütün konulardan haberdar olması mümkün olamamaktadır (Taş, 2010: 60).

Finansman

Ülkemizde KOBİ'leri en çok etkileyen sorunların başında finansman alanında yaşanan problemler gelmektedir. Çünkü bu problem işletmenin her alanını derinlemesine etkiler. Finansman sorunları, işletmelerin kuruluşundan kapanışına kadar devam etmektedir. (Yurttadur, 2015: 273)

KOBİ'lerin finansman sorunları kısaca aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- Yetersiz özsermaye
- Yetersiz işletme sermayesi
- Kredi temininde karşılaşılan zorluklar
- Kredi faiz ve masraflarının yüksekliği
- Teşviklerden yararlanamama
- Tahsilatlarda etkinliğin sağlanamaması
- Sermaye piyasasından yararlanma imkanlarının kısıtlı olması
- Ekonomi politikalarının ve enflasyonun işletmeler üzerindeki etkisi (İraz, 2010: 232).

Nitelikli işgücü sağlama

KOBİ'ler genelde emek-yoğun olarak çalışmakta, bu da işgücü ilgili problemleri arttırmaktadır. Bu problemlerin başında nitelikli eleman bulmada yaşanan sıkıntılar

gelmektedir. Halihazırda eğitimli ara eleman açığı olan KOBİ'ler, ülkede mesleki- teknik eğitimin de giderek zayıflaması ile daha da güç durumlarda kalmaktadır. Personellerini kendi imkanları ile eğitmeyen bu alana yatırımlarını yapamayan KOBİ'ler, ihtiyaç duydukları personelleri işe alma konusunda büyük işletmelerle rekabet edememekte ve yetişmiş kalifiye elemanlarını da daha büyük işletmelere kaptırmaktadırlar (Taş, 2010: 60).

Küçük işletmelerin yetenekli ve deneyimli personeli iş yerine çekmede ve bunları iş yerinde tutabilmede karşılaştıkları zorluklar üç temel sebeple açıklanabilir: Bunlar,

- Daha yetenekli personellerin daha büyük işletmelerde çalışmayı tercih etmeleri,
- Kalifiye ve yetkin personellerin de kendi işini kurma arzusunda olmaları,
- Küçük işletmelerin personellerine büyük işletmelerin sağladığı ücret ve sosyal hakları sağlayamaması (Küçük, 2013: 305).

Üretim ve pazarlama

Üretim sorunu KOBİ'lerin önemli sorularından biridir. Bu sorun ilk aşamada hammadde bulma konusunda ortaya çıkar. Özellikle KOBİ'lerin kronik olarak yaşadığı finansal sorunlar, ucuz ve kaliteli hammadde teminini zorlaştırmaktadır. Bu durum da işletmelerin üretim kapasitelerinin tamamını kullanamamasına ve ürün kalitelerinin düşmesine neden olmaktadır.

Ayrıca KOBİ'ler, ölçek olarak sınırlı olmaları nedeniyle sermaye yoğun üretim metotları yerine emeğin daha yoğun olarak kullanıldığı üretimi seçmek durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle enflasyon ortamında yükselen personel ücretleri bu işletmeleri büyük zararlarla karşı karşıya getirebilmektedir. Bunun yanı sıra KOBİ'ler genellikle ölçek ve büyüklük açısından yeterli olmayan işyerlerinde faaliyet göstermektedir. Çoğu işyerlerinde yeterli altyapı hizmetlerini alamadıkları gibi, sorunların çözümünde yakınlıklarında bulunan diğer KOBİ'ler ile aralarında dayanışma oluşturamamakta ve işbirliği yapamamaktadırlar.

Tüm dünya ile benzer olarak, KOBİ'ler pazarlamadan çok üretime odaklanmışlardır. Fakat, son yıllarda özellikle endüstride artan rekabet ile modern pazarlama tekniklerinin önemi anlaşılmaya başlanmıştır. Özellikle, uluslar arası pazarlara açılmaya çalışan KOBİ'ler, büyük işletmelerle dış pazarda rekabet edebilmek için modern pazarlama tekniklerini kullanma gereği duymaktadırlar (İraz, 2010: 229-230).

Pazarlama ve pazar araştırması, işletmelerin ürünlerinin satılabilmesi için büyük önem arz etmektedir. Pazarlama konusuna yeterince odaklanmayan işletmeler; yeni pazarlara girememekte, pazar kaybı yaşamakta, yanlış fiyatlandırma yapmakta, gereğinden çok stok bulundurmakta, müşterilerin beklentisine uygun ürünler geliştirememekte, tedarikçilerle olumlu ilişkiler kuramamakta, satış ve serviste yetersiz kalmaktadır. (Döm Tomak, 2008: 315-316)

KOBİ'lerin pazarlama konusundaki eksiklikleri şunlardır:

- KOBİ'lerin çoğunluğunda pazar oluşturma ile ilgili organizasyonlar bulunmamaktadır. Bu nedenle hedef pazarların araştırılması ve değerlendirilmesinde birtakım eksiklikler meydana gelmektedir.

- KOBİ'lerde nitelikli pazarlama elemanları istihdam edilememektedir. Bu durumun sebebini genelde mali konular oluşturur.

- Satış, ürün geliştirme, reklam ve tutundurma faaliyetlerinde aksaklıklar mevcuttur.

- Fiyat tespitinde birtakım zorluklarla karşılaşmaktadır. Küçük ölçekli olmanın olumsuz etkileri nedeniyle maliyetler artmakta ve bunun fiyatlara yansıtılamaması, KOBİ'lerin istenen oranda kar elde edememelerine sebep olmaktadır (Yurttadur, 2015: 273).

Teknoloji

Günümüzde küçük ve orta ölçekli işletmelerin, tüketici taleplerini istenilen nitelik ve kalitede karşılayabilmeleri için gerekli düzeyde teknoloji kullanmaları zorunluluk haline gelmiştir. Fakat, ülkemizde işletme ölçeği ile teknoloji kullanımı

arasında aynı yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Küçük işletmeler daha çok emek-yoğun, büyük işletmeler ise teknoloji-yoğun olarak faaliyet göstermektedirler.

KOBİ'lerin teknoloji kullanımı konusunda karşılarına çıkan en önemli engel, ileri teknolojiye sahip makinaların maliyetinin çok yüksek olmasıdır. Bunun yanında, ileri teknolojiye uyum sürecinde işletmelerin yaptığı yatırımın geri dönüşü gecikmekte, işletme finansal sorunlar yaşamaya başlamaktadır. İşletme, yeni teknolojiyi tam kapasiteyle kullanana kadar finansal yükü taşımakta zorlanmaktadır (İraz, 2010: 234-235).

İKİNCİ BÖLÜM

KOSGEB (KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI)

2.1.KOSGEB'İN KURUMSAL YAPISI

2.1.1.Tarihçe

KOSGEB'in temelleri 1970'li yıllarda uluslararası anlaşmalar kapsamında kurulan iki kuruluş olan Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı Genel Müdürlüğü (KÜSGET) ve Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi Genel Müdürlüğü (SEGEM) dayanmaktadır.

1973 yılında Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı ile yapılan antlaşma ile, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı dahilinde, küçük işletmelerine ortak atölyeler sağlanması için Gaziantep'te pilot bir proje olarak kurulan Küçük Sanayi Geliştirme Merkezi (KÜSGEM), 1983 yılında Küçük Sanayi Geliştirme Teşkilatı Genel Müdürlüğü (KÜSGET) adını bakanlar kurulu kararı ile almıştır. KÜSGET kurulan 4 merkezi ile modern işletmecilik ve kalite ilkelerinin uygulanması hedefiyle işletmelere danışmanlık hizmetleri vermiş, üretimde teknolojik seviyenin ve istihdamın artırılması amacıyla çalışmalarda bulunmuştur. 1978 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuş olan Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi Genel Müdürlüğü (SEGEM); hem sınıf içi hem de fabrika ve atölyelerde işbaşı eğitim programları ile sanayide halihazırda çalışan yüksek öğrenim mezunu personelin ve kariyerine yeni başlayacak olan yeni mezunların çalışma becerilerini arttırmak ve çalışacakları işletmelerde yönetici pozisyonlarına hazırlamak amacıyla kurulmuş bir kuruluştur. (KOSGEB, 2015: 3)

KÜSGET ve SEGEM'in projeye dayalı ve süreli kuruluşlar olarak, ülke çapında ihtiyacı karşılayamaması nedeniyle, iki kurum birleştirilerek, daha kapsamlı, sürekli ve yaygın hizmet sağlayabilecek, ülke genelinde yayılmış örgütlenme oluşturacak bir yapıya sahip olması amacıyla, 20 Nisan 1990 tarihinde, Resmi Gazetenin 20498 sayılı nüshasında yayımlanan, 3624 sayılı "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun" ile KOSGEB kurulmuştur.

Kuruluşundan 2009 yılına kadar sadece imalat sanayinde faaliyeti olan KOBİ ölçeğindeki işletmelere destek vermiştir. Fakat imalat sanayi haricindeki sektörlerden gelen KOSGEB'in destek ve hizmetlerini daha çok sektöre açılması talepleri doğrultuda "3624 sayılı KOSGEB Kuruluş Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 5891 sayılı Kanun" 5 Mayıs 2009 tarih ve 27219 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış, bu değişiklikle birlikte imalat sanayi dışında yer alan KOBİ ölçeğindeki işletmelere de KOSGEB'in destek verebilmesi için hukuki dayanak sağlanmıştır. (KOSGEB, 2015: 4)

2.1.2.Kuruluşun Görevleri

KOSGEB'in görevleri kuruluş kanununda detaylı olarak sayılmıştır. Özetle Ar-ge faaliyetlerinin desteklenmesi ve bunu destekleyecek Teknoloji Merkezleri benzeri birimlerin kurulmasını sağlamak, işletmelerin Üniversiteler ile araştırma kurumlarındaki bilgi ve teknoloji altyapısından yararlanmasını sağlayarak üniversite ve sanayi iş birliğini kuvvetlendirmek, işletmelerin modern işletmecilik esasları çalışan ve uluslararası düzeyde rekabet edebilen işletmeler haline gelmelerini için yardıma bulunmak, girişimcilik ortamının geliştirilmesine yönelik çalışarak girişimcileri desteklemek ve buna yönelik kurumlar oluşturmak, işletmeler arası iş birliğini geliştirmek sayılabilir

2.1.3.Teşkilat Yapısı

KOSGEB'i oluşturan idari organlar Genel Kurul, İcra Komitesi ve Başkanlıktır.

Genel kurul

KOSGEB'in danışma organı hüviyetinde olan, ekonomi ile ilgili tüm bakanlık ve devlet kurumları, ekonomideki tüm işletmeleri temsil edecek şekilde tüm oda ve federasyonlar ve üniversite temsilcilerinden oluşan genel kurul yılda en az bir defa toplanır, işletmelere yönelik destekleme kararlarının alınması, mevcut uygulamaların plan ve eşgüdümünün sağlanması bakımından kararlar alır, Başkanlığın hazırladığı yıllık faaliyet raporlarını inceler, çalışma programı esaslarını tespit eder ve tavsiyelerde bulunur. (KOSGEB, 2019b)

İcra komitesi

Sanayi ve Teknoloji Bakanı başkanlığında, Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Bakan Yardımcıları, TOBB Yönetim Kurulu Başkanı, TESK Başkanı, genel kurulda temsil edilen teknik üniversite rektörü, TÜBİTAK Başkanı ve KOSGEB Başkanından oluşan icra komitesi, genel kurulda belirlenen hedefler ve ilkeler doğrultusunda işletmelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi için uygulamaya dönük kararlar alır. KOSGEB'in karar organıdır. Başkanlık tarafından hazırlanan bütçe, personel kadroları, ödenecek gündelik miktarlarını onaylar, usul ve esasları, yönetmelik taslaklarını inceler ve yönetmelikleri karara bağlayarak yürürlüğe koyar, Başkanlığın ihtiyacı olan taşınmazları almasına, ve gerektiğinde Genel Kurulun tasvibinden sonra satılmasına karar verir. (KOSGEB, 2019b)

Başkanlık

Başkanlık KOSGEB'in yürütme organı olup, merkez ve taşra teşkilatından oluşur. KOSGEB taşra teşkilatını KOSGEB müdürlükleri oluşturmakta olup 81 ilde 92 KOSGEB Müdürlüğü ile ülke çapında KOBİ'lere destek vermektedir. (KOSGEB, 2019b)

2.2. KOSGEB DESTEKLERİ

KOSGEB destekleri temel olarak 5 ana başlıkta incelenebilir

1. Girişimcilik Destekleri
2. AR-GE, Teknolojik Üretim ve Yerlileştirme Destekleri
3. İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri
4. KOBİ Finansman Destekleri
5. Laboratuvar Hizmetleri

2.2.1.Girişimcilik Destekleri

2.2.1.1. Uygulamalı girişimcilik eğitimi

KOSGEB tarafından ya da KOSGEB ile belediyeler, ticaret ve sanayi odaları, esnaf odaları, yükseköğretim kurumları gibi paydaş kurum ve kuruluşların işbirliği ile düzenlenen, herkesin katılımına açık ve ücretsiz 32 saatlik eğitimler ile girişimci adaylarına kurma süreci, iş idaresi, finans, pazarlama gibi konularında bilgi sahibi olmaları ve iş fikirleri için iş planı/modeli hazırlayabilmeleri amacıyla verilen eğitimlerdir. KOSGEB'in sağladığı girişimci desteği için başvuru yapabilmenin ilk koşulu bu eğitimi bitirdikten sonra iş yerini açmaktır. Eğitimler 2019 yılında e-devlet üzerinden online olarak verilmeye başlanmıştır. 2020 yılından sonra ise tüm eğitimler online olarak e-devlet üzerinden yapılacaktır.(KOSGEB 2018a: 3)

2.2.1.2. İş planı ödülü

Yükseköğretim kurumları bünyesinde öğrencilerine yönelik olarak girişimciliği ayrı bir ders olarak verip, dersi alan öğrencilerin hazırladıkları iş planların değerlendirildiği KOSGEB ve ilgili yükseköğretim kurumu işbirliği ile düzenlenen yarışma sonucunda ilk üç dereceye girmiş olan öğrenciler, işletmelerini kurmaları halinde, birinciye 25.000 TL, ikinciye 20.000 TL, üçüncüye 15.000 TL olacak şekilde ödüllendirilir. Bunun dışında KOSGEB tarafından uygun görülen yurtiçi veya yurtdışındaki kuruluşlar tarafından organize edilen yarışmalar sonucunda sundukları iş fikirleri ile dereceye girenlere, ülke içinde kuracakları işletmeleri için, 100.000 (yüzbin) TL'ye kadar ödül verilebilir.(KOSGEB 2018a: 28)

2.2.1.3. Girişimciliği geliştirme destek programı

Program ile iş kurma süreci, iş idaresi, finans, pazarlama gibi alanlarda girişimcilerin bilgi ve becerilerini geliştirilmesi, başarılı iş planlarını ve modellerinin ödüllendirilerek teşviki, girişimcilik ekosisteminde yer alan paydaşlar arasında işbirliği ve koordineli çalışmanın artırılması ve özellikle işletmelerin en zayıf ve kırılgan oldukları dönemde desteklenerek kapanma oranlarının düşürülmesi için gerekli mekanizma ve yapıların oluşturulmasını amaçlamaktadır. (KOSGEB, 2019c)

Destek geleneksel girişimci ve ileri girişimci desteği olmak üzere 2 kategoriye ayrılmaktadır.

Geleneksel girişimci desteği

Bu destek kapsamında Uygulamalı Girişimcilik Eğitimini tamamladıktan sonra işlerini kuran girişimcilere işletmelerin kuruluşuna ve performansına yönelik olarak destek verilmektedir. Gerçek kişi statüsünde kurulan işletmelere 5.000 TL, sermaye şirketi statüsünde kurulan işletmelere ise 10.000 TL kuruluş desteği verilir. Performans desteği olarak, 2 yıl boyunca gerçekleştirdiği istihdam performansına göre aşağıdaki tablodaki destek miktarları ödenebilir. Girişimcinin genç, kadın, engelli, gazi veya birinci derecede şehit yakını olması durumunda her bir performans döneminde belirlenen performans desteği tutarlara 5.000 TL eklenir. (KOSGEB 2018b: 4)

Tablo 7. Girişimciliği Geliştirme Destek Programı Performans Desteği

1.Performans Dönemi Toplam prim gün sayısı	2. Performans Dönemi Toplam prim gün sayısı
180-539 olan işletmeye 5.000 TL,	360-1079 olan işletmeye 5.000 TL,
540-1079 olan işletmeye 10.000 TL,	1080-1439 olan işletmeye 15.000 TL,
1080 ve üstü olan işletmeye 20.000 TL	1440 ve üstü olan işletmeye 20.000 TL

Kaynak: KOSGEB, Girişimciliği Geliştirme Destek Programı
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6835/girisimciligi-gelistirme-destek-programi>, (26.04.2019)

İleri girişimci desteği

İleri Girişimci Programı ile ülkenin de stratejik öncelikleri paralelinde yenilikçi, sanayiye yönelik olarak dijitalleşme çalışmaları gerçekleştiren, orta yüksek ve yüksek teknoloji seviyelerindeki sektörlerde ve imalat sanayi sektöründe faaliyeti olan işletmelerin desteklenerek sayılarının artırılması ve bu işletmelerde istihdamın teşvik edilmesi amaçlanmaktadır.

İleri Girişimci Programı kapsamında işletmelerin Geleneksel Girişimci Desteği kapsamındaki kuruluş ve performans desteklerine ilave olarak makine, teçhizat ve yazılım giderleri ile mentörlük, danışmanlık ve işletme koçluğuna yönelik hizmet

alımlarına Tablo 9 ve 10’da belirtilen oran ve miktarlarda destek sağlanmaktadır. (KOSGEB 2018b: 5)

Tablo 8. İleri Girişimci Makine Teçhizat ve Yazılım Desteği

Teknoloji Düzeyi	Destek Tutarı (TL)	Destek Oranı
Düşük Orta-Düşük	100.000	75%
Orta Yüksek	200.000	
Yüksek	300.000	

Kaynak: KOSGEB, Girişimciliği Geliştirme Destek Programı
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6835/girisimciligi-gelistirme-destek-programi>, (26.04.2019)

Tablo 9. İleri Girişimci Mentörlük, Danışmanlık ve İşletme Koçluğu Desteği

Destek Tutarı (TL)	Destek Oranı
10.000	75%

Kaynak: KOSGEB, Girişimciliği Geliştirme Destek Programı
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6835/girisimciligi-gelistirme-destek-programi>, (26.04.2019)

2.2.1.4. İŞGEM/TEKMER programı

İŞGEM (İş Geliştirme Merkezi), iş fikirlerine sahip girişimcilerin işletmelere dönüşmesini sağlamak amacıyla, bir ya da birden çok temada, belediye, il özel idaresi, organize sanayi bölgesi (OSB) yönetimi, TOBB’a bağlı odalar gibi kurumlardan en az ikisi ortaklığı ile kurulan, girişimcilere ve işletmelere ofis alanı sağlayıp, iş geliştirme, finansa erişim, yönetim, danışmanlık ve mentörlük gibi hizmetlerin verildiği yapı olarak tanımlanabilir.

TEKMER (Teknoloji Geliştirme Merkezi), İŞGEM’e benzer nitelikte yalnız Ar-Ge girişimcilerine yönelik olarak, üniversite, TGB yönetici şirketi, TTO, OSB yönetimi, kamu kurum/kuruluşları ile diğer firmalar ortaklığında kurulabilen, ar-ge ve inovasyona dönük iş fikri olan girişimci ve işletmelere ofis alanı ve İŞGEM benzeri hizmetlerin sağlandığı yapıdır. (KOSGEB, 2019a:3)

KOSGEB İŞGEM ve TEKMER’lerin kuruluşu ve faaliyetlerinin devamı için 500 bin TL’si hibe 1 milyon TL’si vadesi 5 yıl sonra başlayacak faizsiz geri ödemeli destek olmak üzere girişimcilerin ortak kullanacağı makine-teçhizat ve yazılımlar için toplam bir buçuk milyon TL, İŞGEM ve TEKMER’lerin istihdam ettikleri personellere yönelik yıllık üst limiti 200 bin TL 5 yıl süreli toplam 1 milyon TL hibe, İŞGEM ve TEKMER’lerin girişimciler ve bünyelerindeki işletmelerin faydalanacağı eğitim, danışmanlık, organizasyon ve tanıtım harcamaları için 5 yıl süreli toplam 1 milyon TL hibe, İŞGEM ve TEKMER yönetici şirketinin kullanacağı mobilya ve donanımlar için 300 bin TL hibe olacak şekilde destekler sağlamaktadır. (KOSGEB, 2019a: 5-9)

2.2.2. AR-GE, Teknolojik Üretim ve Yerleşirme Destekleri

2.2.2.1. AR-GE ve inovasyon destek programı

Yeni buluş ya da fikri olan girişimci ya da KOBİ’lerin yenilik içeren ürün, süreç, veya hizmet üretilmesi gibi konularda hazırladıkları projeler KOSGEB tarafından desteklenmektedir. Toplam 750.000 TL’ye kadar destek verilebilen programın destek kalem, üst limitleri ve oranları Tablo 11’de belirtilmiştir. (KOSGEB, 2019d)

Tablo 10. AR-GE ve İnovasyon Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları

Destek Kalemleri	Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)
İşlik	İşlikler bedelsiz tahsis edilir	
Kira	Teknopark içinde 30.000	75
	Teknopark dışında 24.000	
Makine-Teçhizat, Donanım, Hammadde, Yazılım ve Hizmet Alımı Giderleri	150.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Hammadde, Yazılım ve Hizmet Alımı Giderleri (Geri Ödemeli)	300.000	
Personel Gideri	150.000	75
Başlangıç Sermayesi	20.000	100

Tablo 10. AR-GE ve İnovasyon Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları Devamı			
Destek Kalemleri		Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)
Proje Geliştirme Desteği	Proje Danışmanlık	25.000	75
	Eğitim	10.000	
	Sınai ve Fikri Mülkiyet Hakları	20.000	
	Proje Tanıtım	5.000	
	Yurtiçi ve Yurtdışı Kongre/Konferans/Fuar Ziyareti/Teknolojik İşbirliği Ziyareti	15.000	
	Test, Analiz, Belgelendirme	25.000	

Kaynak: KOSGEB AR-GE ve İnovasyon Destek Programı

<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1229/arge-ve-inovasyon-destek-programi>
(28.04.2019)

2.2.2.2. Endüstriyel uygulama destek programı

Patent belgesi olup aynı zamanda prototipi de tamamlanmış, doktora çalışması sonucu ortaya çıkan ya da ar-ge ve inovasyon projesi kamu kurumları tarafından desteklenip başarıyla tamamlanan, buluş ve fikirlere dair ürün veya süreçlerinin pazara uygun biçimde ticarileştirilmesini hedefleyen projeler, KOSGEB tarafından bu program ile desteklenmektedir. Toplam 818.000 TL'ye kadar destek verilebilen programın destek üst limitleri ve destek oranı Tablo 12'de belirtilmiştir. (KOSGEB, 2019e)

Tablo 11. Endüstriyel Uygulama Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları

Destek Kalemleri	Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)
Kira	18.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Giderleri	150.000	
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Giderleri (Geri Ödemeli)	500.000	
Personel Gideri	150.000	

Kaynak: KOSGEB Endüstriyel Uygulama Destek Programı

<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6521/endustriyel-uygulama-destek-programi>
(28.04.2019)

2.2.2.3. KOBİ TEKNOYATIRIM - KOBİ teknolojik ürün yatırım destek programı

Ar-ge veya inovasyon çalışmaları neticesinde ortaya çıkan prototiplerin seri üretimini ve ticarileştirilmesini sağlayacak yatırımlar KOSGEB Tarafından bu program dahilinde desteklemek suretiyle ülke ihracatı ve ekonomisine artı değer sağlanmasına çalışılmaktadır. Program kapsamında verilecek desteklerde teknolojik düzey ayrımı yapılmış olup düşük teknoloji ya da orta-düşük teknoloji alanlarında gerçekleştirilen ar-ge veya inovasyon çalışmaları sonucu ortaya çıkmış ürünleri üretmek için yapılacak yatırımlar 500 bin TL'ye kadar, orta-yüksek teknoloji ve yüksek teknoloji alanlarında yapılacak yatırımlar 5 Milyon TL'ye kadar desteklenebilmektedir. (KOSGEB, 2019f)

KOSGEB ve kamuya ait diğer kurum ve kuruluşlar, kanunla kurulmuş olan vakıflar veya uluslararası fonlardan destek almış olan ve başarı ile tamamlanan ar-ge ve inovasyon projeleri neticesinde ortaya çıkmış olma, patent belgesi ile korunma, doktora çalışması sonucu ortaya çıkmış olma ya da teknolojik ürün deneyim (TÜR) belgesi almış olma şartlarından birini sağlayan en az 1 yıldır faaliyette olan işletmelerin başvurabileceği program kapsamında desteklenebilecek proje kalemleri ve destek oranları Tablo 13'te yer almaktadır. (KOSGEB, 2019f)

Tablo 12. KOBİ TEKNOYATIRIM Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları

Desteklenebilecek Proje Kalemleri	Destek Oranları
Makine-teçhizat	% 100 (% 60 Hibe + %40 Geri Ödemeli)
Üretim hattı tasarım giderleri	% 60 Hibe
Yazılım giderleri	% 60 Hibe
Personel gideri	% 60 Hibe
Eğitim ve danışmanlık	% 60 Hibe
Tanıtım ve pazarlama giderleri	% 60 Hibe

Kaynak: KOSGEB TEKNOYATIRIM Programı,
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6443/kobi-teknolyatirim-kobi-teknolojik-urun-yatirim-destek-programi>, (26.04.2019)

2.2.2.4. Stratejik ürün destek programı

İthalatı yüksek olan stratejik ürünlerin yerli ve milli olarak üretilip cari açığın azaltılmasına katkıda bulunulması, üretimde yerli girdinin kullanımının daha yüksek oranlara ulaştırılması, KOBİ'lerin teknolojik üretim için yetkinliklerinin artırılması, KOBİ'lerin büyük işletmeler ile birlikte hareket edebilme yeteneklerinin geliştirilmesi amaçları ile KOBİ'ler, stratejik ürün/ürün grubu listesinde yer alan stratejik ürünleri üretmek için, bu program vasıtasıyla 2 Milyon TL geri ödemeli ve 3 Milyon TL geri ödemesiz olmak üzere toplam 5 Milyon TL'ye kadar desteklenmektedir. Destek çağrılı proje şeklinde olup, açılan çağrıya uygun olarak hazırlanıp uygun bulunan projelerin, makine-teçhizat kalemi %60 geri ödemesiz %40 geri ödemeli olacak şekilde %100; diğer destek kalemleri olan yazılım, personel, bilgi transferi, test-analiz, kalibrasyon ve referans numune ve hizmet alımı kalemleri %60 oranında desteklenmektedir. (KOSGEB, 2019g)

2.2.3. İşletme Geliştirme, Büyüme ve Uluslararasılaşma Destekleri

2.2.3.1. İşletme geliştirme destek programı

KOBİ'lerin iş planı ya da proje gibi daha detaylı başvuru formları hazırlamaksızın genel işletme giderlerinin mevzuatta belirlenen kalemler ve üst limitler dahilinde desteklenmesini hedeflemektedir. İşletmeler sadece başvuru formu doldurarak desteğe başvurup olur alabilmektedir. Destek kalemleri ve oranları Tablo 14'te yer almaktadır. (KOSGEB, 2019h)

Tablo 13. İşletme Geliştirme Destek Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları

İşletme Geliştirme Destek Programı Destekleri		Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)
1	Yurt İçi Fuar Desteği	50 bin	60
2	Yurt Dışı İş Gezisi Desteği	20 bin	
3	Nitelikli Eleman İstihdam Desteği	50 bin	
4	Enerji Verimliliği Desteği	35 bin	
5	Tasarım Desteği	25 bin	
6	Sınai Mülkiyet Hakları Desteği	30 bin	
7	Belgelendirme Desteği	30 bin	
8	Test ve Analiz Desteği	30 bin	

Kaynak: KOSGEB İşletme Geliştirme Destek Programı

<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6798/isletme-gelistirme-destek-programi>,
(30.04.2019)

2.2.3.2. İş birliği destek programı

KOBİ'lerin birbirleriyle ya da büyük firmalar ile ortak çalışma becerileri geliştirilmesine ve karşılıklı olarak fayda sağlayacakları işbirlikleri oluşturabilmelerinin teşviki amacıyla üst limiti 5 ve 10 milyona TL 'ye kadar olan iki model halinde tasarlanmış bir destek modelidir. Destek oranı %60'tır. KOBİ'lerin birbirleriyle ve/veya büyük işletmelerle yapacakları ortak tasarım ürün ve hizmet geliştirmeleri, ortak imalat, ortak laboratuvar kurulumu, ortak pazarlama ve bunlara benzer maliyet azaltıcı ve rekabet avantajı sağlayıcı işbirliği projeleri desteklenmektedir. (KOSGEB, 2019i)

İşletici kuruluş modeli

Projenin sunulup KOSGEB tarafından kabul edilmesini müteakip, proje ortakları tarafından işletici bir kuruluşun kurulup, projeye ait tüm faaliyetlerin işletici kuruluş tarafından yürütüldüğü ortaklık modelidir. Büyük işletmenin dahil olduğu işbirliği projesinde asgari KOBİ sayısı birdir. (KOSGEB, 2019i)

Tablo 14. İşletici Kuruluş Modeli Destek Detayları

İşletici Kuruluşun Teknoloji Alanı	Asgari KOBİ Sayısı	İşletici Kuruluş Proje Destek Üst Limiti (TL)			Toplam Üst Limit (Milyon TL)
		Geri Ödemesiz (Milyon TL)	Geri Ödemeli (Milyon TL)	Toplam (Milyon TL)	
Yüksek	2	2	3	5	5
Orta Yüksek	3	2	3	5	5
Diğer	5	2	3	5	5

Kaynak: KOSGEB İş Birliği Destek Programı,
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6850/is-birligi-destek-programi>,
(30.04.2019)

Proje ortaklığı modeli

Proje ortaklarının bir araya gelip ortak bir tüzel kişilik kurmadan, her birinin kendi bünyelerinde, projede belirtilen faaliyetlerin kendilerinin üstüne düşen kısımlarını yaptıkları ortaklık modelidir. (KOSGEB, 2019i)

Tablo 15. Proje Ortaklığı Modeli Destek Detayları

Projenin Teknoloji Alanı	Asgari KOBİ Sayısı	Her Bir Proje Ortağı İşletme İçin Destek Üst Limiti (TL)			Toplam Üst Limit (Milyon TL)
		Geri Ödemesiz (Milyon TL)	Geri Ödemeli (Milyon TL)	Toplam (Milyon TL)	
Yüksek	2	1	1	2	10
Orta Yüksek	3	0,5	0,5	1	10
Diğer	5	0,25	0,5	0,75	5

Kaynak: KOSGEB İş Birliği Destek Programı,
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6850/is-birligi-destek-programi>,
(30.04.2019)

2.2.3.3. TEKNOPAZAR - teknolojik ürün tanıtım ve pazarlama destek programı

Ar-ge ve inovasyon projeleri başarı ile tamamlanan işletmelerin, prototip ürünlerinin ticarileştirilmesine yönelik olarak yurt içi ve yurtdışı pazarlama ve tanıtım faaliyetleri, bu program kapsamında üst limiti 150.000 TL ve destek oranı %100 olacak şekilde desteklenebilmektedir. Yurt dışındaki pazarlama ve tanıtım faaliyetleri için 100.000 TL, yurt içindekiler için ise 50.000 TL destek sağlanmaktadır. (KOSGEB, 2019k)

2.2.3.4. KOBİGEL - KOBİ gelişim destek programı

KOBİ'lerin ekonomideki paylarının artırılması amacıyla, kalkınma planları, hükümet programları ve yıllık programlarda belirlenen hedefler ve öncelikler doğrultusunda, KOSGEB tarafından hazırlanıp yayınlanan proje çağrılarında uygun konularda işletmelerin hazırlayacakları projeler bu program ile desteklenebilmektedir. Destek üst limit ve oranları her çağrı için ayrı ayrı olarak belirlenmektedir. KOSGEB internet sayfasından ilan edilen proje çağrılarında belirtilen kriterleri sağlayan projeler, kurullarca değerlendirilip ve bütçe imkanları dahilinde puan sırasına göre desteklenmektedir. (KOSGEB, 2019l)

2016 yılından itibaren desteklenmesi başlanan KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı kapsamında 17 başlıkta çağrıya çıkmış olup Tablo 17'de çağrı

başlıkları ve son başvuru tarihleri yer almaktadır. 5 başlık 2016 yılında, 8 başlık 2017 yılında, 2 başlık 2018 yılında, 2 başlıkta Mayıs ayı itibariyle 2019 yılında açılmıştır.

Tablo 16. KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Çağrıları

Çağrı Başlıkları	Son Başvuru Tarihi
Geleneksel İmalat Sanayi KOBİ'lerinde Katma Değerin Arttırılması	06.05.2016
Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji KOBİ'lerinde Kapasite Geliştirme	06.05.2016
KOSGEB Destekli Girişimlere İvme	01.07.2016
Hızlı Büyüyen KOBİ'lerde Kapasite Geliştirme	01.07.2016
Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Geliştirilmesi	01.07.2016
Dördüncü sanayi devrimine hazırlık: Üretimde nesnelerin interneti uygulamalar	20.10.2017
Orta yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının arttırılması	20.10.2017
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	20.10.2017
İhracat kapasitesinin arttırılması	20.10.2017
Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkan ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme	20.10.2017
Bilişim teknolojisi alt yapısının güçlendirilmesi	20.10.2017
Enerji verimliliğinin arttırılması	20.10.2017
Yeşil üretime geçiş	20.10.2017
İllerde Rekabet Avantajına Sahip İmalat Sanayi Sektörlerinin Rekabet Gücünün Geliştirilmesi	22.06.2018
İmalat Sanayi Sektöründe Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin Üretim ve İlişkili İş Süreçlerinde Dijital Teknolojilerden Yararlanma Düzeyinin Arttırılması	02.05.2019
İmalat Sanayi Sektöründe Dijitalleşme Sürecine Katkı Sağlayabilecek Yerli Teknoloji Geliştiricisi KOBİ'lerin Desteklenmesi	02.05.2019

Kaynak: KOSGEB,2019

2.2.4. KOBİ Finansman Destekleri

2.2.4.1. Kredi faiz destek programı

KOBİ'lerin bankalardan (kamu, özel, katılım) uygun koşullarda kredi bulabilmeleri için faiz ve kâr payı masraflarına KOSGEB tarafından destek sağlanabilmektedir. Program 36 ay ile sınırlı olup başvuran her KOBİ, sektörü, özellikleri ve öncesinde kullandığı destek türleri üzerinden girişimci, proje odaklı, teknoloji tabanlı, stratejik ve öncelikli sektörlerdeki işletme kategorilerinden birine dahil edilir. (KOSGEB, 2018c: 1-4)

Tablo 17. Kredi Faiz Destek Programı KOBİ Kategorileri ve Kredi Üst Limitleri

Kategori	Kredi Üst Limiti
Girişimci İşletme	50 bin
Proje Odaklı İşletme	200 bin
Teknoloji Tabanlı İşletme	300 bin
Stratejik ve Öncelikli Sektörlerdeki İşletme	500 bin

Kaynak: KOSGEB Kredi Faiz Destek Programı Uygulama Esasları, Ankara, 2018, s.1

Program dahilindeki kredi türleri; ihracat, işletme, makine teçhizat ve acil destek kredileri olarak tanımlanmıştır. KOBİ'ler belirlenen kategorileri ve başvurdukları kredi türüne göre değişen oranlarda Kredi faizi desteğinden faydalanabilmektedir.

2.2.4.2. Gelişen işletmeler pazarı KOBİ destek programı

KOBİ'lerin, finansa erişim olanaklarının artırılıp çeşitlendirilmesine yönelik olarak Borsa İstanbul A.Ş. Gelişen İşletmeler Pazarı (GİP)'te işlem görmeleri desteklenmektedir. Program dahilinde, KOBİ'lerin hisselerinin GİP'te işlem görmek üzere halka açılma sürecinde Tablo 18'de belirtilen kalemler kapsamındaki giderlerine geri ödemesiz destek verilmektedir.

Tablo 18. Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı Destek Kalem, Miktar ve Oranları

Destek Kalemleri	Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)
Piyasa danışmanı danışmanlık hizmet bedeli	100 bin	75
Aracı kuruluşa ödenecek aracılık komisyonu	300 bin	75
Bağımsız Denetim Hizmeti Bedeli	80 bin	75
Hukukçu Raporu Masrafı	10 bin	75
SPK Kurul Kaydına Alma Ücreti	10 bin	100
Merkezi Kayıt Kuruluşu masrafı		

Kaynak: KOSGEB Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1232/gelisen-isletmeler-pazari-kobi-destek-programi>, (30.04.2019)

2.2.5. KOSGEB Laboratuvar Hizmetleri

Ülke genelinde 5 büyük ilde 8 adet KOSGEB laboratuvarları Müdürlükler bünyesinde KOBİ'lere indirimli fiyat ile hizmet vermektedir.(KOSGEB,2019m)

Tablo 19. KOSGEB Laboratuvarları

1	Adana Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)
2	Ankara OSTİM Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)
3	Ankara Sincan Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)
4	Bursa Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)
5	Bursa Müdürlüğü (Plastik Kauçuk Test Laboratuvarı)
6	İstanbul İMES Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)
7	İstanbul İkitelli Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)
8	Konya Müdürlüğü (Metal Test Laboratuvarı)

Kaynak: KOSGEB Laboratuvar Hizmetleri
<https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1234/kosgeb-laboratuvar-hizmetleri> (30.04.2019)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA İLİNİN EKONOMİK YAPISI

3.1. BURSA İLİ

Bursa ili, nüfus büyüklüğü, gelişmiş imalat sektörü ve önemli ekonomik merkezlere yakın olmasından kaynaklı lojistik imkanları ile ülkemiz ekonomisinde hep ön planda olmuştur. Tarih boyunca ipekböceği üretimiyle ipekli dokumaların üretildiği, yine verimli ovalarıyla gıda üretiminde önemli bir yeri olan Bursa, bu tarihsel mirası ile hem tekstil hem de gıda sanayi alanında ve bunları müteakip otomotiv, makine sanayi sektöründe ülke çapında önemli yere sahiptir. Türkiye'nin 3 büyük şehrinin ortasında yer alması neticesinde ulaşım imkanlarının elverişliliği ve üretim için insan ve hammadde kaynaklarına erişimin kolaylığı, Bursa'nın önde gelen ekonomik bir merkez olmasını sağlamıştır. Ekonominin gelişmesine, dış ticaret yönüyle artı döviz girdisi sağlanmasına, istihdama ve sanayi altyapısına sağladığı katkılarla, ülke ekonomisinin lokomotif merkezlerinden biri konumundadır.

Bursa, nüfus bakımından İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra 4. büyük ildir. 2018 yılında 2.994.521 kişi ile Türkiye'nin nüfusunun %3,65'ini oluşturmaktadır. 2023 nüfus projeksiyonlarında nüfusun %15,9 artarak 3.231.286 olması beklenmektedir. (TÜİK, 2018) Bursa iş olanaklarının çokluğu nedeniyle ortalama %4-6 bandında göç olarak büyümeye devam etmektedir. İlin şehirleşme oranı yani şehir merkezinde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranında da % 89 ile Bursa, %77 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. (BEBKA, 2016:20,31) Sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında Bursa, tüm iller arasında 6. sırada bulunmaktadır. (Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, 2013: 47)

Bursa ili sınırları içinde toplam 18 adet organize sanayi bölgesi (OSB) (Sanayi Bakanlığı OSB Bilgi Sitesi,2019) ile imalat sanayinde ülkede üretilen katma değerinin yaklaşık % 9'unu sağlamakta olup, çalışan kişi sayısı ve işyeri sayısı ve üretilen katma değer açısından da İstanbul, Ankara ve İzmir'den sonra Türkiye'de dördüncü sıradadır.

Bursa istihdam edilen çalışan sayısı açısından Türkiye genelinin yaklaşık %5'lik kısmını oluşturur. (UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, 2019: 1)

Bursa ili dış ticarete de ülkemiz için çok önemli bir konumdadır. Dış ticaret açıkları nedeniyle kronik ekonomik kırılganlıklar yaşanan ülkemizde Bursa dış ticaret fazlası veren bir ildir. TÜİK verilerine göre 2018 yılında ülke genelinin %6,64'üne tekabül eden 11 milyar doların üzerinde (11.149.894.518 ABD \$) ihracat ile Bursa İstanbul'un ardından ikinci sırada yer alırken, ülke genelinin %3.82'sine tekabül eden 8,5 milyar dolar (8.517.369.166 ABD \$) ithalat gerçekleştirerek diğer iller arasında dördüncü sırada yer almıştır. (TÜİK,2018) Bursa ülke milli gelirinin yaklaşık %4 ünü oluşturmaktadır. (TÜİK, 2019)

3.2. BURSA İLİNDEKİ İŞLETMELER

TÜİK en son il düzeyinde girişim sayıları (esnaf, sanatkar ve ticari işletmeler toplamı) için 2016 verisi sunmaktadır. Buna göre 2016 yılında Bursa ilindeki toplam girişim sayısı yaklaşık dört bin artış göstererek 137.497 olmuştur. Bursa ilindeki işletmelerin sayıca büyük çoğunluğunun Türkiye geneli ile paralel şekilde toptan ve perakende ticaret alanında olduğu görülecektir. Bu sektör hem Bursa'da hem de ülke genelinde faaliyet gösteren işletmelerin yaklaşık %35'ini teşkil etmektedir. Bursa sanayi kenti olma hüviyetini girişim rakamlarında da doğrulamaktadır. İmalat sektöründeki girişim sayıları ülke ortalamasının oldukça üzerindedir. Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri alanındaki girişim sayıları ülke ortalamasının az miktar üzerindeyken, ulaştırma ve depolama, inşaat tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörlerindeki girişim sayıları ülke ortalamasının altında yer almaktadır. 2015 ve 2016 yıllarında eğitim, kültür sanat ve bilgi iletişim sektörlerinde faaliyet gösteren işletme sayılarında azalış olduğu finans ve sigorta faaliyetlerinin sabit kaldığı, diğer tüm faaliyet alanlarında girişim sayılarının arttığı, oransal olarak en çok artışın ise altyapı ve inşaat alanında olduğu görülmektedir. (TÜİK, 2016)

Tablo 20. TÜİK İş Kayıtlarındaki Girişim Sayıları (2015-2016)

Sektörler	2015		2016	
	Bursa	Türkiye	Bursa	Türkiye
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	623	31.877	688	32.676
Madencilik ve taş ocakçılığı	183	7.115	193	7.345
İmalat	22.735	434.285	23.235	438.351
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	213	8.971	300	10.932
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	203	4.907	255	5.362
İnşaat	8.393	263.081	9.179	280.484
Toptan ve perakende ticaret	46.285	1.241.766	47.233	1.256.580
Ulaştırma ve depolama	15.733	539.416	15.782	532.518
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	12.597	313.542	13.009	323.030
Bilgi ve iletişim	1.299	43.942	1.295	44.008
Finans ve sigorta faaliyetleri	879	23.792	879	23.779
Gayrimenkul faaliyetleri	2.172	59.655	2.590	65.882
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	7.712	211.171	8.149	221.469
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1.777	59.333	1.888	61.051
Eğitim	1.169	33.208	1.123	32.578
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.565	44.229	1.684	47.386
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	1.274	35.661	1.260	35.776
Diğer hizmet faaliyetleri	8.589	228.881	8.755	233.314
Toplam	133.401	3.584.832	137.497	3.652.521

Kaynak : TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540> (06/05/2019)

Tablo 21. TÜİK İş Kayıtlarındaki Girişimlerin Genele Oranları (2015-2016)

Sektörler	2015		2016	
	Bursa	Türkiye	Bursa	Türkiye
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	0,5%	0,9%	0,5%	0,9%
Madencilik ve taş ocakçılığı	0,1%	0,2%	0,1%	0,2%
İmalat	17%	12,1%	16,9%	12%
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	0,2%	0,3%	0,2%	0,3%
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0,2%	0,1%	0,2%	0,1%
İnşaat	6,3%	7,3%	6,7%	7,7%
Toptan ve perakende ticaret	34,7%	34,6%	34,4%	34,4%
Ulaştırma ve depolama	11,8%	15%	11,5%	14,6%
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	9,4%	8,7%	9,5%	8,8%
Bilgi ve iletişim	1%	1,2%	0,9%	1,2%
Finans ve sigorta faaliyetleri	0,7%	0,7%	0,6%	0,7%
Gayrimenkul faaliyetleri	1,6%	1,7%	1,9%	1,8%
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	5,8%	5,9%	5,9%	6,1%
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1,3%	1,7%	1,4%	1,7%
Eğitim	0,9%	0,9%	0,8%	0,9%
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1,2%	1,2%	1,2%	1,3%
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	1%	1%	0,9%	1%
Diğer hizmet faaliyetleri	6,4%	6,4%	6,4%	6,4%
Toplam	100%	100%	100%	100%

Kaynak : TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540> (06/05/2019)

Bursa'da 8 adet Ticaret ve Sanayi Odası bulunmaktadır. Bunlar; Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO) ile ilçelerde yer alan Gemlik, Orhangazi, Yenişehir, Mustafakemalpaşa, Karacabey, İznik ve İnegöl TSO'ları olarak sıralanmaktadır.

Bursa’da sanayi ve ticaret alanında örgütlenme çalışmaları 19. Yüzyılın sonlarında başlamıştır. BTSO kuruluşu 1889 iken, İnegöl TSO’un kuruluşu 1890 yılına dayanmaktadır. (BTSO, 2019; İnegöl TSO, 2019)

Bursa Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği (BESOB) dahilinde 104 esnaf odası faaliyet göstermektedir. BESOB’un 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu’na göre bağlı olduğu Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK)’in verilerine göre Şubat 2019 itibariyle Tüm Türkiye’de Esnaf sayısı 1.769.644 iken Bursa’daki esnaf sayısı 68.728 olup ülkedeki Esnafların %3.9 u Bursa’da faaliyet göstermektedir. (TESK, 2019) BESOB’un internet sitesinde üye sayısını 98.000 olarak verilmektedir. (BESOB, 2019)

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO) tarafından yayınlanan, açılan ve kapanan işletme verilerine göre; 2018 yılında Bursa’da, 4275 işletme kurulmuş, 1285 işletme kapanmıştır. Son beş yıla bakıldığında açılan işletme sayısında gözle görülür bir artış bulunmaktadır. (BTSO, 2019)

Tablo 22. BTSO Açılan-Kapanan İşletme İstatistikleri

Yıl	Açılan İşletme sayısı	Kapanan İşletme sayısı
2018	4275	1285
2017	4085	1095
2016	3567	1093
2015	3401	1015
2014	3558	982

Kaynak: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO) İstatistikler,
<http://www.btso.org.tr/?page=bursaeconomy/statistic.asp>, (15.03.2019)

BTSO’un Mart 2018 tarihi itibari ile 39.660 kayıtlı üyesi bulunmaktadır. BTSO’ya kayıtlı üyelerin sektörel sınıflamaya göre, inşaat % 20 ile ilk sırada, perakende ticaret % 15 ile ikinci sırada, tekstil ve hazır giyim % 10 ile üçüncü sırada, gıda tarım ve hayvancılık ise % 9 ile dördüncü sırada yer almaktadır. (BTSO, 2019)

Tablo 23. BTO Üyelerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	Üye Sayısı	Dağılım
İnşaat	7.925	20%
Perakende Ticaret	5.765	15%
Tekstil ve Hazır Giyim	4.085	10%
Gıda Tarım ve Hayvancılık	3.408	9%
Makine	3.203	8%
Hizmet Ticaret	2.529	6%
Ekonomik İlişkiler ve Finans	2.462	6%
Otomotiv	1.827	5%
Lojistik	1.608	4%
Bilgi ve İletişim Teknolojileri	1.327	3%
Kimya	1.301	3%
Sağlık	1.083	3%
Enerji	902	2%
Turizm	805	2%
Eğitim	585	1%
Çevre ve Temiz Üretim	460	1%
Maden ve Mermer	385	1%
Toplam	39.660	100%

Kaynak: Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTO) Bursa Ekonomisi,
<http://www.btso.org.tr/?page=bursaconomy/sectorstructure.asp>, (15.03.2019)

3.3. BURSA İLİNDE İSTİHDAM

Bursa ilinde 2018 yılında istihdam sağlayan 1.096'sı kamu 77.149 tanesi özel olmak üzere toplam 78.149 işyerinde 685.781 kişi istihdam edilmiştir. Bursa'da kamu sektöründe 31.559 kişi istihdam edilirken özelde 654.222 kişi istihdam edilmiştir. Ülkedeki kamu kesimi istihdamının %1.9 u özel sektör istihdamının ise %5.2'si Bursa'da faaliyet gösteren iş yerlerinde yapılmaktadır. (SGK, 2018)

Tablo 24. Bursa ve Türkiye Geneli Sigortalı Çalışan ve İstihdam Sağlayan İşyeri Sayıları (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)

	Bursa			Türkiye		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
İşyeri Sayısı	1.096	77.053	78.149	51.888	1.827.883	1.879.771
Sigortalı Çalışan Sayısı	31.559	654.222	685.781	1.624.636	12.604.534	14.229.170

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik yılı 2018,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari ,
(18.03.2019)

İlde 2018 yılında istihdam edilen kadın personel sayısı 223.526 erkek istihdamı ise 462.255 kişi olarak gerçekleşmiştir. Toplam istihdamın içindeki kadın istihdamı payı ülke ortalaması olan %30'un biraz üstünde gerçekleşerek %33 olmuştur. (SGK, 2018)

Tablo 25. Bursa ve Türkiye Geneli Cinsiyetlere Göre Sigortalı Çalışan Sayıları (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)

	Bursa	Türkiye
Kadın	223.526	4.333.469
Erkek	462.255	9.895.701

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik yılı 2018,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari ,
(18.03.2019)

Bursa ilinde kadın ve erkek kazançları karşılaştırıldığında kayda değer bir fark görülmektedir. 2018 yılında SGK'ya bildirim yapılan kadınlara ait ortalama günlük kazanç 98,49 TL olarak görülürken erkekler için ise bu rakam 123,88 TL seviyesindedir. Bursa'da Kadınların ortalama Kazancı Türkiye ortalaması olan 105.66 TL'nin de altında kalmaktayken erkeklerin günlük kazancı ülke ortalaması olan 116,70TL'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Özel sektör çalışanlarının ortalama kazançları ülke genelinden yukarıda iken kamuda istihdam edilenlerin kazançları ülke genelinin altında bulunmaktadır. (SGK, 2018)

Tablo 26. Ortalama Günlük Kazanç (TL) (2018)

	Bursa	Türkiye
Kadın	98,5	105,7
Erkek	123,9	116,7
Kamu	117,7	133,4
Özel	115,7	110,8

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik Yıllığı 2018,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari ,
(18.03.2019)

Bursa ili istihdam edilen personel sayısı ve işyeri sayısı değerlendirildiğinde, 2018 yılında, İstanbul, Ankara ve İzmir'i müteakip dördüncü sırada bulunmaktadır. Bursa'da gerçekleştirilen istihdam ülke genelinin yaklaşık %5'ine ulaşan bir paya sahiptir. (SGK, 2018)

Tablo 27. Sigortalı Çalışan Sayılarına Göre İlk 10 İl (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)

Sıra	İller	Toplam Sigortalı Çalışan Sayısı	Sigortalı Çalışan Sayısının Ülke Geneline Oranı
1	İstanbul	4.041.665	28,4%
2	Ankara	1.124.799	7,9%
3	İzmir	897.785	6,3%
4	Bursa	685.781	4,8%
5	Kocaeli	500.632	3,5%
6	Antalya	482.716	3,4%
7	Adana	306.720	2,2%
8	Konya	300.881	2,1%
9	Gaziantep	292.283	2,1%
10	Tekirdağ	264.248	1,9%
Türkiye Geneli		14.229.170	100%

Kaynak: SGK Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik Yıllığı 2018,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari ,
(18.03.2019)

Tablo 28. İstihdam Sağlayan İşyeri Sayılarına Göre İlk 10 İl (2018) (SGK 4/a Kapsamındakiler)

Sıra	İller	Toplam İşyeri Sayısı
1	İstanbul	529.178
2	Ankara	145.489
3	İzmir	131.575
4	Bursa	78.149
5	Antalya	72.621
6	Kocaeli	46.894
7	Konya	45.933
8	Adana	41.529
9	Mersin	38.179
10	Muğla	35.624
Türkiye Geneli		1.879.771

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik Yıllığı 2018,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari ,
(18.03.2019)

İşyerlerinin istihdam sigortalı çalışan sayıları değerlendirildiğinde Bursa ve ülke genelinde genelde paralel değerlerde olduğu görülmektedir.

Tablo 29. 4/a Kapsamında İşyeri ve Sigortalı Sayılarının İşyeri Büyüklüğüne Göre Bursa İli ve Türkiye Geneli Dağılımı (2018)

		Bursa		Türkiye	
		İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
İŞYERİ BÜYÜKLÜĞÜ (İşyerinde Çalıştırılan Sigortalı sayısı)	1 Kişi	28.518	28.518	699.136	699.136
	2-3 Kişi	21.523	51.268	521.269	1.239.600
	4-6 Kişi	12.152	57.869	297.896	1.416.441
	7-9 Kişi	5.062	39.645	120.062	942.757
	10-19 Kişi	5.559	74.770	129.393	1.732.148
	20-29 Kişi	1.944	46.463	42.764	1.017.668

Tablo 29. 4/a Kapsamında İşyeri ve Sigortalı Sayılarının İşyeri Büyüklüğüne Göre Bursa İli ve Türkiye Geneli Dağılımı (2018) Devamı

		Bursa		Türkiye	
		İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
İŞYERİ BÜYÜKLÜĞÜ (İşyerinde Çalıştırılan Sigortalı sayısı)	30-49 Kişi	1.555	58.879	32.634	1.230.158
	50-99 Kişi	974	68.012	20.011	1.381.525
	100-249 Kişi	604	90.801	11.742	1.770.869
	250-499 Kişi	154	51.463	3.212	1.102.187
	500-749 Kişi	59	35.728	865	515.661
	750-999 Kişi	20	17.387	339	292.463
	1000+ Kişi	25	64.978	448	888.557
	Toplam	78.149	685.781	1.879.771	14.229.170

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik yılığı 2018, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari, (18.03.2019)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Bursa'nın da dahil olduğu TR41 Bölgesi istihdam oranı Türkiye oranının az miktarda altında kalmıştır. Tarım istihdamı bölgede Türkiye ortalamasının epey altında seyrederken sanayi istihdamı ülke geneli ile karşılaştırıldığında oldukça fazla gerçekleşmiştir. Hizmet sektörü istihdamı ise Türkiye geneline göre bir miktar aşağıda seyretmektedir. Bu veriler de Bölgede sanayi sektörünün gücünü göstermektedir. (TÜİK, 2017)

Tablo 30. İstihdam Oranları TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) (2017)

Kategori	TR41	Türkiye
15 yaş ve üzeri toplam istihdam [%]	46,7	47,1
Tarımda istihdam oranı [15 yaş ve üzeri-%]	10,8	19,4
Sanayide istihdam oranı [15 yaş ve üzeri-%]	41,8	26,5
Hizmetlerde istihdam oranı [15 yaş ve üzeri-%]	47,4	54,1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İl Göstergeleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, (11.03.2019)

2017 yılında TR41 Bölgesinde işgücüne katılım ülke genelinin altında kalmıştır. Ancak bir önceki yıla göre az da olsa bir artış gözlenmektedir. İşsizlik oranı bir önceki yıla göre 2017 yılında artmasına rağmen ülke genelinde 1 puandan daha fazla aşağıda kalmıştır. Tarım dışı işsizlik oranı, bir önceki yıla göre artış gösterse de bölgede tarım istihdamının düşük olmasının da etkisiyle Ülke geneline göre 2.4 puan daha aşağıda bulunmaktadır. (TÜİK, 2017)

Tablo 31. İşgücü durumu, 2016 - 2017

	İşgücüne katılım oranı (%)		İşsizlik oranı (%)		Tarım dışı işsizlik oranı (%)		İstihdam oranı (%)	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Türkiye	52	52,8	10,9	10,9	13	13	46,3	47,1
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	50,1	51,8	9,2	9,8	9,9	10,6	45,5	46,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İl Göstergeleri, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, (11.03.2019)

İlde işyeri sayısı ve bu işyerlerinde istihdam edilen çalışan sayısı, 2018 yılında SGK'da il düzeyinde sektörel veri sunulmadığı için 2016 yılı verileri üzerinden değerlendirildiğinde açıkça imalat sektörünün öne çıktığı görülmektedir. İmalat sanayini müteakip toptan ve perakende ticaret ve inşaat sektörleri diğer önemli sektörlerdir. (SGK, 2016)

2016 yılında imalat sektöründe istihdam sağlayan 15.756 işletme 305.977 çalışanın istihdamını gerçekleştirmiştir. Ülke genelinde imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin genele oranı %15'e ulaşırken Bursa'da bu %22'ye yaklaşmaktadır. İlde imalat sektöründe istihdamın toplam istihdama oranı %46'nın üzerine çıkarken ülke genelinde %26'ya yaklaşmaktadır. Bu rakamlar Bursa'da imalatın ne kadar yoğun olarak yapıldığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. İşletme sayılarına ve bunların il geneline olan oranları ile ülke oranları değerlendirildiğinde Bursa ilinde Tarım, Ulaştırma, Konaklama ve gayrimenkul gibi sektörlerin ülke ortalamasına göre ildeki toplam payda daha az yer aldığı, buna mukabil imalatın önemli ölçüde daha büyük pay aldığı görülmekte diğer sektörlerin payları aşağı yukarı ülke toplamı ile benzerlik arz etmektedir. (SGK, 2016)

Tablo 32. 2016 Yılı Bursa ve Türkiye Geneline İstihdam Sağlayan İşyeri Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Bursa		Türkiye	
	İşyeri sayısı	İl Geneline Göre Yüzdesi	İşyeri sayısı	Ülke Geneline Göre Yüzdesi
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	586	0,8%	20.573	1,2%
Madencilik ve taş ocakçılığı	235	0,3%	6.821	0,4%
İmalat	15.756	21,7%	262.684	15%
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	659	0,9%	17.385	1%
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	227	0,3%	4.793	0,3%
İnşaat	8.271	11,4%	195.990	11,2%
Toptan ve perakende ticaret	19.872	27,4%	476.127	27,2%
Ulaştırma ve depolama	5.175	7,1%	144.557	8,3%
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	4.720	6,5%	126.720	7,2%
Bilgi ve iletişim	576	0,8%	17.922	1%
Finans ve sigorta faaliyetleri	935	1,3%	22.784	1,3%
Gayrimenkul faaliyetleri	1.425	2%	52.594	3%
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	4.112	5,7%	107.772	6,2%
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	4.677	6,4%	140.691	8%
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	65	0,1%	2.994	0,2%
Eğitim	1.111	1,5%	34.848	2%
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.030	1,4%	29.247	1,7%
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	532	0,7%	12.874	0,7%
Diğer hizmet faaliyetleri	1.832	2,5%	50.574	2,9%
Hane halklarının işverenler olarak faaliyetleri	827	1,1%	20.817	1,2%
Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	4	0%	473	0%
Toplam	72.627	100%	1.749.240	100%

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), İstatistik Yıllığı 2016,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari,
(18.03.2019)

İşletmelerde istihdam edilen çalışan sayılarına ve bunların il geneline olan oranları ile ülke oranları değerlendirildiğinde imalatın çok büyük pay aldığı görülmekte dolayısıyla buda il genelinde diğer sektörlerin ülke ortalamasının altında kalmasını sağlamaktadır. (SGK, 2016)

Tablo 33. 2016 Yılı Bursa ve Türkiye Geneline Göre Gerçekleşen İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	Bursa		Türkiye	
	Sigortalı sayısı	İl Geneline Göre Yüzdesi	Sigortalı sayısı	Ülke Geneline Göre Yüzdesi
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	4.786	0,7%	147.670	1,1%
Madencilik ve taş ocakçılığı	3.850	0,6%	132.490	1%
İmalat	305.977	46,1%	3.519.638	25,6%
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	2.499	0,4%	100.688	0,7%
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	5.209	0,8%	118.892	0,9%
İnşaat	70.432	10,6%	1.887.099	13,7%
Toptan ve perakende ticaret	88.975	13,4%	2.121.116	15,4%
Ulaştırma ve depolama	30.139	4,5%	859.962	6,2%
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	29.868	4,5%	801.494	5,8%
Bilgi ve iletişim	5.415	0,8%	200.551	1,5%
Finans ve sigorta faaliyetleri	4.685	0,7%	166.347	1,2%
Gayrimenkul faaliyetleri	3.131	0,5%	109.391	0,8%
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	17.923	2,7%	626.821	4,6%
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	46.730	7%	1.487.966	10,8%
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik	1.925	0,3%	63.981	0,5%
Eğitim	21.072	3,2%	759.780	5,5%
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	11.494	1,7%	356.524	2,6%
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	2.649	0,4%	68.733	0,5%
Diğer hizmet faaliyetleri	6.294	0,9%	215.944	1,6%
Hane halklarının işverenler olarak faaliyetleri	974	0,1%	25.537	0,2%
Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri	6	0%	4.564	0%
Toplam	664.033	100%	13.775.188	100%

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), İstatistik Yıllığı 2016,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari,
(18.03.2019)

İlde istihdamın en yoğun olduğu imalat sektörleri olarak 69.286 istihdam ile otomotiv (Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İmalatı) ve 69.122 istihdam ile tekstil ürünleri imalatı sektörlerinin başı çektiği görülmektedir. Metal ürünleri, Mobilya, Gıda Ürünleri, Konfeksiyon ve Makine imalatı faaliyetleri ildeki imalat sanayinin diğer öne çıkan alanları olarak görülmektedir. (SGK, 2016)

Tablo 34. Bursa ve Türkiye Geneline İmalat Sektöründe yer alan İşyeri ve Sigortalı Sayılarının Faaliyet Gruplarına Göre Dağılımı (2016)

Faaliyet kodu	Faaliyet Grupları () (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	Bursa		Türkiye	
		İşyeri sayısı	Sigortalı sayısı	İşyeri sayısı	Sigortalı sayısı
10	Gıda Ürünleri İmalatı	1.658	20.708	41.896	434.823
11	İçecek İmalatı	23	2.081	658	14.695
12	Tütün Ürünleri İmalatı	1	1	49	3.807
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	2.809	69.122	16.568	408.554
14	Giyim Eşyaları İmalatı	1.542	15.574	32.228	466.829
15	Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı	129	1.235	6.334	60.271
16	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	445	3.915	10.385	63.986
17	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	116	1.722	2.435	53.117
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	280	1.485	7.897	54.578
19	Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	8	36	282	7.988
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	186	5.053	4.389	74.779
21	Eczacılık Ve Ecz. İlişkin Mal.İm..	3	55	361	20.566
22	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	662	12.293	12.859	197.808
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	492	7.049	13.688	217.688
24	Ana Metal Sanayi	257	9.229	7.270	145.268
25	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	2.069	33.726	35.209	383.438
26	Bilgisayar, Elektronik Ve Optik Ür.	43	543	1.659	33.237
27	Elektrikli Teçhizat İmalatı	193	5.103	5.770	133.490
28	Makine Ve Ekipman İmalatı	773	15.805	10.503	144.100
29	Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.	657	69.286	3.576	191.226
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	16	976	1.156	49.384

Tablo 34. Bursa ve Türkiye Genelinde İmalat Sektöründe yer alan İşyeri ve Sigortalı Sayılarının Faaliyet Gruplarına Göre Dağılımı (2016) Devamı					
Faaliyet kodu	Faaliyet Grupları () (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	Bursa		Türkiye	
		İşyeri sayısı	Sigortalı sayısı	İşyeri sayısı	Sigortalı sayısı
31	Mobilya İmalatı	2.178	24.442	21.446	157.406
32	Diğer İmalatlar	125	697	6.330	54.524
33	Makine Ve Ekipman.Kurulumu Ve Onarımı	1.091	5.841	19.736	148.076
İmalat Sanayi Toplam		15.756	305.977	262.684	3.519.638
TOPLAM		72.627	664.033	1.749.240	13.775.188

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), İstatistik Yıllığı 2016,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari,
(18.03.2019)

3.4. BURSA İLİ DIŞ TİCARETİNİN KARAKTERİSTİKLERİ

2017 yılında 1,4 milyar ABD \$, 2018 yılında 2,6 milyar ABD \$ dış ticaret fazlası veren Bursa ili, dış ticaret fazlası veren iller arasında ilk sıralarda yer almaktadır. 2018 yılında Bursa ihracatı bir önceki yıla göre 600 milyon dolar düzeyinde bir artış gösterirken İthalatı ise 600 milyon dolar düzeyinde azalmış ve bunun sonucu olarak dış ticaret fazlası 1,2 milyar düzeyinde artış yakalamıştır. (TÜİK, 2017-2018)

Tablo 35. İhracat- İthalat Değerleri (2017-2018)

	2017			2018		
	Türkiye	Bursa	%	Türkiye	Bursa	%
Toplam ithalat (bin ABD \$)	233.799.651	9.123.638	3,9%	223.046.481	8.517.369	3,8%
Toplam ihracat (bin ABD \$)	156.992.940	10.536.085	6,7%	167.967.219	11.149.895	6,6%

Kaynak : Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İl Göstergeleri, 2017,2018,
<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> , (11.03.2019)

Tablo 36. Dış Ticaret Hacmi ve Dengesi (2017-2018)

	2017		2018	
	Türkiye	Bursa	Türkiye	Bursa
Dış Ticaret Hacmi	390.792.591	19.659.723	391.013.700	19.667.264
Dış Ticaret Dengesi	-76.806.711	1.412.447	-55.079.262	2.632.526

Kaynak : Kaynak : Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İl Göstergeleri, 2017,2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr> , (11.03.2019)

2018 İhracat verilerinde Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) ile TÜİK rakamları arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. TİM verilerine göre Bursa 2018 yılında 13 milyar dolarlık ihracat ile İstanbul ve Kocaeli'nin ardından üçüncü sırada yer alırken TÜİK verilerine göre 11.1 milyar dolarlık ihracat ile ülke genelinde ikinci sırada yer almaktadır. TİM'in ihracat verisi, işletmelerin İhracatçı Birliklerine beyanlarına ve kayıt altına aldıkları rakamlara dayanırken, TÜİK'in açıkladığı veri, Dünya Gümrük Örgütü (WCO) tarafından geliştirilen sistemi temel alan ve bütün resmi istatistiklerde kullanılan veri durumundadır.

Tablo 37. TİM ve TÜİK İhracat verileri Karşılaştırması (2018)

TİM Verilerine Göre İhracat- İlk 5 İl (2018)				TÜİK Verilerine Göre İhracat- İlk 5 İl (2018)			
Sıra	İller	İhracat (1000 ABD \$)	İhracattaki Payı	Sıra	İller	İhracat (1000 ABD \$)	İhracattaki Payı
1	İstanbul	72.095.568	44,1%	1	İstanbul	85.060.133	50,6%
2	Kocaeli	14.128.479	8,6%	2	Bursa	11.149.895	6,6%
3	Bursa	13.298.332	8,1%	3	İzmir	10.235.718	6,1%
4	İzmir	9.757.833	6%	4	Kocaeli	8.904.222	5,3%
5	Ankara	7.672.748	4,7%	5	Ankara	7.613.121	4,5%
	Toplam	163.532.569	100%		Toplam	167.967.219	100%

Kaynak: TİM , 2018, <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html>, (11.03.2019), TÜİK, 2018 http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (11.03.2019)

Ülke genelinde 2018 yılında bir önceki yıla göre ithalat yapan firma sayısında, miktarında olduğu gibi bir azalma olurken, ihracata yönelen işletmelerin arttığı gözlenmektedir. Aynı durum Bursa içinde geçerlidir.

Tablo 38. İhracatçı Firma Sayısı 2017-2018

Sıra	İller	2017	2018
1	İstanbul	32 068	32.903
2	Bursa	4 177	4.381
3	İzmir	4 455	4.626
4	Kocaeli	1 505	1.591
5	Ankara	3 947	4.098
Genel toplam		64.503	68.901

Kaynak: ÜİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, “Bursa İli 2018 Yılı Dış Ticaret Değerlendirme Raporu” , Bursa, 2019, s.14

Tablo 39. İthalatçı Firma Sayısı 2017-2018

Sıra	İller	2017	2018
1	İstanbul	36 238	33.518
2	Kocaeli	1 599	1.605
3	Ankara	6 262	5.892
4	İzmir	4 958	4.522
5	Bursa	3 091	2.990
Genel toplam		66.631	62.938

Kaynak: ÜİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, “Bursa İli 2018 Yılı Dış Ticaret Değerlendirme Raporu” , Bursa, 2019, s.16

Bursa TİM verilerine göre 2018 yılında en fazla ihracat yapılan ülkeler, ihracat değerleri ve ihracattan aldıkları pay sırasıyla; Almanya - 1,9 milyar dolar - %14, İtalya - 1,6 milyar dolar - %12, Fransa - 991,7 milyon dolar - %7, ABD - 902,1 milyon dolar - %6 ve İspanya - 830,6 milyon dolar - %6 olarak gerçekleşmiştir. (ÜİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, 2019 : 7)

Tablo 40. Bursa İli Ülke İhracatı Verileri (1000ABD \$) 2017-2018

Ülkeler	2017	2018	Değişim	2018 Payı
Almanya	2.036.868	1.930.687	-5%	15%
İtalya	1.923.017	1.649.201	-14%	12%
Fransa	1.405.577	991.799	-29%	7%
A.B.D.	797.142	902.107	13%	7%
İspanya	847.359	830.615	-1%	6%
Romanya	635.883	733.159	15%	6%
İngiltere	651.237	465.037	-28%	3%
Fas	370.657	452.663	22%	3%
Polonya	421.814	370.209	12%	3%
Belçika	304.652	244.551	-19%	2%
Diğer Ülkeler	4.656.459	4.728.303	1%	36%
Genel Toplam	14.050.665	13.298.332	-5%	100%

Kaynak: UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, “Bursa İli 2018 Yılı Dış Ticaret Değerlendirme Raporu” , Bursa, 2019, s.14

TİM verilerine göre 2018 yılında Bursa’dan gerçekleştirilen ihracatın sektörlere göre dağılımı değerlendirildiğinde, ihracat değerinde 2018 yılında önceki yıla göre önemli bir düşüş yaşanmadığı, otomotiv sektörünün ilk sırayı aldığı, onu tekstil sektörünün takip ettiği ve üçüncü sırada ise çelik sektörünün yer aldığı görülmektedir. Ayrıca otomotiv ve elektronik hariç diğer sektörlerde önceki yıla göre artış yaşandığı gözlemlenmektedir. (UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi,2019: 8)

Tablo 41. Bursa İhracat sektörlerine göre dağılımı (1000ABD \$) (2017-2018)

Sektörler	2017	2018	Değişim	2018 Payı
Otomotiv	8.862.578	7.295.710	-18%	55%
Tekstil	991.409	1.075.143	8%	8%
Çelik	739.167	917.168	24%	7%
Makine	651.814	794.613	22%	6%

Tablo 41. Bursa İhracat sektörlerine göre dağılımı (1000ABD \$) (2017-2018) Devamı				
Sektörler	2017	2018	Değişim	2018 Payı
Hazır giyim	642.501	724.914	13%	5%
Kimyevi Maddeler	422.895	538.099	27%	4%
Mobilya	441.912	516.408	17%	4%
Demir ve Metaller	343.543	418.485	22%	3%
İklimlendirme	267.443	331.993	24%	2%
Elektrik Elektronik	159.023	144.228	-9%	1%
Diğer Sektörler	528.381	541.572	2,50%	4%
Toplam	14.050.665	13.298.332	-5,35%	100%

Kaynak: UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi,2019

3.4.1. Bursa İli İhracatının Önemli Sektörleri

Bursa ilinin ekonomik yapısında temel sektörler olarak değerlendirilebilecek tekstil ve otomotiv sektörü, hem üretim hem de istihdam bakımından büyük önem arz etmektedir. 2018 yılında Bursa’da imalat sanayide çalışanların, %23’lük kısmı tekstil ürünleri imalatı sektöründe, yine diğer bir %23’lük kısmı motorlu kara taşıtı imalatı, römork ve yarı römork imalatı sektöründe istihdam edilmektedir. (SGK, 2018)

Bursa ilindeki istihdam rakamlarına göre en büyük işletmeler; TOFAŞ, Yeşim Tekstil, OYAK-RENAULT, BOSCH ve Korteks Mensucat olarak sayılabilir. Hem dış ticaret oranları hem de oluşturdukları istihdam açısından tekstil ve konfeksiyon imalatı sanayi ile otomotiv ana ve yan sanayileri başta olmak üzere, makine-metal ürünleri sanayileri ve gıda sanayinin Bursa’nın imalat sanayinin en önemli sektörleri oldukları söylenebilir. (UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi,2019:9)

3.4.1.1. Bursa ilinde otomotiv sektörü

Bursa iki binek otomobil, bir de minibüs ve kamyonet üretiminin gerçekleştirildiği TOFAŞ-FIAT, OYAK-RENAULT, Karsan gibi üç adet ana sanayi üretim fabrikası bulunmaktadır. Bu büyük üretim tesisleri ile Bursa toplam 14 ana

otomotiv üreticisi bulunan Türkiye otomotiv sektörünün en önemli merkezlerinden biri konumundadır. Ayrıca Bursa’da motorlu kara taşıtları için çok sayıda parça ve aksesuar imalatı yapan işletme de bulunmaktadır. Bursa’nın otomotiv ihracatında en önemli pay, Otomotiv Sanayicileri Derneği (OSD) verilerine göre, binek otomobillere aittir. (2018: 2)

Tablo 42. Bursa’daki Otomotiv Sanayii Firmalarının 2018 Yılı Üretim Kapasiteleri

Firmalar	Otomobil	Kamyon	Kamyonet	Otobüs	Minibüs	Midibüs	Toplam
Karsan	0	0	40500	2025	7000	2.700	52225
Oyak Renault	375.000	0	0	0	0	0	375.000
Tofaş	240.000	0	210000	0	0	0	450000

Kaynak: Otomotiv Sanayi Derneği, “Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni 2018”, http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2018_YILLIK-3299.pdf, (21.03.2019)

Bursa’da üretim yapan ana sanayi otomotiv firmalarının 2013 -2017 yılları arası beş yıllık dönem içinde üretim adetleri ve kapasiteleri değerlendirildiğinde Karsan’ın kurulu kapasitesinin oldukça altında üretim yaptığı ve satışlarında oldukça fazla dalgalanmalar olduğu, Renault’un kapasitesine yakın istikrarlı bir üretim adeti yakaladığı TOFAŞ’ın ise son beş yılda önemli bir üretim artışı yakaladığı görülmektedir.

Tablo 43. Bursa’daki Otomotiv Firmalarının 2013 - 2017 Yılları Üretim Adetleri

FİRMALAR	2013	2014	2015	2016	2017
Karsan	12.486	1.714	7.239	5.647	6.027
Oyak Renault	331.694	318.246	339.240	340.000	365.002
Tofaş	244.614	222.807	278.254	383.495	384.174

Kaynak: Otomotiv Sanayi Derneği, “Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni 2018”, http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2018_YILLIK-3299.pdf, (21.03.2019)

OSD verilerine göre; 2016 yılında, ülke genelinde 729.142 adeti Bursa’da olmak üzere toplam 1.536.473 adet araç üretilmiştir ve bu araçlardan 1.155.067’si ihraç edilmiştir. 2017 yılında ise 755.203 adeti Bursa’da olmak üzere toplam 1.749.572 adet araç üretilmiştir ve bu araçlardan 1.346.075’i ihraç edilmiştir. (OSD, 2018: 3,4,5)

Tablo 44. Türkiye Araç Üretimi ve İhracatı Verileri (adet) (2016-2017)

	2016		2017	
	Türkiye	Bursa	Türkiye	Bursa
Üretim (Adet)	1.536.473	729.142	1.749.572	755.203
İhracat (Adet)	1.155.067		1.346.075	

Kaynak: Otomotiv Sanayi Derneği, “Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni 2018”, http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2018_YILLIK-3299.pdf, (21.03.2019)

Tablo 45. Bursa ve Türkiye Otomotiv İhracatı Verileri (1000 USD)

	2017	2018	Değişim (%)
Bursa	8.862.578	7.295.710	-18
Türkiye	28.527.976	31.568.469	10,7

Kaynak: Kaynak: UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, “Bursa İli 2018 Yılı Dış Ticaret Değerlendirme Raporu” , Bursa, 2019, s.9

3.4.1.2. Bursa ilinde tekstil ve hazır giyim ve konfeksiyon sektörleri

Bursa tekstil sanayisi iplik üretimi ve dokuma (pamuklu, yünlü, suni ve sentetik), triko ve örme, havlu üretimi, boya-apre-emprime, konfeksiyon gibi alt sektörlerle ayrılmış durumdadır. Tekstil Bursa'nın geleneksel sanayisi olarak, kökü önceki yüzyıllara uzanan ipekli dokumacılık geleneğinin devamı sayılabilecek bir sektördür. 2018 yılında Bursa ilinde faaliyet gösteren tekstil işletmeleri 1 milyar ABD \$'nın üzerinde ihracat gerçekleştirerek ülke geneli tekstil ihracatının % 13'ünü karşılamaktadır. Bursa konfeksiyon ve hazır giyim sektöründe 2018 yılında yaklaşık 725 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirerek, Türkiye konfeksiyon ve hazır giyim sektörü ihracatının %4'ünü karşılamıştır. (UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi,2019: 11)

Tablo 46. Bursa İhracat sektörlerine göre dağılımı (1000ABD \$) (2017-2018)

Sektörler	2017	2018	Değişim	2018 Payı
Tekstil (Bursa)	991.409	1.075.143	8%	13%
Tekstil (Türkiye)	8.097.991	8.461.483	4,5%	100%
Hazır giyim (Bursa)	642.501	724.914	13%	4%
Hazır giyim (Türkiye)	17.031.269	17.642.157	3,6%	100%

Kaynak: UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, “Bursa İli 2018 Yılı Dış Ticaret Değerlendirme Raporu” , Bursa, 2019, s.11

Türkiye tekstil ve konfeksiyon sektörü birlikte ele alındığında dış ticaret fazlası en yüksek olan sektör olduğu görülmektedir. Ülkemizde hem GSYH içindeki payı hem de yerli girdi kullanımı ilk sırada olan tekstil ve konfeksiyon sektörü, oluşturduğu istihdam ile işsizliğin azalmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. (UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi,2019: 11)

3.5. BURSA İLİNDEKİ ÖZEL EKONOMİK BÖLGELER

Bursa ilinde üreticilerin, ihracatçıların ya da arge yapan işletmelerin bir arada bulunduğu özel statülü bölgeler; küçük sanayi siteleri (KSS), organize sanayi bölgeleri (OSB), teknoloji geliştirme bölgesi (teknopark) ve serbest bölge olarak değerlendirilebilir.

3.5.1. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Siteleri (KSS)

İlk olarak 19. Yüzyılın sonlarında İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulamaya konulan, modern kent gereklilikleri ile sanayi bölgeleri ile konut bölgelerinin ayrıldığı, kentin tarihi ve kültürel özelliklerinin korunduğu, her bir fabrika için gereken ayrı altyapı inşaat masraflarının azaltılarak, yeni işyerlerinin kurulmasının ve üretimin teşvik edildiği, organize sanayi bölgeleri ülkemizde nispeten daha yeni bir fikir olarak sayılabilir. Türkiye'deki ilk OSB Bursa'da 1961 yılında kurulan adı ilk olarak BTO Organize Sanayi Bölgesi , 2012de yapılan değişiklik ile Bursa Organize Sanayi Bölgesi olarak son halini alan OSB'dir. (Bursa OSB, 2019)

Türkiye'de toplam 312 tüzel kişilik kazanmış OSB bulunurken, Bursa ili sınırları içinde 13'ü faal 5'i kamulaştırma ve ya inşaat sürecinde olan tüzel kişilik kazanmış toplam 18 adet organize sanayi bölgesi (OSB) bulunmaktadır. (Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü, 2019) Ayrıca kuruluş işlemleri ve tescili süreci devam eden iki OSB (Orhaneli Maden İhtisas, Orhangazi Gıda İhtisas) ve ıslah sürecine girecek üç OSB (Çalı Islah, İnegöl-Cerrah, Görükle-Başköy) bulunmaktadır (BEBKA, 2018: 14).

OSB'ler imalatın, istihdamın ve katma değerini yoğunlaştığı bölgelerdir. Örneğin Bursa'da yer alan OSB'lerden İnegöl OSB'de yer alan 83 işletmede yaklaşık 15.000

kişi istihdam edilirken 650 milyon dolarlık bir ihracat gerçekleştirilmektedir (İnegöl OSB, 2019). Yine 2018 itibariyle Demirtaş OSB’de yer alan 515 faal işletme 42 bin kişiyi istihdam etmektedir. 2017 yılında İstanbul Sanayi Odası’nın (İSO) hazırladığı Türkiye’nin En Büyük 1.000 Sanayi Kuruluğu arasında Demirtaş OSB’de yer alan 14 işletme bulunmaktadır. (Demirtaş OSB, 2019)

Tablo 47. Bursa İlinde Bulunan Organize Sanayi Bۆlgeleri

OSB Adı	İlçe	Kurul uř Yılı	Mevcut Durumu	Faal İşletme Sayısı
İnegöl OSB	İnegöl	1977	Faal	83
Nilüfer OSB	Nilüfer	2001	Faal	288
Bursa OSB	Nilüfer	1961	Faal	311
Uludağ OSB	Gürsu	2001	Faal	236
Demirtaş OSB	Osmangazi	1990	Faal	535
Mustafakemalpaşa OSB	M.kemalpaşa	1991	Faal	61
Mustafakemalpaşa Mermerciler OSB	M.kemalpaşa	1998	Kamulaştırma	
Kestel OSB	Kestel	2004	Faal	78
Bursa İhtisas Deri OSB	Nilüfer	1994	Faal	40
Yenişehir OSB	Yenişehir	2004	Kamulaştırma	
Hasanağa OSB	Nilüfer	2003	Faal	87
TOSAB-Bursa Tekstil Boyahaneleri İhtisas OSB	Nilüfer	2005	İnşaat	
İnegöl Mobilya Ağaç İşleri İhtisas OSB	İnegöl	2006	Faal	48
Kayapa Islah OSB	Nilüfer		Faal	80
Yenice OSB	İnegöl	2015	Faal	31
Barakfakih Islah OSB (BOSAB)	Kestel	2015	Faal	114
Akçalar Islah	Nilüfer	2015	Kamulaştırma	
Bursa Teknoloji OSB (Bursa Teknosab)	Nilüfer	2015	Kamulaştırma	

Kaynak: T.C.Sanayi Bakanlığı OSB Bilgi Sitesi, İnegöl, Nilüfer, Bursa, Uludağ, Demirtaş, Mustafakemalpaşa, Kestel, Bursa İhtisas Deri, Hasanağa, Yenice, Barakfakih Islah OSB, Sanayi Gazetesi web siteleri, (18.03.2019)

Bursa’da 2017 itibariyle 13 küçük sanayi sitesi yer almakta olup bu sitelerde faaliyette bulunan 6254 işletmede 25456 kişi istihdam edilmektedir. (BEBKA,2018: 15)

Tablo 48. Bursa İlinde Bulunan Küçük Sanayi Siteleri

Beşevler KSS	Karacabey KSS	Bursa Dökümcüler KSS	İzmit KSS
Gemlik KSS	Mustafakemalpaşa KSS	Orhangazi KSS	Yenişehir KSS
Otosansit KSS	Bıçak, Çakı, Testere KSS	Demir-Madeni İşler KSS	İnegöl KSS
Tepecik KSS.			

Kaynak: Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), “Bursa Yatırım Destek Ve Tanıtım Stratejisi 2017-2023 2018 Eylem Planı”, 2018, s.15

3.5.2. Bursa Serbest Bölgesi (BUSEB)

İhracat hedefli üretim ve ticaret yapan işletmeler için hem vergi avantajı hem de altyapı ve liman bölgesine kolay ulaşım imkânı sağlamakta olan Bursa Serbest Bölgesi 2001 faaliyete geçmiştir. Serbest bölgede Mart 2019 itibariyle faaliyette olan 89 işletmede 10.318 personel istihdam edilmektedir (BUSEB,2019). 2015 yılı BUSEB dış ticaret hacmi 1.7 milyar ABD \$ olup Türkiye’deki serbest bölgeler toplamı içindeki payı %8,6’dır. (BEBKA,2018: 15)

3.5.3. Teknoloji Geliştirme Bölgesi (ULUTEK Teknopark)

ULUTEK Teknopark, Uludağ Üniversitesi, BİTSO, Bursa Büyükşehir Belediyesi ve ÜİB Genel Sekreterliği ortaklığında 2005 yılında kurulup 2006 yılında faaliyete başlamıştır. Mart 2019 itibariyle ULUTEK bünyesinde 119 işletme ar-ge faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye’nin kuruluş tarihi itibariyle 20. teknoparkı durumundadır. (ULUTEK,2019)

Teknoparklarda (teknoloji geliştirme bölgeleri) faaliyet gösteren işletmeler, 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu kapsamında, vergi ve SGK prim teşvik ve istisnalarından yararlanmaktadırlar. (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2014)

Ayrıca 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında işletmelerin kendi bünyelerinde ar-ge veya tasarım merkezleri kurarak mevzuatta belirtilen şartları sağlayarak teknoparklardaki gibi teşviklerden yararlanabilmektedirler. (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2016)

Bursa ilindeki ar-ge ve tasarım merkezleri

Ülkemizde, Şubat 2019 itibariyle, ar-ge merkezi statüsü kazanmış 1.133 merkezin 406'sı İstanbul'da faaliyet gösterirken; Bursa, 107 ar-ge merkezi ile 118 merkeze sahip iki il Kocaeli ve Ankara'nın ardından 81 il içinde 4. sırada yer almaktadır. Tasarım merkezlerine bakıldığında, Şubat 2019 itibariyle Türkiye'deki 153 tasarım merkezinin 26'sı Bursa'da bulunmaktadır. (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Arge Teşvikleri Genel Müdürlüğü, 2019)

Tablo 49. Ar-Ge ve Tasarım Merkezlerinin Dağılımı (Şubat 2019)

İl	Ar-Ge Merkezi	İl	Tasarım Merkezi
İstanbul	406	İstanbul	153
Kocaeli	118	Ankara	37
Ankara	118	İzmir	28
Bursa	107	Bursa	26
İzmir	81	Denizli	22
Türkiye	1.133	Türkiye	333

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü
<https://agtm.sanayi.gov.tr/Home/Index>, (22.03.2019)

3.6. BURSA'DA YABANCI YATIRIMCILAR

Bursa ili uluslararası yatırımcıların Türkiye'de en önde gelen tercihlerinden biri konumundadır. 2017 yılında Bursa'da baskın sermayesi yabancı sermaye olan 680

işletme faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunların 272'si motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı, toptan ve perakende ticaret sektörlerinde, 236'sı imalat sanayinde faaliyet göstermektedir. İldeki yabancı sermayeli işletmelerde Alman firmaları 141 işletme ile başı çekerken, onu 58 işletme ile Fransa, 49 işletme ile İtalya ve 40 işletme ile Yunanistan takip etmektedir. (BEBKA, 2018: 20)

Tablo 50. Bursa İlinde Baskın Ülkeye Göre Yabancı Firma Sayıları (2017)

Baskın Sermayeye Sahip Ülke	Firma Sayısı	%
Almanya	141	20,74
Fransa	58	8,53
İtalya	49	7,21
Yunanistan	40	5,88
İran	34	5
Hollanda	29	4,26
Bulgaristan	24	3,53
İspanya	23	3,38
İsviçre	23	3,38
ABD	22	3,24
Rusya Federasyonu	20	2,94
Diğer (54 ülke)	217	31,91
Genel Toplam	680	100

Kaynak: Bursa Yatırım Destek Ofisi, <http://bursainvest.gov.tr/uluslararası-yatırım/>, (22.03.2019)

3.7. BURSA İLİ SİNAİ MÜLKİYET GÖSTERGELERİ

Sınai mülkiyet hakları (Patent, Marka, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarım Belgeleri) uluslar arası rekabetçi ekonomik yaşamın sağlanması için önemli bir gösterge konumundadır.

2018 yılı patent tescillerinde Bursa 186 patent tescili ile ülke genelinin %7sini gerçekleştirerek, İstanbul (1.478 tescil) ve Ankara (282 tescil)'dan sonra ülke genelindeki 2.805 tescil içinde 81 il arasında 3. sırada gelmektedir. Tescil sayıları yıllara göre dalgalanmakla birlikte son beş yılda sadece 2016 yılında 94 tescil ile 100 tescilin altına düşmüş, diğer yıllarda hep yüzün üzerinde seyretmiştir. (TPE, 2019)

2018 yılı marka tescillerinde Bursa 186 marka tescili ile ülke genelinin %5ini gerçekleştirerek, İstanbul (38.324 tescil) , Ankara (6.520 tescil) ve İzmir'den (5.460 tescil) sonra ülke genelindeki 81.911 tescil içinde 81 il arasında 4. sırada yer almaktadır. (TPE, 2019)

2018 yılı faydalı model tescillerinde Bursa 21 faydalı model tescili ile ülke genelinin %7sini gerçekleştirerek, İstanbul (108 tescil) ve Ankara (48 tescil)'dan sonra ülke genelindeki 81.911 tescil içinde 81 il arasında 3. sırada gelmektedir. (TPE, 2019)

2018 yılı tasarım tescillerinde Bursa 3140 tasarım tescili ile ülke genelinin %9unu gerçekleştirerek, İstanbul (13.904 tescil) ve Kayseri (3294 tescil)'dan sonra ülke genelindeki 33.708 tescil içinde 81 il arasında 3. sırada gelmektedir. (TPE, 2019)

Tablo 51. Bursa İli Sınai Mülkiyet Tescilleri 2014-2018

	2014	2015	2016	2017	2018
Patent Tescilleri (Bursa)	136	131	94	129	186
Patent Tescilleri (Türkiye)	1.251	1.730	1.794	1.964	2.805
Faydalı Model tescilleri (Bursa)	199	191	208	182	21
Faydalı Model tescilleri (Türkiye)	2.471	2.681	2.347	2.014	307
Marka Tecilleri (Bursa)	2.902	2.925	3.722	3.546	3.861
Marka Tecilleri (Türkiye)	72.326	70.111	83.665	77.394	81.911
Tasarım Tescilleri (Bursa)	4.391	3.965	3.654	3.515	3.140
Tasarım Tescilleri (Türkiye)	41.233	40.859	41.391	37.280	33.708

Kaynak : TPE İstatistikler, <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/statistics/>, (22.03.2019)

3.8. BURSA İLİNİN REKABETÇİLİK GÖRÜNÜMÜ

2008 ve 2014 yıllarında Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM) ve Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) tarafından ortaklaşa hazırlanan ülkemizdeki illerin rekabetçilik seviyelerini karşılaştırmak amacıyla sekiz alt endekse ait değerlerin birleşimi ile oluşturulan bileşik rekabetçilik endeks değerlerine göre, 2014 ve 2008 endeksleri karşılaştırıldığında ülkedeki ilk ondaki il sıralamasında önemli bir değişiklik ortaya çıkmamıştır. Her iki çalışmada da ilk üç sırada İstanbul, Ankara ve İzmir yer almaktadır. İlk on içinde ise Antalya, Muğla ve Denizli sıralamasını yükselten iller olurken, Kocaeli, Eskişehir ve Bursa'nın sıralamasında birer basamak gerileme görülmektedir. (Dilek, 2016: 10-11)

Tablo 52. 2014 Bileşik Rekabet Endeksi İlk On İl

Sıralama	İl	Endeks Değeri
1	İstanbul	100
2	Ankara	78,6
3	İzmir	57,5
4	Antalya	56,1
5	Kocaeli	54,5
6	Muğla	50,8
7	Eskişehir	48,3
8	Bursa	43,3
9	Denizli	42,9
10	Tekirdağ	41

Kaynak : Pelin YENİGÜN DİLEK, “Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi”, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) ve Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM), İstanbul: 2016, s.7

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Bursa 8 alt endeksin hepsinde 2008 yılına göre 2014 yılında gerileme yaşamıştır. Ve 2014 yılında sadece 4 alt endekste ilk 10'da yer alabilmiştir.

Tablo 53. Bursa İli Rekabetçilik Endeksleri 2008 ve 2014 yılı Sıralamaları

Endeks	Bursa'nın Türkiye Geneli Sıralaması	
	2008 yılı	2014 yılı
Makroekonomik İstikrar	6	7
Piyasa Büyüklüğü	5	5
Finansal Derinlik	6	9
Emek Piyasaları	4	8
İnsan Sermayesi	21	37
Yaratıcı Sermaye	12	12
Sosyal Sermaye	9	22
Fiziki Altyapı	16	26

Kaynak : Pelin YENİGÜN DİLEK, “Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi” , Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) ve Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM), İstanbul: 2016, s.56-63

3.9. BURSA İLİNDE DESTEKLER VE TEŞVİKLER

3.9.1. Yatırım Teşvik Programı

Ülkenin üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejisi doğrultusunda üretimi ve istihdamı artırmak, uluslararası rekabet gücünü artıracak Ar-ge ve inovasyona dayalı büyük ölçekli yatırımları özendirmek, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak gibi hedefleri olan Yatırım Teşvik Programı kapsamında teşvik belgesine bağlanan tüm yatırımlar için genel ve bölgesel teşvik, öncelikli, ve stratejik yatırımların teşviki, yatırımların teşviki olarak 5 farklı uygulama ile KDV İstisnası, Gümrük Vergisi Muafiyeti, Vergi İndirimi, Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği, Gelir Vergisi Stopajı Desteği, Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği, Faiz Desteği, Yatırım Yeri Tahsisi ve KDV İadesi gibi destekler sağlanmaktadır. (Sanayi Genel Müdürlüğü, 2017: 1)

Bursa gelişmişlik düzeylerine göre illeri 6 bölgeye ayıran teşvik uygulamaları kapsamında 1. bölgede yer alan 8 il arasında yer almaktadır. (Sanayi Genel Müdürlüğü 2017: 2)

Düzenlenmiş olan teşvik belgeleri, öngörülen yatırım tutarları ve gerçekleşmesi beklenen istihdam açısından bakıldığında, Ağustos 2009-Aralık 2016 döneminde Türkiye’de düzenlenen teşvik belgelerinin %4,37’si (1. teşvik bölgesi için bu oran %13,3 olmaktadır) Bursa için düzenlenmiştir. Düzenlenen belgelerde öngörülen yatırım tutarları değerlendirildiğinde Bursa ilindeki teşvik belgelerinin Türkiye toplamının %4’üne yaklaştığı görülmektedir. (BEBKA,2018: 26-27)

3.9.2. KOSGEB Destekleri

KOSGEB’in Bursa Batı Müdürlüğü ve Ekim 2018 yılında faaliyete geçen Doğu Müdürlüğü olmak üzere Bursa’da 2 adet müdürlüğü bulunmaktadır. 2010-2017 yılları arasında işletmelere yönelik olarak 10,7 milyonu faizsiz geri ödemeli 151.8 milyonu geri ödemesiz olmak üzere toplam 162,5 milyon TL destek sağlanmış ve 7.104 işletme bu desteklerden faydalanmıştır. 2018 yılında ise 4.086 işletmeye 64.855.369,34 TL destek sağlanmıştır. (KOSGEB Bursa ve Uludağ Müdürlükleri, 2019)

3.9.3. TÜBİTAK Destekleri

TÜBİTAK’ın Sanayi desteklerini içeren TEYDEB destek programlarında 1995 - 2017 yılları arasında proje başvurularında Bursa, İstanbul ve Ankara’nın ardından, İzmir ve Kocaeli ile birlikte üçüncü sırayı paylaşmaktayken, hibe destek tutarının illere göre dağılımında toplam hibenin %7.2sini alarak İstanbul, Ankara ve Kocaeli’nin ardından dördüncü sırada yer almıştır. (TÜBİTAK, 2018)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOSGEB KOBİGEL - KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI BURSA İLİ İNCELEMESİ

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışmanın amacı, KOSGEB tarafından verilen KOBİ Gelişim Destek Programı (KOBİGEL) desteğinin, Bursa ili özelinde değerlendirmesini yapıp, işletmelerin bu destek hakkındaki görüşlerini tespit edebilmektir. Çalışma neticesinde elde edilecek bilgiler doğrultusunda, idare açısından uygulamaya dönük önerilerin sunulması hedeflenmektedir.

Literatür araştırması yapıldığında daha önce KOSGEB KOBİ Gelişim Programı (KOBİGEL) hakkında yapılmış akademik bir çalışma bulunmadığı görülmektedir. KOSGEB'in vermiş olduğu diğer destekler hakkında yapılmış çalışmalar arasından anket uygulanan tezlerin 2'si doktora 3'ü yüksek lisans tezi olmak üzere toplam 5 tanesine değinilmiştir. Yine KOBİGEL Programının proje esaslı bir destek modeli olması nedeniyle benzerlik taşıyan kalkınma ajanlarının desteklerine ilişkin hazırlanan akademik bir çalışmadan ve KOBİ'lere yönelik Ar-Ge desteklerinin değerlendirildiği bir makaleden faydalanılmıştır. Bu çalışmalarda genel olarak 2 yöntemin tercih edildiği görülmüştür. Bunlar destek alan işletmeler ile almayan işletmelere dair elde edilen verilerin karşılaştırılması yöntemini ile anket yöntemidir. Bu çalışmada dışsallık etkisi nedeniyle veri karşılaştırması yapılmamıştır. Bu çalışmalardan araştırma yönteminin seçilmesi ve anket sorularının hazırlanması konusunda faydalanılmıştır. (Maden, 2012; Aycı,2011; Arıkan, 2017; Altuntaş 2016; Deniz, 2016; Erdem, 2013; Türkoğlu ve Çelikkaya, 2011)

Çalışma kapsamında, KOSGEB Başkanlığı'ndan, Bursa ilinde kaç işletmenin KOBİGEL desteğinden yararlandığına ve proje devam ya da sonuçlandırma durumlarına ait bilgiler talep edilmiştir. Başkanlık tarafından sağlanan veriler tasnif edilip değerlendirilerek işletmelerin genel durumunu gösterecek veri analizi yapılmıştır.

Bu veri analizi haricinde, projelerini tamamlayan işletmelerden yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşacak miktarına anket uygulanmıştır. Güvenilir seviyede örnekleme ulaşabilmek için uygulanacak minimum anket sayısı <https://www.surveysystem.com/sscalc.htm> internet sitesi üzerinden tespit edilmiştir. Buna göre, Bursa ilinde, Mart 2019 itibariyle, KOBİGEL desteğinden yararlanıp projesi sonuçlanan 98 işletmeden anket yapılması gereken minimum örneklem büyüklüğü, %95 güven düzeyi ve %10 hata payı ile hesaplandığında en az 49 işletmeye anket uygulanması gerektiği tespit edilmiştir.

Anket soruları için KOSGEB'in ve diğer bazı kurumların vermiş olduğu başka destekler hakkında yapılmış akademik çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu kapsamda KOSGEB destekleri üzerine hazırlanan Maden (2012) ve Aycı (2011)'nin doktora tezleri, Arıkan (2017), Altuntaş (2016) ve Deniz (2016)'in yüksek lisans tezlerinin eki anketler ile Erdem (2013)'in kalkınma ajansı destekleri üzerine hazırladığı yüksek lisans tezi ekinde yer alan anketlerden faydalanılmıştır.

Yeterli sayıda ankete ulaşabilmek için, işletmeler ile telefon ile iletişime geçilip anket hakkında bilgi verilerek katılımları talep edilmiştir. Çalışma neticesinde 54 işletme ankete katılım sağlamış olup, bu katılımcı sayısı ile %95 güven düzeyi ve %8,98 güven aralığı değerine ulaşılmıştır.

4.2. KOSGEB KOBİ GELİŞİM PROGRAMI'NA (KOBİGEL) İLİŞKİN GENEL BİLGİLER TÜRKİYE VE BURSA KARŞILAŞTIRILMASI

Araştırmada Mart 2019 tarihinde projesi tamamlanmış olan işletmeler değerlendirilmiştir. Ancak Mayıs 2019 tarihi itibariyle KOSGEB Başkanlığı'ndan alınan verilerde kullanılmıştır. Bundan dolayı rakamlar arasında farklar olmaktadır. Örneğin çalışmanın başladığı mart ayında tamamlanmış proje sayısı 98 iken mayıs 2019 itibariyle 129 olmuştur.

Konu ile ilgili en güncel veri olan mayıs 2019 değerleri ile KOBİGEL programının genel değerlendirilmesi Türkiye ve Bursa verileri karşılaştırılarak

yapılacak, işletmelerin özelindeki verilerde çalışmanın başladığı mart bilgileri üzerinden devam edilecektir.

2016 yılından itibaren uygulamaya başlanan KOBİGEL destek programı kapsamında aşağıdaki Tablo 54'te görüleceği üzere toplam 15 çağrı konusunda ülke genelinde 24.408 başvuru alınmış olup bunun 1604'ü yaklaşık %6.6'sı Bursa'dan yapılmış başvurulardır. KOSGEB tarafından bu başvuruların değerlendirilmesi neticesinde desteklenmesine karar verilen 7.283 proje bulunmaktadır. Bunların da 361'i, yaklaşık %5'i, Bursa'daki projelerdir.

Tablo 54. KOBİGEL Proje Çağrıları Başvuru Yapan ve Destek Kararı Verilen İşletme Sayıları

KOBİGEL Çağrı başlıkları	Başvuru Yapan İşletme Sayısı			Desteklenmesine Karar Verilen İşletme Sayısı		
	Türkiye	Bursa	%	Türkiye	Bursa	%
Geleneksel İml. San. KOBİ'lerinde Katma Değ. Arttırılması	1666	1	0	611	0	0
Orta-Yük.ve Yük. Tekn. KOBİ'lerinde Kapasite Gel.	1686	135	8	574	33	6
KOSGEB Destekli Girişimlere İvme	832	58	7	93	15	16
Hızlı Büy. KOBİ'lerde Kapasite Gel.	4125	351	9	884	55	6
Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Gel.	704	48	7	181	14	8
Üretimde nesnelere interneti uygulamaları	300	28	9	53	5	9
Orta yüksek ve yüksek teknoloji sekt. Ürt. ve ihr. ağırlığının arttırılması	1680	84	5	716	27	4
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	3673	208	6	650	22	3
İhracat kapasitesinin arttırılması	3060	202	7	862	33	4
Mikro ölçekli işl. tasarım -müh. imkan ve kabiliyetlerinin arttırılması	839	39	5	207	10	5
Bilişim teknolojisi alt yapısının güçl.	549	94	17	135	23	17
Enerji verimliliğinin arttırılması	269	17	6	36	0	0
Yeşil üretime geçiş	163	19	12	46	2	4
İllerde Rek. Avantajına Sahip İml. San. Sek Rekabet Gücünün Gel.	4448	304	7	2102	117	6
Yazılım Sek. Rekabet Gücünün Gel.	414	16	4	133	5	4
Toplam	24.408	1.604	7	7.283	361	5

Bu çağrılar kapsamında desteklenmesine karar verilen 7.283 projenin toplam bütçesi 3.218.839.887 TL olup, Bursa'nın payı 155.782.004 TL ile ülke genelinin yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır. (Tablo 55)

Tablo 55. KOBİGEL Proje Çağruları Destek Kararı Verilen Bütçe Toplamları

KOBİGEL Çağrı başlıkları	Desteklenmesine Karar Verilen Projelerin Toplam Bütçesi (TL)		
	Türkiye	Bursa	%
Geleneksel İml. San. KOBİ'lerinde Katma Değ. Arttırılması	196.667.5027	00	0
Orta-Yük.ve Yük. Tekn. KOBİ'lerinde Kapasite Gel.	221.736.0173	14.708.531,50	7
KOSGEB Destekli Girişimlere İvme	11.321.969,83	2.806.114,83	25
Hızlı Büy. KOBİ'lerde Kapasite Gel.	243.928.2772	21.419.7100	9
Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Gel.	9.750.577,98	769.8440	8
Üretimde nesnelere interneti uygulamaları	19.987.440,10	2.100.927,99	11
Orta yüksek ve yüksek teknoloji sekt. ürt. ve ihr. ağırlığının arttırılması	366.258.457,53	10.676.264,19	3
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	381.257.324,25	13.034.471,43	3
İhracat kapasitesinin arttırılması	524.478.002,45	24.685.955,66	5
Mikro ölçekli işl. tasarım -müh. imkan ve kabiliyetlerinin arttırılması	73.653.921,24	4.949.8920	7
Bilişim teknolojisi alt yapısının güçl.	24.558.213,10	4.357.814,46	18
Enerji verimliliğinin arttırılması	23.656.478,61	00	0
Yeşil üretime geçiş	22.873.924,81	1.303.3500	6
İllerde Rek. Avantajına Sahip İml. San. Sek Rekabet Gücünün Gel.	1.076.635.8683	54.613.226,49	5
Yazılım Sek. Rekabet GücününGel.	22.075.913,19	355.901,87	2
Toplam	3.218.839.887,24	155.782.004,42	5

Bahse konu projeler kapsamında toplam ülke genelinde toplam 21.754 kişinin istihdamı destek kapsamına alınmış olup Bursa ilinde bu rakam 794'tür ve ülke genelinin %3.6'sına tekabül etmektedir. İşletmelerin projelerinde desteklenmeye konu personel bütçeleri ise ülke genelinde toplam 456.525.546 TL olarak karşılaştırılırken

Bursa’da bu, ülke genelinin %3’üne tekabül eden 12.625.863TL olarak kararlaştırılmıştır. (Tablo 56)

Tablo 56. KOBİGEL Proje Çağruları Destek Kararı Verilen Personel Sayı ve Bütçeleri

KOBİGEL Çağrı Başlıkları	Desteklenmesine Karar Verilen Personel Sayısı			Desteklenmesine Karar Verilen Personel Bütçesi (TL)		
	Türkiye	Bursa	%	Türkiye	Bursa	%
Geleneksel İml. San. KOBİ’lerinde Katma Değ. Arttırılması	2009	0	0	32.709.385	0	0
Orta-Yük.ve Yük. Tekn. KOBİ’lerinde Kapasite Gel.	1563	77	5	35.089.333	1.383.000	4
KOSGEB Des. Girişim. İvme	226	49	22	3.165.048	575.890	18
Hızlı Büy. KOBİ’lerde Kapasite Gel.	3264	187	6	61.347.355	2.965.130	5
Bil. Tek. KOBİ’lerinin Gel.	389	32	8	10.524.702	1.015.600	10
Ürt. nesnelere interneti uyg.	91	8	9	2.168.688	127.250	6
Orta yüksek ve yüksek teknoloji sekt. ürt. ve ihr. ağırlığının arttırılması	2138	49	2	48.820.980	768.694	2
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	2147	42	2	43.864.109	652.500	1
İhr. kap. arttırılması	2721	75	3	57.459.220	985.650	2
Mikro ölçekli işl. Tasarım-müh	598	20	3	11.560.675	313.023	3
Bil. Tekn. alt yapısının güçlendirilmesi	287	27	9	6.625.954	521.100	8
En. Ver. arttırılması	103	1	1	1.987.910	7.500	0
Yeşil üretime geçiş	124	5	4	2.022.465	46.800	2
İllerde Rek. Avantajına Sahip İml. San. Sek Rekabet Gücünün Gel.	5678	216	4	124.512.204	3.097.326	2
Yazılım Sek. Rekabet Gücünün Gel.	416	6	1	14.667.518	166.400	1
Toplam	21.754	794	4	456.525.546	12.625.863	3

KOBİGEL proje çağruları ile ülke genelinde Tablo 57’de de görüleceği üzere, 2.905.405.712 TL yeni makine teçhizat yatırımı için destek kararı verilmiştir. Bursa’da bu rakam 135.246.737 TL’dir ve ülke genelininin %5’ine tekabül etmektedir.

Tablo 57. KOBİGEL Proje Çağruları Destek Kararı Verilen Makine Teçhizat Bütçeleri

KOBİGEL Çağrı başlıkları	Desteklenmesine Karar Verilen Makine Teçhizat Bütçesi (TL)		
	Türkiye	Bursa	Pay
Geleneksel İml. San. KOBİ'lerinde Katma Değ. Arttırılması	179.850.810,54	00	0
Orta-Yük.ve Yük. Tekn. KOBİ'lerinde Kapasite Gel.	181.855.943,18	11.240.327,50	6
KOSGEB Destekli Girişimlere İvme	9.096.679,83	2.279.514,83	25
Hızlı Büy. KOBİ'lerde Kapasite Gel.	201.274.404,91	17.744.5400	9
Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Gel.	4.427.220,14	289.8540	7
Üretimde nesnelere interneti uygulamaları	15.165.3356	1.611.9280	11
Orta yüksek ve yüksek teknoloji sekt. ürt. ve ihr. ağırlığının arttırılması	334.836.735,24	9.482.420,54	3
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	357.458.785,67	12.183.338,10	3
İhracat kapasitesinin arttırılması	481.277.896,88	22.594.3000	5
Mikro ölçekli işl. tasarım -müh. imkan ve kabiliyetlerinin arttırılması	67.796.490,68	4.547.4420	7
Bilişim teknolojisi alt yapısının güçl.	9.999.548,38	1.707.655,40	17
Enerji verimliliğinin arttırılması	22.834.079,21	183.5000	1
Yeşil üretime geçiş	22.044.612,19	1.290.9500	6
İllerde Rekabet Avantajına Sahip İmalat San. Sek. Rekabet Gücünün Geliştirilmesi	1.004.955.241,98	49.833.670,70	5
Yazılım Sek. Rekabet Gücünün Geliştirilmesi	12.531.928,20	257.295,46	2
Toplam	2.905.405.7129	135.246.737,53	5

Mayıs 2019 itibariyle KOBİGEL programında destek kararı verilen 7.283 projeden 2155 tanesi tamamlanmış olup bunların 1682'si başarı ile tamamlanırken 473'ü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bursa ilinde desteklenmesine karar verilen 361 projeden 129'u başarı ile tamamlanırken 34'ü başarısızlıkla sonuçlanmıştır. (Tablo 58)

Tablo 58. KOBİGEL Proje Çağruları Başarılı ve Başarısız Tamamlanan Proje Sayıları

KOBİGEL Çağrı başlıkları	Başarı ile Tamamlayan İşletme Sayısı			Başarısız Tamamlayan İşletme Sayısı		
	Türkiye	Bursa	%	Türkiye	Bursa	%
Geleneksel İmalat Sanayi KOBİ'lerinde Katma Değerin Arttırılması	274	0	0	80	0	0
Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji KOBİ'lerinde Kapasite Geliştirme	289	24	8	95	2	2
KOSGEB Destekli Girişimlere İvme	48	12	25	18	1	6
Hızlı Büyüyen KOBİ'lerde Kapasite Geliştirme	490	35	7	138	10	7
Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Geliştirilmesi	93	11	12	37	3	8
Dördüncü sanayi devrimine hazırlık: Üretimde nesnelere interneti uygulamalar	15	2	13	1	0	0
Orta yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının arttırılması	111	11	10	28	4	14
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	118	7	6	23	4	17
İhracat kapasitesinin arttırılması	144	13	9	28	5	18
Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkan ve kabiliyetlerinin	30	2	7	14	2	14
Bilişim teknolojisi alt yapısının güçlendirilmesi	41	10	24	5	3	60
Enerji verimliliğinin arttırılması	12	0	0	2	0	0
Yeşil üretime geçiş	17	2	12	4	0	0
Toplam	1.682	129	8	473	34	7

4.3. BURSA İLİNDE KOSGEB KOBİGEL - KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI VERİLERİ

KOBİGEL projeleri başladığı 2016 yılından Mart 2019'a kadar açılan 15 çağrıya toplam 1078 başvuru alınmış bunların 668 tanesi ön kontrol ve iki aşamalı kurul değerlendirmesi sürecinde reddedilmiş, 410 tanesinin desteklenmesine karar verilmiştir. Mart 2019 itibarıyla bu 410 projeden 312si devam etmektedir. 98

KOBİGEL projesi tamamlanmış olup bunların 84'ünün başarı ile 14'ünün ise başarısızlık ile sonuçlandırılmasına destek karar kurullarınca karar verilmiştir.

Bu çalışmada projesini tamamlayan işletmeler değerlendirilmeye alınmış olup hem KOSGEB' ten alınan veriler hem de yapılan anket ile projelerin işletmeye olan katkısı araştırılmıştır.

Projelerini tamamlayan işletmelerin ölçeklerine göre dağılımı Tablo 59'da verilmiştir. Küçük ve orta ölçekli KOBİ'lerin grupta ağırlıklı yer aldıkları görülmektedir.

Tablo 59. 2016 yılı ölçeklerine göre işletmelerin proje sonuçları

Proje Sonucu	Toplam	Mikro	Küçük	Orta	Büyük İşletme
Başarı ile Tamamlanan	84	18	32	32	2
Başarısız Sonlandırılan	14	2	9	3	0

Projesi tamamlanan 98 işletmeden 96'sı sermaye şirketi statüsünde olup, statü ve başarı durumu dağılımları Tablo 60'da verilmiştir.

Tablo 60. Hukuki statülerine göre işletmelerin proje sonuçları

Hukuki Statü	İşletme Sayısı	Başarılı	Başarısız	Başarı yüzdesi
Şahıs İşletmesi	2	2	0	100
Limitet Şirket	72	62	10	86
Anonim Şirket	24	20	4	83

Projesi tamamlanan işletmelerin %82'sinin sektörünün imalat, %15'inin yazılım %3'ünün toptan ticaret olduğunu göstermektedir. İmalatçı işletmelerde orta yüksek teknoloji işletmeler bunun önemli bölümünü oluşturmaktadır. (Tablo 61)

Tablo 61. Projesini tamamlayan işletmelerin sektörel dağılımı

Sektör	Teknoloji	Nace Kodu	İşletme sayısı	%
İmalat	Yüksek Teknoloji	21,26,30.3	1	1
	Orta Yüksek Teknoloji	20, 25.4, 27.....29, 30 (30.1 ve 30.3 hariç) 32.5	50	51
	Orta Düşük Teknoloji	18.2, 19, 22...24, 25 (25.4 hariç), 30.1, 33	15	15
	Düşük Teknoloji	10...17, 18 (18.2 hariç),31, 32 (32.5 hariç)	14	14
Yazılımcı		62	15	15
Toptan Ticaret		46	3	3

Projesi tamamlanmış işletmelerin projelerine başladıkları yıl itibariyle yaşları Tablo 62’de verilmiştir. Proje başvurularında işletmenin yaşının anlamlı bir etkisi görülmemektedir.

Tablo 62. Projeye başladıklarında işletme yaşları

İşletme Yaşları	İşletme Sayısı	%
1-4 yıl	20	20
5-9 yıl	30	31
10-14 yıl	15	15
15-19 yıl	13	13
20 yıl ve üzeri	20	20

2015 ve 2017 SGK verileri üzerinden işletmelerde istihdam artışı olup olmadığı değerlendirildiğinde veri elde edilen 87 işletmenin %74’ünde 2017 yılında çalışan sayısının 2015 yılına göre daha fazla olduğu, istihdamda artış gerçekleştirdiği görülmüştür. (Tablo 63)

Tablo 63. 2015 - 2017 yılları arasında istihdam artışı yapan işletmeler

İşletme Durumu	İşletme Sayısı	%
İstihdam artışı yapan	64	74
İstihdamı düşen	23	26
Toplam	87	100

KOBİGEL mevzuatında proje süresi kısıtlaması azami 36 ay olmasına rağmen, işletmelerin projeleri için başvuru sırasında öngördükleri süre bir yıl ile 6 ay arasında değişmektedir. Tamamlanmış 98 projenin %33'ü 6 ay, %22'si 7-9 ay arası, %9'u 10-11 ay ve %36'sı ise 12 ay süre öngörmüştür. İşletmelerin uzun vadeye yayılmış projelerdense kısa dönemde tamamlayacakları projeleri tercih ettikleri görülmektedir. (Tablo 64)

Tablo 64. Proje sürelerine göre işletme sayıları

Proje süresi	İşletme Sayısı	%
6 ay	32	33
7-9 ay	22	22
10-11 ay	9	9
12 ay	35	36

Proje Bütçeleri değerlendirildiğinde 100 bin ile 250 bin TL aralığında toplam bütçesi olan projelerin %51 ile ağırlıkta olduğu görülmektedir. Mikro işletmelerde bu oran %60'a çıkmaktadır. Orta büyüklükte %40 düşmektedir. 1 milyon TL üstü bütçeli proje sunan 4 işletmeden 2'si küçük 2'si orta ölçekli işletmelerdir. Bir işletmenin 2 yıl üst üste KOBİ vasfından çıkması halinde KOSGEB'ten destek alması mümkün olmamaktadır. Bundan dolayı listede 2 tane proje verdiği yıl itibariyle KOBİ olmayan ancak 2 yıl üst üste bu durumda olmadığı için proje veren işletme görülmektedir. Bu işletmelerin verdikleri projelerin bütçeleri de ölçekleri içinde küçük bir yer kaplayacak şekilde 100-250 bin TL aralığında olmuştur. (Tablo 65)

Tablo 65. Proje Bütçeleri ve 2016 yılı ölçeklerine göre işletmeler

Proje Bütçesi	Mikro	%	Küçük	%	Orta	%	Büyük İşlm.	%	Toplam	%
$x < 100$ bin	3	15	2	5	3	8	0	0%	8	8
$100 \text{ bin} \leq x < 250$ bin	12	60	20	50	16	44	2	100%	50	51
$250 \text{ bin} \leq x < 500$ bin	4	20	13	33	6	17	0	0%	23	23
$500 \text{ bin} \leq x < 1$ milyon	1	5	3	8	9	25	0	0%	13	13
$1 \text{ milyon} \leq x$	0	0	2	5	2	6	0	0%	4	4
Toplam	20	100	40	100	36	100	2	100%	98	100

Projeleri başarısız olarak tamamlanan işletmelerin Tablo 66’da görüleceği üzere, proje bütçelerinde yüksek hedefler koydukları görülmektedir 500 bin TL üstü bütçeli projelerde başarısızlıkla sonlanma oranı %23’e, 1 milyon TL üzeri bütçeli projelerde %50’ye çıkmaktadır. 100 bin TL’nin altındaki küçük bütçeli projelerde başarısızlıkla tamamlanma durumu gerçekleşmediği görülmektedir. Tamamlanan projelerin KOSGEB’in KOBİGEL programının yeni uygulamaya konulduğu dönemde ilk çağrılara başvuran, dolayısıyla bu projelere nispeten yabancı olabilecek durumda olan işletmeler oldukları da göz önüne alınırsa, işletmelerin proje bütçelerini yüksek tuttukça proje faaliyetlerini gerçekleştirmede sıkıntı yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 66. Proje Bütçelerine göre tamamlama durumları

Proje Bütçesi	Toplam	Başarılı	Başarısız	Başarısız (%)
$x < 100$ bin	8	8	0	0
$100 \text{ bin} \leq x < 250$ bin	50	43	7	14
$250 \text{ bin} \leq x < 500$ bin	23	21	2	9
$500 \text{ bin} \leq x < 1$ milyon	13	10	3	23
$1 \text{ milyon} \leq x$	4	2	2	50
Toplam	98	84	14	

Projelerinde işletmelerden 97’si istihdam ettikleri toplam personel ile beyaz yaka ve mavi yakalı personel sayılarını belirtmiştir. Bu veriler değerlendirildiğinde,

projesi tamamlanan işletmelerin, Tablo 67’de görüleceği üzere %70’inin 50 personelden az istihdam gerçekleştirdikleri görülmektedir.

Tablo 67. Projelerinde beyan edilen personel sayılarına göre işletmeler

Personel sayısı (x)	İşletme sayısı	%
$x \leq 10$	26	27
$11 \leq x \leq 25$	20	21
$26 \leq x \leq 50$	22	23
$51 \leq x \leq 75$	7	7
$76 \leq x \leq 100$	6	6
$101 \leq x \leq 125$	5	
$126 \leq x \leq 150$	6	6
$151 \leq x \leq 200$	3	3
$201 \leq x \leq 250$	2	2

İşletmelerin projelerinde belirttikleri beyaz yakalı personellerin işletmelerindeki toplam istihdam içindeki oranlarına bakıldığında %38’inde beyaz yalı oranı %10 ile %25 arasında, %35’inde %25 ile %50 arasında olduğu görülmektedir. %75 ile %100 oranına sahi 15 işletmeninde yazılım sektöründe faaliyet gösterenler olabileceği değerlendirilebilir. (Tablo 68)

Tablo 68. Projelerinde beyan edilen beyaz yakalı personellerin toplam istihdama oranı (Beyaz yaka / toplam istihdam)

Beyaz Yaka Oranı (x)	İşletme Sayısı	%	Başarılı	%	Başarısız	%
$x < \%10$	7	7	5	6	2	2,4
$\%10 \leq x < \%25$	37	38	30	35,7	7	8,3
$\%25 \leq x < \%50$	34	35	33	39,3	1	1,2
$\%50 \leq x < \%75$	4	4	3	3,6	1	1,2
$\%75 \leq x \leq \%100$	15	15	13	15,5	2	2,4
Toplam	97		84		13	

İşletmelerin sundukları projelerin bütçelerinin işletmelerin 2016 bilançolarına oranı değerlendirildiğinde %50'sinin bilançolarının %5'inden daha az bütçeli projeler gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bilançolarının %50'sinden daha büyük bütçeli projelere sahip işletmelerin tamamı mikro ölçekli işletmelerce sunulmuş ve %3 düzeyinde kalmıştır. (Tablo 69)

Tablo 69. Proje bütçelerinin 2016 bilançolarına oranı

Proje Bütçesi / 2016 Bilanço	Toplam		Başarılı		Başarısız	
	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%	İşletme Sayısı	%
$x < \%5$	49	50	45	54	4	29
$5 \leq x < \%10$	17	17	15	18	2	14
$\%11 \leq x < \%20$	15	15	10	12	5	36
$\%20 \leq x < \%30$	8	8	6	7	2	14
$\%30 \leq x < \%50$	6	6	6	7	0	0
$\%50 \leq x \leq 100$	2	2	2	2	0	0
$\%100 < x$	1	1	0	0	1	7
Toplam	98	100	84	100	14	100

Projesini tamamlayan işletmelerin proje öncesindeki 2015 yılı ile projelerinin tamamlandığı 2017 yılı verileri karşılaştırması yapıldığında, işletmelerden biri hariç 97'sinin verisine ulaşılmıştır. Tablo 70'te görüldüğü gibi bu 97 işletmenin %89'unda bilanço artışı gerçekleştiği %11'inde bilançolarında düşüş yaşandığı tespit edilmiştir. Bilanço artışının 3 yıllık dönemde %30'un üzerinde gerçekleşerek enflasyonun üzerinde büyüyen 68 işletme bulunmaktadır.

Tablo 70. 2015 - 2017 yıllarlı bilanço karşılaştırması

Bilanço Durumu	İşletme Sayısı	%
Bilançoda artışı olan	86	89
Bilançoda azalma olan	11	11
Toplam	97	

Yine 2015 ve 2017 yıllarının çalışan sayıları karşılaştırıldığı Tablo 71’de, işletmelerin %74’ünde istihdam artışı gerçekleştiği, başarı ile sonuçlanan projeleri olan işletmelerde istihdam artışı yakalayanların %76, başarısızlıkla sonuçlanan projelere sahip işletmelerdeyse istihdam artışına ulaşan işletmelerin oranının %58 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 71. 2015 - 2017 yılları çalışan sayısı karşılaştırması

İstihdam Durumu	Toplam		Başarılı		Başarısız	
	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%	İşletme sayısı	%
İstihdamı artan	64	74	57	76	7	58
İstihdamı azalan	23	26	18	24	5	42
Toplam	87	100	75	100	12	100

4.4. KOSGEB KOBİGEL - KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI FAYDALANICILARA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI SONUÇLARI

Anket çalışmasına katılan işletmelerin 45’i imalat, 8’i yazılım, 1 tanesi de ticaret sektöründe faaliyet gösterdiğini belirtmiştir (Tablo 72) İmalatçı işletmeler içinde orta yüksek teknolojili işletmeler ağırlık durumdadır, tüm katılımcıların yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Tablo 72. Anket çalışmasına katılan işletmelerin faaliyet gösterdiği sektörler

Sektör	Teknoloji	Nace Kodu	İşletme sayısı	%
İmalat	Yüksek Teknoloji	21,26,30.3	1	2
	Orta Yüksek Teknoloji	20, 25.4, 27.....29, 30 (30.1 ve 30.3 hariç) 32.5	28	52
	Orta Düşük Teknoloji	18.2, 19, 22...24, 25 (25.4 hariç), 30.1, 33	9	17
	Düşük Teknoloji	10...17, 18 (18.2 hariç),31, 32 (32.5 hariç)	7	13
Yazılımcı		62	8	15
Perakende Ticaret		47	1	2

Üretim ve muhasebe departmanları katılımcı işletmelerin büyük çoğunluğunda bulunan departmanlar olarak öne çıkmaktadır. Anket katılımcısı işletmelerin %92'sinin bünyesinde üretim departmanı, %85'inin bünyesinde muhasebe departmanı bulunmaktadır. Tablo 73'te departmanların dağılımı yer almakta olup katılımcılardan 1 tanesi hukuk departmanına da sahip olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 73. Anket çalışmasına katılan işletmelerde bulunan departmanlar

Seçenek	Firma sayısı	%
Üretim	50	92,6
Muhasebe	46	85,2
Finans	29	53,7
Pazarlama	29	53,7
Dış Ticaret	27	50
Satış	36	66,7
Satınalma	35	64,8
Kalite	36	66,7

Tablo 73. Anket çalışmasına katılan işletmelerde bulunan departmanlar Devamı		
Seçenek	Firma sayısı	%
İnsan Kaynakları	27	50
Ar-Ge	34	63
Hukuk	1	1,9

Tablo 74’te ankete katılan işletmelerinin personel sayısı aralıkları verilmektedir

Tablo 74. Anket çalışmasına katılan işletmelerin toplam personel sayısı aralıkları

Seçenek	Firma sayısı	%
1 – 4	6	11,1
5 – 9	1	1,9
10 – 19	9	16,7
20 – 49	12	22,2
50 – 99	8	14,8
100 – 149	8	14,8
150 ve üzeri	10	18,5

Tablo 75’te ankete katılan işletmelerde istihdam edilen beyaz yaka personel sayısı aralıkları verilmektedir.

Tablo 75. Anket çalışmasına katılan işletmelerde istihdam edilen beyaz yakalı personel sayıları

Seçenek	Firma sayısı	%
1 – 4	14	25,9
5 – 9	12	22,2
10 – 19	12	22,2
20 – 50	16	29,6

Ankete katılan işletmelerin Bursa dışında da yatırımları olup olmadığına ilişkin soruya verilen cevapların yer aldığı Tablo 76’da da görüleceği üzere işletmelerin %90.7’si sadece Bursa’da faaliyet göstermekte ve il dışında iştirakleri bulunmamaktadır.

Tablo 76. Bursa ili dışında da iştirakleri olan işletmeler

Seçenek	Firma sayısı	%
Evet	5	9,3
Hayır	49	90,7

Tablo 77’de işletmelerin yurtiçi satışlarının ağırlıklı olarak Marmara Bölgesi’ne olduğu görülmektedir. Yurtiçi satışı olmadığını belirten 2 işletme dışında tüm işletmelerin Marmara bölgesinde satış yaptığı görülmektedir. Bunu Ege ve İç Anadolu bölgeleri takip etmektedir. Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerine satışları olan işletmeler azınlıktadır. Çıkan sonuç bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile de paralellik göstermektedir.

Tablo 77. Anket çalışmasına katılan işletmelerin satış yaptığı coğrafi bölgeler

Seçenek	Firma sayısı	%
Marmara Bölgesi	52	96,3
Ege Bölgesi	36	66,7
İç Anadolu Bölgesi	32	59,3
Akdeniz Bölgesi	20	37
Karadeniz Bölgesi	12	22,2
Doğu Anadolu Bölgesi	10	18,5
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	13	24,1
Yurtiçi Satışı Yok	2	3,7

Tablo 78’de ankete katılan işletmelerde ihracat yapan ve yapmayan işletmeler verilmektedir. KOBİGEL desteği alan işletmelerin %80’inin ihracat yapan işletmeler olduğu görülmektedir.

Tablo 78. İhracat yapan ve yapamayan işletmeler

Seçenek	Firma sayısı	%
Evet	43	79,6
Hayır	11	20,4

Tablo 79’da görüleceği üzere ihracat yapan işletmelerin %90’ı Avrupa bölgesine satış yaparken, bunu %50 ye yaklaşan bir oranla Rusya ve Orta Asya ve sonrasında da Ortadoğu takip etmektedir.

Tablo 79. İhracat Yapan İşletmelerin yurtdışı satış yaptığı bölgeler

Seçenek	Firma sayısı	%
Avrupa	39	90,7
Kuzey Amerika	8	18,6
Ortadoğu	20	46,5
Rusya ve Orta Asya	21	48,8
Güney Amerika	10	23,3
Uzak Doğu	10	23,3
Afrika	10	23,3
Diğer	4	9,3

Tablo 80’de ankete katılan işletmelerde hangi çağrılara proje sunarak KOBİGEL programından faydalandıkları verilmektedir.

Tablo 80. İşletmelerin Başvurduğu KOBİGEL çağrıları

Seçenek	Firma sayısı	%
Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Geliştirilmesi	7	13
Hızlı Büyüyen KOBİ'lerde Kapasite Geliştirme	16	29,6
KOSGEB Destekli Girişimlere İvme	4	7,4
Orta Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Üretim ve İhracattaki Ağırlığının Arttırılması	10	18,5
Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji KOBİ'lerinde Kapasite Geliştirme	7	13
Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ'lerin Payının Arttırılması	10	18,5

KOBİGEL projeleri ile işletmelerin ana hedeflerinin yer aldığı Tablo 81'de görüleceği üzere işletmelerin yarıya yakını ana hedef olarak üretim artışını belirtmiştir. Bunu ihracat, kalite ve yurtiçi satışlardaki artış seçenekleri izlemektedir.

Tablo 81. Projelerin ana hedefleri

Seçenek	Firma sayısı	%
İhracata başlama veya ihracat artışı	13	24,1
Kalite artışı	10	18,5
Üretim artışı	25	46,3
Yurtiçi satışlarda artış	6	11,1

Tablo 82'de ankete katılan işletmelerde projelerinin süre aralıkları verilmektedir. İşletmelerin proje süresi azami 36 ay olmasına rağmen 1 tanesi hariç tümünün proje süresini 1½ yıldan daha kısa süre olarak belirlediği görülmektedir.

Tablo 82. Projelerin süre aralıkları

Seçenek	Firma sayısı	%
6 ay	13	24,1
7-11 ay	20	37
12-15 ay	20	37
16-24 ay	1	1,9

İşletmelerin % 88.9'unun ek bir süre talebi olmadan projelerini tamamladıkları Tablo 83'de görülmektedir.

Tablo 83. Ek süre talep eden işletmeler

Seçenek	Firma sayısı	%
Evet	6	11,1
Hayır	48	88,9

Tablo 84'te ankete katılan işletmelerin projelerinin içerdiği faaliyetler Tablo 85'te ise Projelerin KOSGEB tarafından desteklen faaliyetleri verilmektedir. Bu iki tablo değerlendirildiğinde projelerin ağırlıklı olarak makine teçhizat alımı faaliyetini içerdiği, bunu personel istihdamı, yazılım ve hizmet alımı kalemleri takip ettiği görülmektedir.

Tablo 84. Projelerin içerdiği faaliyetler

Seçenek	Firma sayısı	%
Personel İstihdamı	43	79,6
Makine Teçhizat Alımı	49	90,7
Yazılım Alımı	35	64,8
Hizmet Alımı	28	51,9

Tablo 85. Projelerin KOSGEB tarafından desteklen faaliyetleri

Seçenek	Firma sayısı	%
Personel İstihdamı	42	77,8
Makine Teçhizat Alımı	45	83,3
Yazılım Alımı	34	63
Hizmet Alımı	19	35,2

İşletmeler sundukları projelerde KOSGEB tarafından desteklenmeyen kalemler ve desteklenen kalemlerde destek oranının dışında kalan meblağları %83.3 oranla öz kaynakları ile finanse ettiklerini belirtmişlerdir. Bunu banka kredisi takip etmektedir. (Tablo 86)

Tablo 86. Projelerin eş-finansman kaynakları

Seçenek	Firma sayısı	%
Öz kaynaklar	45	83,3%
Banka Kredisi	14	25,9%
Diğer	2	3,7%

Tablo 87’de ankete katılan işletmelerin projelerinin hazırlanmasında danışmanlardan hizmet alıp almadıklarının bilgisi verilmektedir. Proje hazırlanmasında işletme personeli yerine danışmanlardan hizmet alarak proje sunduklarını beyan eden işletmeler %35’ tekabül etmektedir.

Tablo 87. Proje hazırlanmasında danışman kullanımı

Seçenek	Firma sayısı	%
Evet	19	35,2
Hayır	35	64,8

Tablo 88’de ankete katılan işletmelerin projelerinin hazırlanması sürecinde yer alan departmanlar verilmektedir. Üretim birimi proje hazırlanmasında rol alan birimler arasında öne çıkmaktadır. Bunu Muhasebe, finans, Ar-Ge ve Kalite birimleri takip etmektedir.

Tablo 88. Proje hazırlanmasında ve yönetiminde işletme içinde görev alan birimler

Seçenek	Firma sayısı	%
Üretim	40	74,1
Muhasebe	28	51,9
Finans	23	42,6
Pazarlama	10	18,5
Dış Ticaret	10	18,5
Satış	9	16,7
Satın alma	15	27,8
Kalite	18	33,3
İnsan kaynakları	10	18,5
Ar-Ge	21	38,9
Hukuk	0	0

Ankete katılan işletmelerin KOBİGEL projesi öncesi KOSGEB’i tanıyıp tanımadıklarını anlayabilmek için daha önce başka KOSGEB desteğinden yararlanıp yararlanmadıklarının sorulduğu soruya verilen cevapları içeren Tablo 89 değerlendirildiğinde, İşletmelerin 4 tanesi (%/4) harici geri kalanının bir şekilde KOSGEB desteği aldıkları, başka programları kullandıkları görülmektedir. En çok kullanılan destek olarak %83 kullanım oranıyla proje bazlı olmayan genel destek programı öne çıkmaktadır.

Tablo 89. İşletmelerin KOSGEB'in diğer desteklerinden yararlanma durumları

Seçenek	Firma sayısı	%
Hayır yararlanmadık	4	7,4
Kredi Faiz Desteği	7	13
Genel Destek Programı	45	83,3
KOBİ Proje Destek Programı	16	29,6
Girişimcilik Destek Programı	10	18,5
Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programı	17	31,5
Endüstriyel Uygulama Destek Programı	9	16,7
Diğer	4	7,4

İşletmelerin daha önce KOSGEB harici başka kurumlardan destek alıp almadıklarının gösterildiği Tablo 90'da görüleceği üzere destek almayanlar en yüksek orandadır. TÜBİTAK'tan destek alım oranı ise %40'a yaklaşmaktadır.

Tablo 90. İşletmelerin KOSGEB dışındaki kurumların finansal desteklerinden faydalanma durumları

Seçenek	Firma sayısı	%
Destek almadık	26	48,1
TKDK desteği aldık	0	0
Kalkınma Ajansı desteği aldık	5	9,3
TÜBİTAK desteği aldık	21	38,9
Diğer	7	13

Ankete katılan işletmelerin KOBİGEL projelerinin işletmelerine sağladığı faydayı değerlendirmesi istenen soruya verdikleri cevapların dağılımı Tablo 91'de verilmiştir. En yüksek puan en yüksek fayda oranını gösterdiği puanlamada 5 ve 4 puan veren işletmelerin oranı %87 olarak gerçekleşmiştir. Hiçbir işletme en düşük fayda

seçeneği olan 1 puan vermezken sadece 1 işletme 2 puan vermiş olup, bu işletmenin anket sonunda sorulan açık uçlu soruda verdiği cevaptan anlaşıldığı üzere projesi başarı ile tamamlanmasına rağmen başka bir sebep ile ödemesini hala alamadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 91. Projelerin ile işletmelere sağladığı faydaların değerlendirilmesi

Seçenek	Firma sayısı	%
5 puan	24	44,4
4 puan	23	42,6
3 puan	6	11,1
2 puan	1	1,9
1 puan	0	0

Not:En yüksek puan en yüksek fayda oranını göstermektedir

İşletmelerin destek almasada projelerine konu yatırımları gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceklerine dair sorulan soruya, Tablo 92’de de görüleceği üzere aynı şekilde gerçekleştirebileceğini ifade eden işletmeler %18.5’te kalırken, daha küçük ölçekte gerçekleştireceklerini beyan eden işletmeler %33,3 düzeyinde olmuştur. Yatırımı erteleyeceğini ifade edenler ise %40.7 seviyesinde olmuştur. Yatırımı hiç yapamayacaklarını ifade edenler ise %7.4 düzeyindedir. Yatırımı gerçekleştirip gerçekleştirmeme kabiliyeti işletmelerin büyüklüğü ve proje büyüklüğü ile ilişkili olmakla birlikte, destek olmasa %80’den fazla oranda işletmelerin yatırım kararlarının negatif etkileneceği görülmektedir.

Tablo 92. İşletmeler destek almasa projeye konu yatırımı gerçekleştirebilir miydi?

Seçenek	Firma sayısı	%
Yatırımı aynı şekilde gerçekleştirirdik	10	18,5
Daha küçük ölçekte gerçekleştirirdik	18	33,3
Yatırımı ertelerdik	22	40,7
Yatırımı gerçekleştiremezdik	4	7,4

Tablo 93'te ankete katılan işletmelerin destek almasalar, projelere konu yatırımları gerçekleştirmek için gerekli mali kaynağı temin için alternatiflerinin neler olduğu verilmektedir. Burada öz kaynakların ilk başvuru kaynağı olacağı görülmektedir. İşletmelerin %9.3 ise kaynak temin edemeyeceklerini belirtmektedir. Diğer destek kuruluşlarına başvurma eğilimi ise %20'ler seviyesinde kalmaktadır.

Tablo 93. Destek alınmasaydı projelere konu yatırımları gerçekleştirmek için gerekli mali kaynağın temin yolları

Seçenek	Firma sayısı	%
Öz kaynaklarıyla	23	42,6
Banka kredisi ile	15	27,8
Hibe desteği alınabilecek başka programlar vasıtasıyla	11	20,4
Kaynak temin edilemezdi	5	9,3

Tablo 94'te ankete katılan işletmelerin proje kapsamında aldıkları hibe desteği ile rakiplerine karşı sağladıkları faydalar verilmektedir. Sadece %9.3'ü rakiplerine karşı bir fayda sağlamadığını belirtirken, %90'7sinin rekabetçiliğini pozitif olarak etkilediği ifade etmektedir.

Tablo 94. Proje kapsamında alınan hibe desteği, işletmelere, rakiplerine karşı ne gibi bir faydalar sağladı

Seçenek	Firma sayısı	%
Rakiplerinin önüne geçtiler	20	37
Rakiplerini yakaladılar	18	33,3
Rakiplerine yaklaşmalarını sağladı	11	20,4
Herhangi bir fayda sağlamadı	5	9,3

Ankete katılan işletmelerin KOBİGEL projeleri sonucu rakiplerine karşı sağladıkları avantaj yani rekabetçiliklerine olan etki sayısal olarak değerlendirmeye tutularak herhangi bir fayda sağlamadı bir (1) puan, rakiplerimize yaklaşmamızı sağladı iki (2) puan, rakiplerimizi yakaladık üç (3) puan, rakiplerimizin önüne geçtik dört (4)

puan olarak değerlendirilmiş karşılaştırma kolaylığı için 5'lik puana orantılanarak Tablo 95'teki sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre teknoloji seviyesi olarak yazılımcıların da dahil edildiği ileri teknoloji işletmelerinin ve bunu takiben düşük teknoloji işletmelerinin, KOBİGEL projeleri sonucu yaptıkları yatırım ve faaliyetler ile rekabet güçlerini daha fazla arttırdıkları görülmektedir. Personel sayıları dikkate alındığında personel sayısının artmasının işletmelerin rekabet güçlerine nispeten daha fazla katkı sağladığı görülmektedir. Daha önce KOSGEB ya da başka kurum ve kuruluşlardan destek alanlar ile almayanların KOBİGEL projeleri sonucu yaptıkları yatırım ve faaliyetlerin rekabet güçlerine olan etkileri karşılaştırıldığında daha önce destek kullanmayanların bariz şekilde daha fazla katkı sağladıkları görülmektedir. Yine proje öncesi dönemde ihracat yapanlar ile yapmayan işletmelerin proje sonucu rekabetçiliklerini etkileme durumu değerlendirildiğinde proje ile yapılan yatırımların ihracatçı olmayan işletmelerde daha yüksek oranda rekabet gücüne katkı sağladığı sonucu elde edilmiştir.

Tablo 95. Teknoloji Seviyesi, Personel Sayıları, Proje Öncesi Devlet Desteği Alıp Almadıkları ve İhracat Yapıp Yapmama Değişkenlerine Göre KOBİGEL Programının İşletmelerin Rekabetçiliğine Etkisi

		Rekabetçilik Ortalaması 0-5
Teknoloji seviyesi	Düşük Teknoloji	3,8
	Orta -Düşük Teknoloji	2,9
	Orta-Yüksek Teknoloji	3,6
	Yüksek Teknoloji	4
Personel sayıları	1 – 9	3,1
	10 – 49	3,3
	50 – 99	3,8
	100 – 149	3,9
	150 ve üzeri	3,8
KOSGEB Desteği	Destek Kullanan	2,5
	Destek kullanmayan	3,8

Tablo 95. Teknoloji Seviyesi, Personel Sayıları, Proje Öncesi Devlet Desteği Alıp Almadıkları ve İhracat Yapıp Yapmama Değişkenlerine Göre KOBİGEL Programının İşletmelerin Rekabetçiliğine Etkisi Devamı		
		Rekabetçilik Ortalaması 0-5
Diğer Kurum Destekleri	Destek Kullanan	2,9
	Destek kullanmayan	3,8
İhracat	Yapan	3,6
	Yapmayan	4,1

Ankete katılan işletmelerin tümü desteğe konu yatırımların işletmeleri açısından önemli olduğunu ifade etmektedir. (Tablo 96)

Tablo 96. Proje kapsamında yapılan yatırımların firmalar açısından önem derecesi

Seçenek	Firma sayısı	%
Hayati derecede önemliydi	7	13
Önemliydi yalnız firmanın mevcudiyeti için hayati değildi	47	87
Firmanın faaliyetleri içinde önemi küçüktü	0	0

İşletmelere çoklu seçim yapabilecekleri verilen ifadelerden hangilerinin kendileri için uygun olduğu sorulmuş alınan cevapların dağılımı Tablo 97’de verilmiştir. KOBİGEL projesi ile işletmelerin %57.4’ü proje hazırlama ve uygulama kapasitelerinde artış olduğunu, %46’sı yeni projeler geliştirmelerine ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmalarını sağladığını, %24,1 önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağlarken, fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduklarını belirten seçenekleri işaretlemiştir. %22,2’si ilk defa bir proje hazırlayıp uyguladığını beyan etmiştir. Başka firmalarla işbirliği kurma seçeneğini tercih eden işletmeler %9.3’te kalmıştır.

Tablo 97. Projeler ile alakalı aşağıdaki ifadelerden kendilerine uygun olanların seçimi

Seçenek	Firma sayısı	%
Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladık.	13	24,1
İlk defa bir proje hazırladık ve uyguladık	12	22,2
Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmamıza sebep oldu.	25	46,3
Diğer firmalarla işbirlikleri kurduk.	5	9,3
Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı.	31	57,4
Fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduk.	13	24,1

İşletmelere destek sürecinde en çok zorlandıkları aşama sorulduğunda ödeme talepleri ve destek ödemesi aşaması en çok seçilen seçenek olmuştur. Proje hazırlanması ve KOSGEB'e sunum aşaması da yine işletmelerin zorlandıklarını belirttikleri bir aşama olarak görülmektedir.(Tablo 98)

Tablo 98. İşletmeler proje destek sürecinde en çok zorlandığı aşama

Seçenek	Firma sayısı	%
KOSGEB'e kayıt aşamasında	4	7,4
Proje hazırlanması ve KOSGEB'e sunma aşamasında	18	33,3
Değerlendirme ve Karar Kurulana yapılan sunum aşamasında	12	22,2
Ödeme talepleri ve destek ödemesi aşamasında	20	37

İşletmelerin danışmanlardan hizmet almaları ile destek sürecinde en çok zorlandıkları aşamaların karşılaştırıldığı Tablo 99'da danışmanlık hizmeti alanların KOSGEB'e kayıt, proje hazırlanması ve KOSGEB'e teslimi, kurula yapılan sunum gibi aşamalarda hizmet almayanlara göre çok az da olsa daha az zorlandıklarını ifade etmektedirler, ancak genellikle danışmanlık hizmetinin proje başladıktan sonra devam

etmemesinin de etkisiyle, proje sürecinin ilk aşamalarında KOSGEB süreçlerine kendi personelleri ile dahil olmamaları ve KOSGEB personeli ile iletişimlerinin ve dolayısıyla sürece hakimiyetlerinin azlığı gibi nedenlerle nihai aşama olarak derlendirilebilecek ödeme talebi hazırlama ve destek alma aşamasında diğer işletmelere göre oldukça fazla zorluk yaşadıkları görülmektedir.

Tablo 99. İşletmelerin Danışmanlık hizmeti alması ile proje destek sürecinde en çok zorlandığı aşama arasındaki ilişki

Danışman Hizmeti	Proje Destek Sürecinde en çok Zorlanılan Aşama			
	KOSGEB'e Kayıt	Proje Hazırlanması Ve KOSGEB'e Teslimi	Değerlendirme ve Karar Kurulana Sunum	Ödeme Talebi Hazırlama ve Destek Alma
Var	5%	32%	21%	42%
Yok	9%	34%	23%	34%

Ankete katılan 54 işletmeden 50'si başarı ile projesini tamamlarken, 4 tanesinin başarıyla sonlanmıştır. Araştırmaya katılan işletmelere sorulan açık uçlu soruya projesi başarısızlıkla sonlanan bir işletme başarısız olarak sonlanmasına rağmen işletmeye projenin katkıları nedeniyle başarılı saydıklarını özellikle belirtmiştir. (Tablo 100)

Tablo 100. İşletmelerin projelerinin tamamlanma durumları

Seçenek	Firma sayısı	%
Başarısız tamamlandı	4	7,4
Başarılı tamamlandı	50	92,6

Başarısız tamamlanan projelerin başarısızlık nedeni olarak 1 işletme Finansman sıkıntısı şikkını işaretlerken, 1 işletme personel bulunamaması veya yetersizliği şikkını işaretlemiştir. 2 işletme ise diğer şikkını tercih etmiştir. (Tablo 101)

Tablo 101. Başarısız tamamlanan projelerin başarısızlık nedeni

Seçenek	Firma sayısı
Finansman sıkıntısı	1
Personel bulunamaması veya yetersizliği	1
Diğer	2

Araştırmaya katılan işletmelere sorulan açık uçlu soruya 26 işletme cevap yazmıştır. Katılımcıların geneli KOBİGEL Desteği hakkında olumlu görüşler belirtmiştir. İşletmelerine faydalı olduğu, yeni yatırımlar için cesaret verdiği, rekabetçi olmalarına yardımcı olduğu, işletmelerini bir adım daha öteye taşıdığı gibi cevaplar yazılmıştır. Destek hakkında kaydedilen öneri ve eleştirilerin frekansları Tablo 102’de verilmektedir.

Tablo 102. İşletmelerin KOBİGEL Programı ile ilgili görüş ve önerileri

Görüşler	Frekans
Destek üst limitinin yetersizliği	3
Ödemelerin geç yapılması	3
Prosedür ve süreç adımlarının fazlalığı	2
Sanayiciden geri bildirim alınmalı	1
Projelerin yetkin personelce denetimi sağlanmalı	1

SONUÇ VE ÖNERİLER

“KOSGEB KOBİGEL Destek Programı'nın Bursa'daki KOBİ'lere Etkilerinin Araştırılması” konulu tez çalışması kapsamında, Bursa ilinde proje hazırlayan, hazırladıkları projeleri desteklenip, projesini tamamlayan işletmeler değerlendirilmeye alınmıştır. Bu kapsamda KOSGEB'den alınan veriler ve yapılan anket çalışması ile projelerin işletmelere olan katkısı araştırılmıştır.

İlk kez 2016 yılında proje çağrısına çıkılan KOBİGEL Destek Programında, proje çağrılarının kapsamı ve özellikleri sürekli değişmekle birlikte, işletmelerden gelen başvuru sayısı genel olarak düzenli olarak artmıştır. Ülkemizde imalat sanayi ile öne çıkan Bursa ilinde, özellikle imalat sanayine yönelik olarak çıkılan çağrılarda başvurular ülke ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak başvuru sayısına göre destek kararı verilen proje sayısı ülke ortalamasına göre nispeten daha azdır. Destek kararı verilen proje sayıları ve proje bütçeleri değerlendirildiğinde ise Bursa ilinde gerçekleştirilen projelerin ülke genelinden aldıkları payın ortalama seviyede olduğu görülmektedir.

Genel olarak projelerde en önemli kalemleri teşkil eden makine teçhizat ve personel desteği bütçeleri değerlendirildiğinde, Bursa ili özelinde makine teçhizatın, personele göre daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Ülke genelindeki bütün projelerin personel bütçeleri toplamı içerisinde, Bursa'dan gelen projelerin payı değerlendirildiğinde, personel bütçelerinin makine teçhizata göre oldukça düşük bir değer aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Bursa'daki KOBİGEL destek programı kapsamında istihdama katkının, diğer illere göre daha az olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu durumun nedeninin, Bursa'daki proje sürelerinin ülke geneline göre daha kısa olması sonucu proje kapsamında istihdamı gerçekleştirilen personellerin çalışacağı sürelerin de kısa olması olduğu düşünülmektedir.

Bursa ilinde Mart 2019 itibariyle projesini tamamlayan işletmelerin ağırlıklı bir kesimi Nilüfer ilçesinde yerleşik işletmelerdir. İşletmeler genel olarak değerlendirildiğinde hukuki statülerinin sermaye şirketi (limited şirket) olduğu ve işletmelerin teknolojik seviye olarak orta yüksek teknoloji sınıfında yer aldıkları görülmektedir. İşletmelerin yaş grupları arasında ağırlıklı orana sahip bir grup bulunmamakta birlikte, en çok işletme 5-9 yıl aralığında yer almaktadır.

İşletmeler tarafından verilen projelerinin tamamı bir yıl ve daha az süreleri kapsamaktadır. Proje sürelerinin bir yıl ve daha kısa süreli olması projelerin yönetimini ve raporlamasını da kolaylaştırmaktadır. Bu bakımdan çağrılarda proje sürelerine kısıtlama getirilmesinin devam ettirilmesi faydalı olacaktır.

Proje bütçeleri arttıkça, projelerin başarısızlıkla sonuçlanma oranının da artış gösterdiği görülmektedir. İşletmelerin proje bütçelerinin, bilanço büyüklüklerine oranları değerlendirildiğinde; işletmelerin bilanço büyüklüklerine göre küçük bir oranı teşkil eden projelerin başarı ile tamamlanma şansının arttığı görülmektedir. Bütçesi nispeten küçük projelerin finansmanı için kaynak temini de işletmeler için kolay olmaktadır. Bu bakımdan yapılacak çağrılarda, proje bütçelerinin, işletmelerin bilanço büyüklüklerine göre belirlenecek oranlar ile kısıtlama getirilmesi şartının devam ettirilmesi, çağrılarının özelinde bu oranın hedef kitlenin niteliği gereği değişken olması faydalı olacaktır.

Projesi tamamlanan işletmelerin çalıştırdıkları personel sayıları incelendiğinde ağırlıklı bir bölümünün 50'den az çalışanı olduğunu beyan ettiği ayrıca işletmelerin hepsinin beyaz yaka istihdamının olduğu ve yarıdan fazlasında beyaz yaka oranının toplam çalışana oranının %25ten fazla olduğu görülmektedir. Başarı ile tamamlanan projelerde bu oranın biraz daha arttığı da görülmektedir. Projelerin hazırlanmasında ve yürütülmesinde özellikle bu personellerin çalıştığı da düşünüldüğünde işletmelerin beyaz yakalı personel istihdamının projelerin başarısına etki ettiği söylenebilir. Projelerin işletmelerin istihdamı üzerinde etkili olup olmadığını değerlendirmek için proje öncesi ve sonrası yıllarının istihdam verileri değerlendirildiğinde ise, istihdamı artan işletmelerin oranının, azalanlara göre oldukça fazla olduğu görülmektedir. Başarı ile tamamlananlarda bu oran bir miktar daha artmaktadır. Başarısızlıkla sonlanan projelerde ise istihdam azalışının frekansı yükselmektedir. Bu durum projelerin istihdam yönünden işletmelere ve ekonomiye pozitif bir etki yaptığının göstergesi olarak ya da en azından etkenlerden biri olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Yapılan makine teçhizat yatırımları işletmedeki verimliliği arttırmaya yönelik olduğu için genel olarak istihdam üzerinde uzun vadede azaltıcı ya da en azından işletme içinde artışı engelleyici özelliği bulunabilmektedir. Yapılan yeni makine yatırımları genelde aynı anda birden fazla makinenin yaptığı işleri daha hızlı yapabilen

yeni teknoloji makineler olmaktadır. Dolayısıyla başta ıskartaya çıkan makinelerin operatörleri olmak üzere işletmelerin içinde personel gereğini de azaltmaktadır. Ayrıca proje hazırlayan işletmelerin, hali hazırda işleri ve geleceğe dair beklentileri pozitif olan ve bundan dolayı da yatırım yapmaktan çekinmeyen işletmeler olduğu açıktır. İşletmelerin yaptıkları yatırımların, KOBİGEL projeleri ile kamu desteği aldığı için, işletmelerin üzerine düşen yatırım yükünü azalttığı muhakkaktır. İşletmelere sağlanan bu kolaylık karşılığında proje bütçeleri ile orantılı olarak yeni istihdam şartı (özellikle ülkemizde hızla artan genç işsizliğin azaltmak için genç personel istihdam şartı) getirilebilir. Ya da işletmelere projeleri içinde genç istihdamı öngörenlere ek puan verilmesi suretiyle genç istihdamını teşvik edici mekanizmalar getirilebilir.

KOBİGEL projeleri öncesindeki 2015 yılı ile araştırma sırasında verilerin alınabildiği en son yıl olan 2017 yılları arasında bilançolarında artış yaşayan işletmeler %90'ı bulurken enflasyon üzerinde artış yaşayanlar %70'i bulmuştur. Bu durum proje yapan işletmelerin bu kararları verirken büyüme beklentisinde olanlar olduğu şeklinde değerlendirilebileceği gibi, projelerin de büyümelerinde pozitif etki eden faktörlerden biri olduğu şeklinde de değerlendirilebilir.

Bursa ilinde proje hazırlayıp, projesi desteklenip, tamamlayan işletmelerden anket çalışması için yeterli güvenilirlik düzeyi ve hata payını sağlayacak sayıda KOBİ'ye ulaşılmış ve destek programı hakkındaki görüşlerini yansıtacak şekilde geri dönüşler alınmıştır. Ankete katılan işletmelerin büyük çoğunluğu Bursa dışında iştiraki olmayan faaliyetlerini il içinde sürdüren, iç pazarda yoğunlukla Marmara Bölgesi'ni hedefleyen işletmelerdir. Üretim ve muhasebe departmanları katılımcı işletmelerin büyük çoğunluğunda bulunan departmanlar olarak öne çıkmaktadır.

İşletmelerin çoğunluğu ihracat yapmaktadır. Yurtdışı pazar olarak ülke geneli ile paralel olarak Avrupa pazarı öne çıkmakta onu Rusya ve Orta Asya pazarları takip etmektedir. Buradan ihracatçı işletmelerin ihracat menzillerinin uzun olmadığı, genel olarak yakın çevredeki ülkeler olduğu görülmektedir. Ülkemiz KOBİ'lerinin küresel arenada daha fazla temsil edilmeleri ve yeni pazarlarda tutunabilmeleri için projelerinde uzak pazarları hedefleyenlere ya da önceki projelerinde bu hedefi gerçekleştirenlere, yeni sunmuş oldukları projelerinde ek puan verilerek veya başka

finansman kolaylıkları getirilerek işletmelerin ihracat menzillerinin arttırılması da teşvik edilebilir.

Ankete katılan işletmeler, projelerinin ana hedefi olarak en çok üretim artışını hedeflemiştir. Üretim artışını sırasıyla ihracatta, kalitede ve son olarak yurtiçi satışlarda artış hedefleri takip etmiştir. İşletmelerin projelerinde talep ettiği ve dolayısıyla KOSGEB tarafından da destek kararı verilen faaliyetler olarak makine teçhizat alımı ve sonrasında personel istihdamı ana faaliyetler olarak görülmektedir. Özellikle makine teçhizat alımı içeren projeler toplamın %90'ını aşan bir orana ulaşmaktadır. Bu durum pek çok işletmenin yapmak istediği makine yatırımı için KOBİGEL projelerini önemli bir finansman fırsatı olarak gördüğünü göstermektedir. Ancak KOBİGEL projelerinin sürecini oluşturan proje yazımı, ön değerlendirilmesi, revizyonu, kurul değerlendirmesi, karar tebliğ ve taahhüt verilmesi gibi aşamalar hedefi sadece yeni makine yatırımı olan bu işletmeler için yatırım süreçlerinin uzamasına da neden olmaktadır. Bu bakımdan makine teçhizat yatırımları için başvuru ve değerlendirmesi daha kısa olan, ayrıca hibe şeklinde işletmenin doğrudan zenginleşmesine de sebep olmayan, uzun vadeli ve düşük faizli kredi benzeri geri ödemeli destek modelleri de uygulanabilir.

Proje hazırlanmasında işletmeler çoğunlukla (üçte ikisi) danışman kullanmadıklarını ve projelerini kendi imkanları ile hazırlamış olduklarını beyan etmişlerdir. Üretim birimi proje hazırlanmasında işletmelerde rol alan birimler arasında öne çıkmakta, bunu muhasebe, finans, ar-ge ve kalite birimleri takip etmektedir. İşletmeler, KOSGEB'e kayıt, proje hazırlanması, değerlendirme ve karar kuruluna yapılan sunum, ödeme talepleri aşamalarından oluşan destek sürecinde, ödeme talepleri yapılarak destek ödemesi alınması aşamasının en çok zorluk yaşadıkları süreç olarak değerlendirmişlerdir. Bu sonuç değerlendirilerek işlem adımlarının sadeleştirilmesine yönelik mevzuat çalışmasının KOSGEB tarafından yapılması faydalı olacaktır.

Yine proje hazırlama konusunda danışmanlık hizmeti alan işletmeler ile zorluk yaşanan aşamaların çapraz değerlendirilmesi yapıldığında, danışmanlardan projeleri için hizmet alan işletmelerin proje sürecinde KOSGEB'e kayıt, proje hazırlama ve kurula sunum aşamalarında destek almayanlara nazaran daha az zorluk yaşadıkları, ancak nihai aşama olarak değerlendirilebilecek ödeme talepleri ve destek ödemesi aşamasında diğerlerine göre daha fazla zorluk yaşadıkları görülmektedir. Bu durumun, genellikle

danışmanlık hizmetinin sadece proje hazırlama aşaması ile sınırlı kalması, proje başladıktan sonra devam etmemesi ve işletmelerin proje sürecinin ilk aşamalarında KOSGEB süreçlerine kendi personelleri ile dahil olmamalarından dolayı KOSGEB personeli ile iletişimlerinin ve mevzuat konularında sürece hakimiyetlerinin daha az olması gibi nedenlerden kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Bu bakımdan işletmelerin danışman desteği alma durumlarında bunu proje süresinin tamamını içermesini talep etmeleri ya da kendi personellerine hizmet aldıkları danışman firmalardan destek süreci başladıktan sonra yapılacak işlemler ile ilgili detaylı bir eğitim aldirmalarının faydalı olacağı söylenebilir.

Ankete katılan işletmelerin büyük çoğunluğunun KOBİGEL projesi öncesi KOSGEB desteklerinden yararlandıkları görülmektedir. En çok kullanılan destek olarak proje bazlı olmayan genel destek programı öne çıkmaktadır. İşletmelerin yaklaşık yarısı daha önce KOSGEB harici başka kurumlardan destek almamış olduğunu beyan ederken destek alanlar arasında en çok başvuru alan kurum olarak TÜBİTAK öne çıkmaktadır. İşletmeler destek almasalar projelerine konu yatırımların finansmanında öncelikle öz kaynaklarına sonrasında ise banka kredilerine başvuracaklarını beyan etmektedirler.

Ankete verilen yanıtlar değerlendirildiğinde KOBİGEL projelerinin, işletmelerin proje hazırlama, uygulama kapasitelerini arttırdığı ve yeni projeler geliştirmeleri için cesaretlendirici olduğu da görülmektedir. Bu sonuçlar önümüzdeki yıllarda KOBİGEL programının devam etmesi halinde ya da benzer programlarda destekten faydalanan işletmelerin tekrarlayan başvurularının artacağını işaret etmektedir.

KOBİGEL projeleri, işletmeye projesinin desteklenmesinin uygun bulunduğu dair kurul kararının tebliği sonrasında işletmenin taahhütname vermesi ile başlamaktadır. İşletmelerin taahhüt verdiği tarih proje başlangıç tarihidir. Sonrasında işletmeler üçer aylık dönemlerde ara faaliyet raporları sunarak, gerçekleştirdiği faaliyetleri açıklayıp, yaptığı harcamalar için destek talep etmektedir. Uygulamada destek taleplerinin ancak ara faaliyet raporları ile yapılabilmesi şartı, işletmelerin yaptıkları makine teçhizat yatırımları için destek ödemesi alma sürelerini oldukça uzatmaktadır. Örneğin 3 aylık ara faaliyet döneminin başında yapılan bir yatırım için destek ödemesi talebi ancak dönem sonunda yapılabilir. Sonrasında talebin

KOSGEB tarafından değerlendirilip, tespit yapılması ve bunların sonrasında ödeme oluru hazırlanması aşamaları gelmektedir. İşletmelerin destek ödemelerini almak için uzun süre beklemeleri desteğin işletmelerin sürece dair şikayet ettikleri konuların en önemlilerindedir. Bu bakımdan özellikle makine teçhizat ödeme taleplerinin ara faaliyet dönemi sonu beklenmeden yapılacak bir mekanizma ile sağlanması işletmelerin alacakları desteğin süresini azaltacak ve işletmelerin tatminini arttıracaktır.

İşletmeler KOBİGEL projeleri hazırlarken projeleri neticesinde bekledikleri sonuçları da yazmaktadırlar. Ancak projeler tamamlandıktan sonra beklenen bu sonuçların alınıp alınmadığı izlenememektedir. Projeler tamamlandıktan bir sene sonra işletmeler KOSGEB uzmanları tarafından ziyaret edilerek proje izleme formu hazırlanmaktadır. Proje izleme formunda sadece başvuru, tamamlanma ve izleme tarihlerindeki mali veriler kontrol edilmektedir. Projenin sürdürülebilirliğini gösterecek şekilde proje özelinde değerlendirme ve takip yapılmamaktadır. Bundan dolayı proje işleme formlarının projeye dair sonuçlarında takip edilebilmesini temin edecek şekilde yeniden tasarlanması faydalı olacaktır.

KOBİGEL projelerinin işletmelerine sağladığı faydanın değerlendirmesinin istendiği, en yüksek puan olan 5'in en yüksek fayda oranını gösterdiği puanlamalı soruya, 5 ve 4 puan veren işletmelerin oranı %90'a yakındır. Hiçbir işletme en düşük fayda seçeneği olan 1 puanı vermezken sadece 1 işletme projesini başarı ile tamamlanmasına rağmen başka bir sebep ile ödemesini hala alamadığı için 2 puan vermiştir. Buradan işletmelerin yaptıkları projenin kendilerine faydalı olduğunu değerlendirdikleri açıkça görülmektedir.

Ayrıca işletmelerin çalışan sayıları, proje süreleri, ihracat yapıp yapmadıkları, yaşları ve sektörlerinin teknoloji seviyeleri ile sağladıkları fayda dereceleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

İşletmelerin büyük çoğunluğu proje kapsamında aldıkları hibe desteğinin rekabetçiliklerini pozitif olarak etkilediği ifade etmektedir. Rakiplerinin önüne geçtiğini belirtenler %37, rakiplerini yakaladığını belirtenler %33, rakiplerine yaklaştıklarını belirtenler ise %20 oranındadır. İşletmelerin KOBİGEL projeleri sonucu rakiplerine karşı sağladıkları avantaj yani rekabetçiliklerine olan etki sayısal olarak

değerlendirmeye tutularak, işletmelerin teknoloji seviyesi ile birlikte değerlendirildiğinde, ileri teknoloji işletmelerinin ve bunu takiben düşük teknoloji işletmelerinin, KOBİGEL projeleri sonucu yaptıkları yatırım ve faaliyetler ile rekabet güçlerini daha fazla arttırdıkları görülmektedir. İstihdam ettikleri personel sayıları ile birlikte değerlendirildiğinde ise personel sayısı arttıkça KOBİGEL projeleri sonucu yaptıkları yatırım ve faaliyetler ile rekabet güçlerine nispeten daha fazla katkı sağlandığı görülmektedir. Daha önce KOSGEB ya da başka kurum ve kuruluşlardan destek alanlar ile birlikte değerlendirildiğinde daha önce destek kullanmayanların bariz şekilde daha fazla katkı sağladıkları görülmektedir. İhracat yapan ve yapmayan işletmelerin yanıtları birlikte değerlendirildiğinde ise proje ile yapılan yatırımların ihracatçı olmayan işletmelerde daha yüksek oranda rekabet gücüne katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca işletmelerin %13'ü yaptıkları yatırımın işletmeleri için hayati derecede önemli olduğunu belirtirken geri kalanı (%87) yatırımların önemli olduğunu fakat işletmeleri için hayati olmadığını belirtmiştir, öneminin küçük olduğuna dair seçeneği seçen işletme olmamıştır.

Ankete katılan işletmelerin tamamı, proje ile yaptıkları yatırımın işletmeleri için önemli olduğunu belirtmiştir. Bunların da %13'ü projelerine konu yatırımın işletmeleri için hayati önemde olduğunu beyan etmiştir. Paralel şekilde destek almasa da projeye konu yatırımı aynı şekilde gerçekleştirebileceğini beyan eden işletme sayısı ankete katılanların %10 u seviyesinde kalmıştır. Geri kalanlar yatırımlarında ertelenme, ölçek küçültme veya gerçekleşememe gibi menfi yönde etkisi olacağını belirtmiştir. Bu sonuçlar KOBİGEL projelerinin işletmelerin gözünde, kendileri için önemli, faydalı ve rekabetçiliklerini artırıcı etkileri olan bir destek modeli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Verilecek desteklerde iç piyasada rekabeti olumsuz yönde etkilememek amacıyla, işletmeler arası rekabete etki edecek faktörlerin sektör bazında değerlendirilerek, ihracatçı işletmelerin ya da ihracat potansiyeli taşıyan işletmelerin projelerinin desteklenmesine öncelik verilmesi hem ülkenin stratejik hedefleri hem de kamu kaynaklarının adaletli tahsisi yönünden de daha faydalı olacaktır. Benzer şekilde başta genç işsizliği olmak üzere işsizliği azaltıcı etki gösterecek proje faaliyetlerinin teşvik edilmesi için ek puan ya da istihdam taahhüdü gibi mekanizmaların kurulması

kısıtlı da olsa istihdamı arttırıcı etki yaratacaktır. Aynı şekilde daha önce kamu kaynakları ile desteklenmemiş işletmelere projeleri için artı puan verilmesi de hem kamu finansmanının dağıtımında tabanı genişleterek adaleti arttıracak hem de fayda düzeyini arttırıcı bir etki yapacaktır.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ Hasan Tarık, *Girişimcilik Destek Programlarının Aktif İstihdam Politikası Üzerindeki Etkinliği: KOSGEB Yeni Girişimcilik Programı Örneği ve TR21 Analizi*, (Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ, Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016
- ARIKAN Evren, *KOSGEB Desteklerinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması: Batman İli Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Batman, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017
- AYCI Ali, *KOSGEB Yurt Dışı Fuar Desteklerinin KOBİ'lerin Uluslararasılaşma Sürecine Etkisinin İrdelenmesi*, (Doktora Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011
- Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, *“İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)”*, Kalkınma Bakanlığı Ankara 2013
- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), *“Bursa Yatırım Destek Ve Tanıtım Stratejisi 2017-2023 2018 Eylem Planı”*, 2018
- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), *“Kalkınma Göstergeleriyle TR41 Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesi 2009 – 2014”*, Nisan 2016
- ÇATAL M. Faruk, *“Bölgesel Kalkınmada Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) Rolü”*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt10 sayı 2, 2007
- ÇELİK Adnan, AKGEMCİ Tahir, *Girişimcilik Kültürü ve KOBİ'ler*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2010
- DENİZ Mustafa, *KOSGEB Yeni Girişimci Desteğinin Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Performansına Etkisi: Bolu İli Özelinde Bir Alan Araştırması*, (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016
- DÖM TOMAK Serpil, *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği*, Ankara: Detay Yayıncılık, 2008
- ERDEM Muhammed Abdullah, *Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının TRB1 Bölgesine Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013
- ERDOĞAN Zafer, *Girişimcilik ve KOBİ'ler: Teori ve Uygulama*, Bursa: Ekin Yayıncılık,
- ERDOĞAN Zafer, *Girişimcilik ve KOBİ'ler Kavramlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Bursa: Ekin Yayıncılık, 2012
- İRİZ Rifat, *Yaratıcılık ve Yenilik Bağlamında Girişimcilik ve KOBİ'ler*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2010
- KOSGEB 2015a, *KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018*, Ankara, 2015
[https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/KSEP/Kobi_Stratejisi_ve_Eylem_Planı_\(2015-2018\).pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/KSEP/Kobi_Stratejisi_ve_Eylem_Planı_(2015-2018).pdf) (25.04.2019)
- KOSGEB 2015b, *“2016 - 2020 Stratejik Plan”*, Ankara, 2015
[https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/KOSGEB_N%20Stratejik%20Plan/KOSGEB_Stratejik_Planı_\(2016-2020\).pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/KOSGEB_N%20Stratejik%20Plan/KOSGEB_Stratejik_Planı_(2016-2020).pdf), (25.04.2019)
- KOSGEB, *“Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı Uygulama Esasları”*, Ankara, 2017,

- [https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/UKM/UKM_UE_26_05_17_\(02\).pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/UKM/UKM_UE_26_05_17_(02).pdf), (30.04.2019)
- KOSGEB 2018a, “*Girişimcilik Destek Programı Uygulama Esasları*”, Ankara, 2018, [https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/_02.11.2018_UE-03_00\(17\)_Giris%CC%A7imcilik_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/_02.11.2018_UE-03_00(17)_Giris%CC%A7imcilik_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf), (26.04.2019)
- KOSGEB 2018b, “*Girişimciliği Geliştirme Destek Programı Yeni Girişimci Programı Uygulama Esasları*”, Ankara, 2018, [https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/UE-15-02_\(00\)_GGDP-Yeni_Giris%CC%A7imci_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf](https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/UE-15-02_(00)_GGDP-Yeni_Giris%CC%A7imci_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf) (26.04.2019)
- KOSGEB,2018c, “*KOSGEB Kredi Faiz Destek Programı Uygulama Esasları*”, Ankara, 2018, https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/KKY%C4%B0M/Kredi_Faiz_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf, (02.05.2019)
- KOSGEB, 2019a, “*Girişimciliği Geliştirme Destek Programı İŞGEM/TEKMER Programı Uygulama Esasları*”, Ankara, 2019, https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Girisimciligi%20Gelistirme%20Destek%20Programi/%C4%B0SGEN%20TEKMER/0-I%CC%87S%CC%A7GEM_TEKMER_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf, (02.05.2019)
- KÜÇÜK Orhan, *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013
- MADEN Selen Işık, *KOSGEB Genel Destek Programının firmalar üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Göller bölgesi uygulaması*, (Doktora Tezi), İsparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012
- MULLER Patrice, CALIANDRO Cecilia, PEYCHEVA Viktoriya, GAGLIARDI Dimitri, MARZOCCHI Chiara, RAMLOGAN Ronald, COX Deborah, *Annual Report on European SMEs 2014 / 2015 SMEs start hiring again*, European Commission, 2015
- Otomotiv Sanayi Derneği, “*Otomotiv Sanayii Genel ve İstatistik Bülteni 2018*”, http://www.osd.org.tr/sites/1/upload/files/2018_YILLIK-3299.pdf, (21.03.2019)
- ÖZDEMİR Süleyman, ERSÖZ Halis Yunus, SARIOĞLU Halil İbrahim, “Küçük Girişimciliğin Artan Önemi ve KOBİ’lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53, 2007
- TAŞ Hacı Yunus, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de KOBİ’lerin İstihdam Artırıcı Etkileri*, 2010-39, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2010
- TC. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, “*Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği*”, Resmi Gazete, 12 Mart 2014, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/03/20140312-2.htm> (18.03.2019)
- TÜBİTAK, “*Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı Sunumu*”, https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/292/teydeb_istatistikler_2018_8mart.pdf (22.03.2019)
- TÜRKOĞLU Musa, ÇELİKKAYA Süha, “*Türkiye’de KOBİ’lere Yönelik Ar-Ge Destekleri*”, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi cilt 3sayı 2, 2011

- UİB Genel Sekreterliği AR-GE Şubesi, “Bursa İli 2018 Yılı Dış Ticaret Değerlendirme Raporu”, Bursa, 2019
- YENİGÜN DİLEK Pelin, “Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi”, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED) ve Ekonomi ve Dış Politika Araştırma Merkezi (EDAM), İstanbul: 2016.
- YURTTADUR Mustafa, *KOBİ Yönetimi ve Büyüme*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2015

İNTERNET KAYNAKLARI

- Ankara Kalkınma Ajansı, <http://www.ankaraka.org.tr>, (04.04.2019)
- Barakfakih Islah OSB (BOSAB) <http://www.bosab.com.tr>, (15.03.2019)
- BESOB, <http://www.besob.org.tr/sayfa.asp?mdl=sayfalar&id=107&kat=75>, (18.03.2019)
- Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), <https://www.bebka.org.tr>, (04.04.2019)
- Bursa İhtisas Deri OSB, <http://www.bursaderiosb.com/s/tarihce-41.html>, (15.03.2019)
- Bursa OSB, http://www.bosb.org.tr/bosb-firma-0-uye_firmalar.html, (15.03.2019)
- Bursa OSB, http://www.bosb.org.tr/bosb-sayfa-18-osb_kavrami.html, (15.03.2019)
- Bursa Serbest Bölgesi <http://www.buseb.com/>, (19.03.2019)
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO), <http://www.btso.org.tr/>, (15.03.2019)
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO), İstatistikler, <http://www.btso.org.tr/?page=bursaeconomy/statistic.asp>, (15.03.2019)
- Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO), Bursa ekonomisi, <http://www.btso.org.tr/?page=bursaeconomy/sectorstructure.asp>, (15.03.2019)
- Bursa Yatırım Destek Ofisi, <http://bursainvest.gov.tr/uluslararası-yatırım/>, (22.03.2019)
- Demirtaş OSB, <https://www.dosab.org.tr/Detail/138/Dunden-Bugune-Demirtas-Organize-Sanayi-Bolgesi>, (15.03.2019)
- European Commission, https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/sme-definition_en, (04/05/2019)
- Hasanağa OSB, <https://www.hosab.org.tr/Alfabetik-Firmalar-Listesi>, (15.03.2019)
- Hürriyet Gazetesi <http://www.hurriyet.com.tr/inegol-mobilya-ihhtisas-osbde-fabrika-sayisi-48-40676703>, (15.03.2019)
- İnegöl TSO, <http://www.itso.org.tr/>, (15.03.2019)
- Kestel OSB <http://www.kosab.org.tr/FIRMALAR/>, (15.03.2019)
- KOSGEB,2019b, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/335/genel-kurul>, (25.04.2019)
- KOSGEB, 2019c, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6835/girisimciligi-gelistirme-destek-programi>, (26.04.2019)
- KOSGEB, 2019d, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1229/arge-ve-inovasyon-destek-programi>, (26.04.2019)
- KOSGEB, 2019e, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6521/endustriyel-uygulama-destek-programi>, (26.04.2019)
- KOSGEB, 2019f, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6443/kobi-teknoyatirim-kobi-teknolojik-urun-yatirim-destek-programi>, (26.04.2019)
- KOSGEB, 2019g, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6492/stratejik-urun-destek-programi>, (26.04.2019)

KOSGEB, 2019h, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6798/isletme-gelistirme-destek-programi>, (30.04.2019)

KOSGEB, 2019i, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/6850/is-birligi-destek-programi>, (30.04.2019)

KOSGEB, 2019j, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/1235/uluslararası-kulucka-merkezi-ve-hizlendirici-destek-programi>, (30.04.2019)

KOSGEB, 2019k, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/5804/teknopazar-teknolojik-urun-tanitim-ve-pazarlama-destek-programi>, (02.05.2019)

KOSGEB, 2019l, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekdetay/3288/kobigel-kobi-gelisim-destek-programi>, (03.05.2019)

KOSGEB, 2019m, <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/destekler/6316/laboratuvar-hizmetleri>, (02.05.2019)

Nilüfer OSB, <http://www.nosab.org.tr/firmalar/tr> , (15.03.2019)

Mustafakemalpaşa OSB, <http://www.mkposb.org.tr/firmalar> , (15.03.2019)

OSB Bilgi Sitesi, <https://osbbs.sanayi.gov.tr/> (15/03/2019)

Sanayi gazetesi
<http://portal.sanayigazetesi.com.tr/osbdetay/Bursa%20Kayapa%20Islah%20Organize%20Sanayi%20B%C3%B6lgesi.htm> , (15.03.2019)

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İstatistik yılığı 2018,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari , (18.03.2019)

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), İstatistik yılığı 2016,
http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari , (18.03.2019)

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü
<https://agtm.sanayi.gov.tr/Home/Index>, (22.03.2019)

T.C. Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı OSBS Bilgi Sitesi, <https://osbbs.sanayi.gov.tr/> (25.03.2019)

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü
<https://kss.sanayi.gov.tr/news.html?lang=tr&haberId=64010a2a-2473-450b-bee3-dd80096d4620> (18.03.2019)

TESK, İllere Göre Esnaf, İşyeri, Nüfus ve Oda Bilgileri
<http://www.tesk.org.tr/calisma/sicil/4.pdf>, (18.03.2019)

TİM , <http://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari.html>, (11.03.2019)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Bölgesel İstatistikler,
<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/> , (11.03.2019)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) İl Göstergeleri,
<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, (11.03.2019)

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2016, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540> (06/05/2019)

TPE İstatistikler, <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/statistics/>, (22.03.2019)

Uludağ OSB, <http://uludagosb.org.tr/firma-rehberi>, (15.03.2019)

ULUTEK, <https://ulutek.com.tr/firmalar>, (18.03.2019)

Yenice OSB, <http://www.yeniceosb.org.tr>, (15.03.2019)

YÖK Tez Merkezi,
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2> (24.04.2019)

**EK- KOSGEB KOBİ GELİŞİM DESTEK PROGRAMI'NIN BURSA'DAKİ
KOBİ'LERE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASINA İLİŞKİN ANKET**

Sayın Katılımcı,

Bu anket formundan elde edilen veriler, "KOSGEB KOBİ Gelişim Destek Programı'nın Bursa'daki KOBİ'lere Etkilerinin Araştırılması" konulu tez çalışmasında kullanılacaktır. Elde edilen verilerin analizleri genel durumu yansıtacak ve **işletmelerin ismi ya da özel bilgileri kesinlikle kullanılmayacaktır**. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi, sizlerin içtenlikle vereceğiniz yanıtlara bağlıdır. Araştırmaya yapacağınız değerli katkılardan dolayı şimdiden teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Barış ALURAL

Müdür

KOSGEB Çanakkale Müdürlüğü

İşletmenizin Adını Yazınız.	
1. İşletmenizin statüsünü seçiniz.	☐ Şahıs İşletmesi ☐ Limited Şirket ☐ Anonim Şirket ☐ Diğer
2. İşletmenizin faaliyet gösterdiği sektörü (NACE) yazınız. (Vergi Levhanızdaki 4 haneli Sektör Kodu)	
3. İşletmenizin yaş aralığını seçiniz.	☐ 1-4 yıl ☐ 5-9 yıl ☐ 10-14 yıl ☐ 15-19 yıl ☐ 20 yıl ve üzeri

4. İşletmenizin bulunduğu ilçeyi seçiniz.	
Bursa	☐ Büyükorhan ☐ Gemlik ☐ Görsu ☐ Harmancık ☐ İnegöl ☐ İznik
	☐ Karacabey ☐ Keles ☐ Kestel ☐ Mudanya ☐ M.Kemalpaşa ☐ Nilüfer
	☐ Orhaneli ☐ Orhangazi ☐ Osmangazi ☐ Yenişehir ☐ Yıldırım

5. İşletmenizde aşağıdaki departmanlardan hangileri bulunmaktadır?	
☐ Üretim	☐ Muhasebe ☐ Finans ☐ Pazarlama ☐ Dış Ticaret ☐ Satış
☐ Satın alma	☐ Kalite ☐ İnsan kaynakları ☐ Ar-Ge ☐ Hukuk

6. İşletmenizde toplam kaç personel çalışmaktadır?	☐ 1 – 4 ☐ 5 – 9 ☐ 10 – 19 ☐ 20 – 49 ☐ 50 – 99 ☐ 100 – 149 ☐ 150 ve üzeri
7. İşletmenizde beyaz yakalı kaç personel çalışmaktadır?	☐ 1 – 4 ☐ 5 – 9 ☐ 10 – 19 ☐ 20 – 50
8. İşletmenizin Bursa ili dışında da iştirakleri var mı?	☐ Evet ☐ Hayır
9. İşletmenizin satış yaptığı coğrafi bölgeleri işaretleyiniz.	☐ Marmara Bölgesi ☐ Ege Bölgesi ☐ İç Anadolu Bölgesi ☐ Akdeniz Bölgesi ☐ Karadeniz Bölgesi ☐ Doğu Anadolu Bölgesi ☐ Güneydoğu Anadolu Bölgesi ☐ Yurtiçi Satışımız Yoktur
10. İşletmeniz ihracat yapıyor mu?	☐ Evet ☐ Hayır

<p>11. İşletmenizin <u>yurtdışı</u> satış yaptığı bölgeleri işaretleyiniz. İşletmeniz ihracat yapmıyor ise bu soruyu atlayınız.</p>	☐ Avrupa ☐ Kuzey Amerika ☐ Ortadoğu ☐ Rusya ve Orta Asya ☐ Güney Amerika ☐ Uzak Doğu ☐ Afrika ☐ Diğer
---	--

<p>12. Sunmuş olduğunuz proje hangi KOBİGEL çağrısına dahildir?</p>	☐ Orta Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Üretim ve İhracattaki Ağırlığının Arttırılması ☐ Hızlı Büyüyen KOBİ'lerde Kapasite Geliştirme ☐ Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Geliştirilmesi ☐ KOSGEB Destekli Girişimlere İvme ☐ Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji KOBİ'lerinde Kapasite Geliştirme ☐ Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ'lerin Payının Arttırılması
<p>13. Projenizin hedefi neydi?</p>	☐ Üretim artışı ☐ Kalite artışı ☐ İhracata başlama veya ihracat artışı ☐ Yurtiçi satışlarda artış
<p>14. Projenizin süresi kaç aydı?</p>	☐ 6 ay ☐ 7-11 ay ☐ 12-15 ay ☐ 16-24 ay
<p>15. Projeniz için ek süre talebiniz oldu mu?</p>	☐ Evet ☐ Hayır
<p>16. Projeniz hangi faaliyetleri içermekteydi?</p>	☐ Personel İstihdamı ☐ Makine Teçhizat Alımı ☐ Yazılım Alımı ☐ Hizmet Alımı
<p>17. Projenizin hangi faaliyetleri KOSGEB tarafından desteklendi?</p>	☐ Personel İstihdamı ☐ Makine Teçhizat Alımı ☐ Yazılım Alımı ☐ Hizmet Alımı
<p>18. Projenizde eş-finansmanı (işletmenizin karşılaması gereken finansman) nasıl karşıladınız?</p>	☐ Öz kaynaklar ☐ Banka kredisi ☐ Diğer
<p>19. Projeniz hazırlanmasında danışman kullanıldı mı?</p>	☐ Evet ☐ Hayır

20. Proje hazırlanmasında ve yönetiminde işletmenizdeki hangi birimler görev aldı?					
☐ Üretim	☐ Muhasebe	☐ Finans	☐ Pazarlama	☐ Dış Ticaret	☐ Satış
☐ Satın alma	☐ Kalite	☐ İnsan kaynakları	☐ Ar-Ge	☐ Hukuk	

21. KOSGEB'in diğer desteklerinden yararlandınız mı? Yararlandığınız destekler var ise seçiniz.	☐ Hayır yararlanmadık.
	☐ Kredi Faiz Desteği ☐ Genel Destek Programı ☐ KOBİ Proje Destek Programı ☐ Girişimcilik Destek Programı ☐ Ar-Ge ve İnovasyon Destek Programı ☐ Endüstriyel Uygulama Destek Programı ☐ Diğer
22. KOSGEB dışındaki kurumların finansal desteklerinden faydalandınız mı?	☐ Destek almadık ☐ TKDK desteği aldık ☐ Kalkınma Ajansı desteği aldık ☐ TÜBİTAK desteği aldık ☐ Diğer

23. Projeniz ile işletmenizin sağladığı faydayı değerlendirin. (En yüksek puan en yüksek fayda oranını gösterecektir)				
1	2	3	4	5

24. Destek alınamasaydınız projeye konu yatırımı gerçekleştirebilir miydiniz?	☐ Yatırımı aynı şekilde gerçekleştirdik ☐ Yatırımı ertelerdik ☐ Daha küçük ölçekte gerçekleştirdik ☐ Yatırımı gerçekleştiremezdik
---	--

25. Destek alınamıydınız projenize konu yatırımı gerçekleştirmek için gerekli mali kaynağı nasıl temin ederdiniz?	☐ Öz kaynaklarımızla ☐ Banka kredisi ☐ Hibe desteği alabileceğimiz başka programlar vasıtası ile ☐ Kaynak temin edemedik
26. Proje kapsamında aldığımız hibe desteği rakipleriniz karşısında size ne gibi bir fayda sağladı?	☐ Rakiplerimizin önüne geçtik ☐ Rakiplerimizi yakaladık ☐ Rakiplerimize yaklaşmamızı sağladı ☐ Herhangi bir fayda sağlamadı
27. Proje kapsamında yaptığımız yatırımın firmanız açısından önemini belirten şıkkı işaretleyiniz.	☐ Hayati derecede önemliydi ☐ Önemliydi yalnız firmanın mevcudiyeti için hayati değildi ☐ Firmanın faaliyetleri içinde önemi küçüktü

28. Projeniz ile alakalı aşağıdaki ifadelerden uygun olanları işaretleyiniz	☐ Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladık. ☐ İlk defa bir proje hazırladık ve uyguladık. ☐ Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmamıza sebep oldu. ☐ Diğer firmalarla işbirlikleri kurduk. ☐ Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı. ☐ Fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduk.
29. Proje Destek Sürecinin en çok hangi aşamasında zorlandınız?	☐ KOSGEB'e kayıt aşamasında ☐ Proje hazırlanması ve KOSGEB'e sunma aşamasında ☐ Değerlendirme ve Karar Kurulana yapılan sunum aşamasında ☐ Ödeme talepleri ve destek ödemesi aşamasında

30. Projeniz nasıl tamamlandı?	☐ Başarılı tamamlandı ☐ Başarısız tamamlandı
31. Projeniz <u>başarısız</u> tamamlandı ise nedenini ne olarak görüyorsunuz? Projeniz başarılı tamamlandı ise bu soruyu atlayınız.	☐ Personel bulunamaması veya yetersizliği ☐ Finansman sıkıntısı ☐ Teminat Sıkıntısı ☐ Diğer

32. KOSGEB ve KOBİGEL Programı ile ilgili görüş ve önerilerinizi birkaç cümle ile belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

